

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Katedra žurnalistiky

**ASPEKTY REPREZENTACE ROMSKÉHO ETNIKA
VE ZPRAVODAJSKÉM DISKURSU DENÍKU
MF DNES**

Magisterská diplomová práce

Bc. Michal POLÁČEK

Vedoucí práce: Mgr. Petra CHVOJKOVÁ

Olomouc 2013

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto magisterskou diplomovou práci *Aspekty reprezentace romského etnika ve zpravodajském diskursu deníku MF DNES* vypracoval samostatně pod vedením Mgr. Petry Chvojkové a že jsem se řídil zásadami akademické etiky. Veškerou použitou literaturu a prameny uvádím v Seznamu literatury a pramenů. Text této práce má 201 471 znaků včetně mezer, a to bez poznámek pod čarou, seznamu literatury a příloh.

V Olomouci dne 27. března 2013

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval své vedoucí práce Mgr. Petře Chvojkové za její ochotu, pochopení a vstřícnost, s níž po celou dobu přistupovala k pomoci při řešení mých odborných otázek a organizačních problémů spojených s realizací této magisterské diplomové práce.

Anotace

<i>Příjmení a jméno autora:</i>	Bc. Michal POLÁČEK
<i>Název diplomové práce:</i>	Aspekty reprezentace romského etnika ve zpravodajském diskursu deníku MF DNES
<i>Počet stran, místo a rok vzniku:</i>	132 stran, Olomouc 2013
<i>Přílohy:</i>	Plné znění analyzovaných komunikátů, plné znění rozhovoru s Michalem Hanákem, CD s elektronickou verzí práce;
<i>Název katedry a fakulty:</i>	Katedra žurnalistiky, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
<i>Vedoucí práce:</i>	Mgr. Petra CHVOJKOVÁ
<i>Charakteristika diplomové práce:</i>	

Cílem analýzy této magisterské diplomové práce je rozbor segmentu produkce zpravodajských komunikátů redakce MF DNES spojeného s reprezentací romského etnika. A to na příkladu zpravodajského diskursu referujícího o domnělém brutálním útoku na patnáctiletého chlapce v Břeclavi v dubnu 2012. Jeho pachateli měli dle hochovy později popřené výpovědi být tři Romové. V první části práce autor v návaznosti na teorii diskursu modifikuje takzvanou Strukturální diskursivní analýzu pro rozbor tištěného zpravodajství. Zabývá se zde také ustanovením pozice média v prostoru reality coby skupiny s vlastním ideologickým rámcem. Druhá část práce patří samotné analýze. Jejími hlavními výstupy jsou mimo jiné popis dominance etnického aspektu ve zpravodajském diskursu navzdory minimální legitimizaci, pojetí Romů coby pachatelů brutálního útoku jako pevné součásti ideologického „vědění“ redakce MF DNES a potvrzení mediální stereotypizace spojení kategorizovaného romského etnika s asociálním jednáním a vysokou emocionalitou.

Klíčová slova:

diskurs – zpravodajský diskurs – strukturální diskursivní analýza – MF DNES – Romové – reprezentace – etnikum – aspekty – redakce – ideologie – typizace – skupina – Lapčík – Berger – Luckmann – Foucault – van Dijk – Fairclough;

Annotation

<i>Name and surname of author:</i>	Bc. Michal POLÁČEK
<i>Name of dissertation:</i>	The aspects of the Romani ethnic group representation in news discourse of MF DNES journal
<i>Attachments:</i>	Full versions of the analysed texts, full version of an interview with Michal Hanák, CD with an electronic version of the thesis.
<i>Name of department and faculty:</i>	Department of Journalism, Philosophical Faculty
<i>Manager of dissertation:</i>	Mgr. Petra CHVOJKOVÁ
<i>Characteristics of dissertation:</i>	

The aim of the master 's diploma thesis is to analyse the segment of production of MF DNES newsroom's texts which are connected to the representation of the Romani ethnic group. The analysis is based on the news discourse which is referring to a supposed violent attack on a fifteen year old boy in Břeclav in April 2012. According to the boy's allegation, which he later denied, the aggressors should have been three Romani men. In the first part of the thesis, the author, in relation to the discourse theory, modifies so called Structural discourse analysis for analysing the written news. He also deals with the establishment of the media's position in the field of reality as the group with its own ideological framework. The second part of the thesis is focused on the analysis itself. Among others, the description of the ethnical aspect's dominance in the news discourse despite of minimal legitimization, the concept of the Romani people as violent attackers being the solid part of ideological “knowledge” of MF DNES newsroom and confirmation of the media stereotypes, which connect the categorized Romani ethnic group with asocial behaviour and high emotionality, are the basic issues of the thesis.

Keywords:

discourse – news – structural discourse analysis – MF DNES – the Romani people – representation – ethnic group – aspects – newsroom – ideology – group – typism – Lapčík – Berger – Luckmann – Foucault – van Dijk – Fairclough;

Obsah

1. ÚVOD	9
2. REALITA A VYMEZENÍ ZPRAVODAJSKÉHO DISKURSU	15
2.1. POJETÍ REALITY PŘES SOCIÁLNÍ KONSTRUKTIVISMUS	15
2.2. KONCEPTUALIZACE POJMU DISKURS	17
2.3. VYMEZENÍ ZPRAVODAJSKÉHO DISKURSU	19
2.3.1. <i>Ambivalentnost zpravodajského diskursu</i>	21
2.4. MÉDIUM COBY INSTITUTE SOCIÁLNÍHO KONSTRUKTIVISMU	22
2.4.1. <i>Od habitualizace k instituci médium</i>	23
2.4.2. <i>Institute médium determinantem přístupu k diskursu</i>	24
2.4.3. <i>Médium prvkem časové struktury každodennosti</i>	25
2.5. AUTOR TYPIZOVANÝM VYKONAVATELEM USTÁLENÝCH PROCESŮ	26
2.5.1. <i>Autor uvnitř diskursu</i>	27
2.5.2. <i>Poznámka ke vztahu novináře a událostí</i>	29
3. IDEOLOGIE A MÉDIUM	31
3.1. REDAKCE MF DNES COBY SKUPINA	32
3.1.1. <i>Redakcí sdílené znaky skupinovosti</i>	33
3.1.1.1. (Ne)Dosažitelnost zdrojů	34
3.1.1.2. Autopercepce novináře	36
3.1.1.3. Vymezení redakce MFD coby skupiny při volbě prezidenta	37
3.1.1.4. Institucionalizace a sociální konflikt	38
3.2. IDEOLOGIE A ČLENOVÉ SKUPINY ANEB MAKRO-MIKRO PROBLÉM	39
3.3. SKUPINA REDAKCE COBY NÁSTROJ KOGNICE	41
3.4. PRODUKCE TEXTŮ A FAKTORY IDEOLOGICKÉHO RÁMCE	44
4. SPECIFIKACE ANALYTICKÉHO POSTUPU	47
4.1. „ROM“ COBY REPREZENTACE ROMSKÉHO ETNIKA	48
4.1.1. <i>„Rom“ coby typizace</i>	48
4.1.2. <i>„Rom“ coby objektivace s důrazem na jeho umístění</i>	52
4.1.3. <i>„Rom“ coby předmět analýzy</i>	53
4.1.3.1. <i>Poznámka ke vztahu „Roma“ coby mýtu ke společenství</i>	53
4.1.3.2. <i>Poznámka k absenci explicitního jmenování bílého etnika</i>	55
4.2. DISKURSIVNÍ ANALÝZA – VÝCHOZÍ POZICÍ JE FOUCAULT	56
4.2.1. <i>Kritická diskursivní analýza coby koncepční základ</i>	57
4.2.1.1. Osm principů CDA dle Fairclougha a Wodakové	58
4.2.2. <i>Klíč ke struktuře zpravodajského diskursu - SDA</i>	60
4.2.2.1. Diskursivní prvky	62
4.2.2.1.1. Segmenty tištěného zpravodajského diskursu MF DNES	63
4.2.2.1.1.1. Ucho	63
4.2.2.1.1.2. Modrý pás	64
4.2.2.1.1.3. Titulek	64
4.2.2.1.1.4. Podtitulek	65
4.2.2.1.1.5. Perex	65
4.2.2.1.1.6. První odstavec článku	65
4.2.2.1.1.7. Mezititulek	65
4.2.2.1.1.8. Popiska pod fotkou	66
4.2.2.1.1.9. Box	66

4.2.2.1.1.10.	Citát	66
4.2.2.1.1.11.	Top story.....	67
4.2.2.1.2.	Bloky v tištěném zpravodajském diskursu MF DNES	68
4.2.2.1.3.	Diskursivní prvky dané způsobem prezentace	69
4.2.2.2.	Diskursivní strategie	70
4.2.2.2.1.	Introducing	71
4.2.2.2.2.	Kontextualizace	72
4.2.2.2.3.	Identifikace	72
4.2.2.2.4.	Dramatizace	73
4.2.2.2.5.	Entertainizace	73
4.2.2.2.6.	Legitimizace	73
5.	ROMOVÉ.....	75
5.1.	STRUČNÝ EXKURZ DO DĚJIN A VNÍMÁNÍ ROMŮ.....	75
5.2.	MAJORITNÍ VNÍMÁNÍ ROMSKÉHO ETNIKA	77
5.3.	SOCIÁLNÍ PODSTATA SNAH O ASIMILACI ROMŮ	78
5.4.	NÁSTIN REPREZENTACE KATEGORIE ROMŮ V MÉDIÍCH	80
5.5.	ROMOVÉ COBY SKUPINA SKRZE KONCEPT „MY“ A „ONI“	82
6.	CHARAKTERISTIKA DENÍKU MF DNES	84
6.1.	STRUČNÝ EXKURZ DO HISTORIE MF DNES	84
6.2.	SOUČASNOST DENÍKU MF DNES	85
6.3.	REGIONÁLNÍ ZPRAVODAJSTVÍ MF DNES NA JIŽNÍ MORAVĚ	86
7.	VYMEZENÍ VZORKU ANALYZOVANÝCH TEXTŮ	89
7.1.	BŘECLAVSKÉ UDÁLOSTI SOUVISEJÍCÍ SE ZRANĚNÍM CHLAPCE	89
7.2.	SAMOTNÉ SESTAVENÍ VZORKU ANALYZOVANÝCH TEXTŮ.....	90
8.	APLIKACE ANALÝZY	93
8.1.	VYDÁNÍ ZE 17. 4. – HOCHA BRUTÁLNĚ ZBILI TŘI MUŽI	93
8.2.	VYDÁNÍ Z 18. 4. – ROMOVÉ ZBILI CHLAPCE, BŘECLAV SE BOJÍ.....	95
8.2.1.	<i>Text v sešitu A z 18. 4. – Břeclav se bojí rasových bouří</i>	<i>97</i>
8.3.	VYDÁNÍ Z 23. 4. – ÚTOKU NA ROMY BRÁNILI TĚŽKODĚNCI	98
8.3.1.	<i>Text v sešitu A z 23.4. – Pochod proti Romům přilákal.....</i>	<i>99</i>
8.4.	VYDÁNÍ Z 25. 4. – BŘECLAV DOUTNÁ	100
8.5.	VYDÁNÍ Z 24. 5. – BŘECLAV ZMRAŽILA PRAVDA O „ZBITÉM“	101
8.5.1.	<i>Text v sešitu A z 24.5. – Napálil celou zemi</i>	<i>102</i>
8.5.2.	<i>Text v sešitu A z 24.5. – Detektivka končí hořce.....</i>	<i>103</i>
8.6.	VYDÁNÍ Z 9. 11. – LHAL O ÚTOKU ROMŮ	104
9.	ZÁVĚR	106
10.	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	111
10.1.	POUŽITÁ LITERATURA	111
10.2.	PRAMENY A ZDROJE.....	114
11.	PŘÍLOHY	116
11.1.	ROZHOVOR S MICHALEM HANÁKEM ZE SERVERU IDNES.CZ.....	116
11.2.	HOCHA V BŘECLAVI BRUTÁLNĚ ZBILI TŘI MUŽI.....	119
11.3.	ROMOVÉ ZBILI CHLAPCE, BŘECLAV SE BOJÍ RADIKÁLŮ	120
11.4.	BŘECLAV SE BOJÍ RASOVÝCH BOUŘÍ	121
11.5.	ÚTOKU NA ROMY BRÁNILI V BŘECLAVI TĚŽKODĚNCI	122

11.6.	POCHOD PROTI ROMŮM PŘILÁKAL DVA TISÍCE LIDÍ	124
11.7.	BŘECLAV DOUTNÁ. TEĎ PLÁNUJÍ PRŮVOD ROMOVÉ.....	124
11.8.	BŘECLAV ZMRAZILA PRAVDA O „ZBITÉM“. SPADL SÁM.....	126
11.9.	NAPÁLIL CELOU ZEMI	127
11.10.	DETEKTIVKA KONČÍ HOŘCE, BYLA JEN V HLAVĚ OBĚTI.....	129
11.11.	LHAL O ÚTOKU ROMŮ. TEĎ CHLAPCI HROZÍ VĚZENÍ.....	130
11.12.	PLNOHODNOTNÉ NÁHLEDY STRAN S ANALYZOVANÝMI TEXTY	132

1. Úvod

Ústředním motivem této magisterské diplomové práce je snaha proniknout do zákonitostí výstavby zpravodajského diskursu největšího českého deníku Mladá fronta DNES (dále jen MF DNES). Cílem tohoto materiálu je pak v rámci tohoto široce vymezeného prostoru pro analýzu zachytit a popsat aspekty práce a pojmání tohoto etnika ze strany redakce při jejím operování s reprezentací romské etnicity během procesu výstavby jednotlivých zpravodajských komunikátů¹ a celku zpravodajského diskursu.

Na začátku přípravy této práce byl evidentní rozpor zřetelný při dlouhodobém sledování produkce MF DNES související s romskou etnicitou. Zmíněné periodikum (stejně jako řada dalších českých médií) produkuje texty přinášející mimo jiné i reprezentace událostí, jejímiž aktéry jsou Romové. Klíčový poznatek je, že je zde explicitně uveden jejich etnický původ², zatímco v komunikátech vztahujících se k dění, v němž vystupují představitelé dominujícího (bílého) etnika České republiky, není tento jejich rys zdůrazněn. Na začátku tak stojíme před dvěma otázkami „Jak a proč MF DNES romskou etnicitu aktérů svých textů explicitně zmiňuje? Jak s ní přitom pracuje?“

Do role analyzovaného média jsme tak dosadili právě MF DNES a její texty. A to z toho důvodu, že jde v současné době o nejčtenější seriózní³ deník na českém trhu.⁴ Z jeho výsadního postavení na místní mediální scéně tak vyplývá velký potenciál jeho působení na podstatnou část obyvatelstva.

Základem teoretického rámce naší práce je koncept sociálního konstruktivismu Petera Bergera a Thomase Luckmanna, tvoří epistemologickou výchozí pozici pro naše

¹ Jsme si vědomi sémantické rozdílnosti pojmů text – komunikát – sdělení (text jako koherentní sled vět spolu s různými definicemi lingvistů, komunikát – útvar s důrazem na funkčně-komunikační přístup k jazyku, sdělení – v nejširším pojetí samotná informace zaznamenaná znakovým systémem a šířená k skrze médium a kanál k příjemci. Jílek 2009, s. 17–20, Srov. Hoffmannová 1997, s. 157–159 (Tady jsou mimo jiné vymezeny definiční vlastnosti textu jako komplexnost, vnitřní organizovanost, koherence, tematická funkční jednota, relativní uzavřenost, ohraničenost textu.) S výše uvedenou trojicí termínů však přesto pracujeme v tomto materiálu jako se synonymy. Při použití jedné z výše uvedených lexikálních jednotek tak budeme vždy mít na mysli jednu z dílčích složek (článků), jež jsou součástí zkoumaného zpravodajského diskursu MF DNES.

² Je třeba říci, že jsi jsme vědomi skutečnosti, že může nastat i případ, kdy aktéry reálného dění jsou skutečně Romové a médium jejich etnický původ ve své výsledné reprezentaci dané události – komunikátu – neuvede. To, že tato skutečnost je součástí žurnalistické praxe, nám dokládá i rozhovor „*Břeclav není na naši omluvu*“ s šéfredaktorem internetového zpravodajského serveru iDNES.cz Michalem Hanákem v týdeníku Respekt ze dne 27. května 2012. Jeho plné znění viz Přílohy s. 116.

³ V kontextu všeobecně rozšířené stratifikace seriózní vs. bulvární. Byť samozřejmě z pohledu mediálních studií vnímáme koncept „serióznosti“ (automaticky obecně spojovaný s objektivitou) za problematický, dovolíme si jeho bližší vymezení s ohledem na charakter a cíle práce pominout. (Více viz poznámka číslo 279)

⁴ Více viz kapitola Současnost deníku MF DNES s. 85

pojetí reality. Jako obecnou společenskou teorii, o jejíž potřebě pro analýzu diskursu hovoří Radim Zámec⁵, jsme jej zvolili také díky jeho provázanosti s diskursivní analýzou, o které se zmiňuje Daniel Topinka⁶. Právě ta je zde naším základním analytickým přístupem. Vazbu sociálního konstruktivismu na naši metodologii posiluje i fakt, že právě tento teoretický koncept je prostorem, z jehož konstruktů typizačních schémat vzešel její klíčový prvek. A to ve stručnosti, a do jisté míry zde tedy zjednodušeně řečeno, „lexikální jednotka „Rom“ v širším slova smyslu“ coby konkrétní fyzická reprezentace romského etnika v daných komunikátech.

Jejímu popisu v rámci úvodu budeme ještě věnovat prostor, v návaznosti na sociální konstruktivismus však dokončíme popis teoretické části práce ve vztahu k médiu. Při vymezení jeho pozice se soustředíme především na popis vnitřních mechanismů jeho fungování, neboť především zde vidíme jádro procesu produkce jeho komunikátů s přímou vazbou na jejich podobu a podobu zpravodajského diskursu MF DNES jako celku.

Toto médium v teoretické části naší práce z pohledu sociálního konstruktivismu díky jeho procesům habitualizace a institucionalizace ukotvíme poté i za pomoci teorie diskursu Michela Foucaulta jako instituci fungující na bázi ustálených a sdílených procesů stabilně propojených s určitými typizovanými vykonavateli. Těmi míníme samotné osazenstvo redakce.

Při dalším a především bližším popisu rámce onoho vnitřního fungování média pak vycházíme z konceptu ideologie Teuna A. van Dijka. Definujeme jím také vztah média coby díky ideologii vyprofilované skupiny (uvědomujeme si ovšem vzájemnou podmíněnost existence ideologie existencí skupiny⁷) k širšímu celospolečenskému prostoru.

Aplikace van Dijkovy teorie je tak v řetězci našeho teoretického zakotvení média středním článkem, kdy od širokého pojetí reality po jednotlivých krocích postupujeme přes konkrétnější vymezení místa pro médium coby instituci a skupinu s vlastní ideologií a mechanismy fungování až k popisu samotné produkce textů, coby vnitřního prvku existence a fungování samotné redakce média.

⁵ Zámec 2009, s. 138.

⁶ Topinka 2009, s. 266. „Diskursivní analýza vychází z přístupů sociálního konstruktivismu, který je založen na historickém a kulturním pojetí diskursu.“

⁷ Dijk 1998, s. 154 „Žádná skupina nemůže existovat a jednat bez skupinové identity a sdílených ideologických přesvědčení svých členů. A naopak, žádná skupinová ideologie se nerozvine, pokud uskupení lidí nezačne jednat, koordinovat a organizovat se jako skupina.“

Ke stanovení faktorů, jež (stále ve vztahu k fungování a vnitřní struktuře média) determinují výslednou podobu zpravodajských komunikátů nám slouží teorie Normana Fairclougha, který při svém výkladu texty pojímá jako součást společenských událostí.

Aplikací jeho přístupu pro potřeby této práce se tak uzavírá jedna linie teoretického rámce naší diplomové práce.

Jsme si vědomi toho, že výše nastíněné použití a propojení teoretických rámců v předcházejících odstavcích uvedených autorů může na tomto místě implikovat jistou nesourodost a roztržičnost teoretického rámce tohoto materiálu.

Cílem však, i při vědomí tohoto rizika, byl zájem (v návaznosti na ustanovení postupu samotné analýzy – viz dále) komplexního ukotvení média v realitě a popisu produkce jeho komunikátů. Bohužel jsme neobjevili pouze jednu ucelenou teorii či výklad, jenž by i při porovnání s našimi praktickými zkušenostmi s činností médií, dokázal komplexně potřeby vymezení teoretického rámce této práce obsáhnout. Tuto možnost nám však právě ve svých dílčích částech nabídly výše vypočtené koncepty.

Druhou linií teoretického rámce naší magisterské diplomové práce tvoří ustanovení analytického přístupu k zodpovězení výše uvedených otázek souvisejících s používáním reprezentace romské identity ve zpravodajském diskursu MF DNES.

Ten vymezujeme v návaznosti na Foucaultovu konceptualizaci diskursu, jež vychází z jeho konstatování, že „*diskursem budu nazývat skupinu výpovědí, pokud patří ke stejné diskursivní formaci. [...] Je tvořen omezeným počtem výpovědí, pro něž může být definován soubor podmínek jejich existence.*“⁸ Na tomto základě pak i v návaznosti na práci Marka Lapčíka definujeme zpravodajský diskurs. A to především díky jeho charakteristickým postupům a prvkům, jenž ho tak vydělují coby specifický typ mediálního diskursu s vlastní identitou.⁹

Na to navazuje z Lapčíka vycházející popis činnosti médií, kde upozorňujeme na fakt, že jejich zpravodajské komunikáty nejsou věrným odrazem reality, ale její „pouhou“ umělou institucionální konstrukcí, jejíž kontury jsou determinovány záměry jejich tvůrců.

Přes tuto pro naši práci rovněž stěžejní premisu se tak dostáváme k vymezení vlastního analytického postupu. Jeho koncepční přístup vychází ze zásad kritické diskursivní analýzy (CDA) definovaných van Dijkem, Faircloughem a také Ruth

⁸ Foucault 2002, s. 180.

⁹ Lapčík 2008b, s. 323.

Wodakovou. Cíle naší práce nás ovšem – při zájmu o samotnou strukturu zpravodajského diskursu a její segmenty – přivedly k principům Strukturální diskursivní analýzy (SDA), tak jak ji definoval Lapčík.

Její ústřední části – koncept diskursivních prvků a diskursivních strategií – nám pak po modifikaci principů SDA pro analýzu tištěného novinového zpravodajství¹⁰ a při přímé vazbě na poznatky z produkce praktické žurnalistiky¹¹ pro rozbor zpřístupnily samotnou strukturu a vazby mezi jejími jednotlivými segmenty jak v rámci jednotlivých zpravodajských komunikátů, tak i celkově v prostoru daného zpravodajského diskursu.

V něm se pak skrze výše popsanou optiku analýzy především ve vztahu k naplnění potenciálu jednotlivých typů diskursivních strategií zjednodušeně řečeno zaměříme na četnost výskytu, polohu a celkové užití materiální reprezentace romského etnika – lexikální jednotka „Rom“ v širším slova smyslu. Právě tento postup nám tak dopomůže k odpovědi na na začátku úvodu této práce položené otázky.

Prvek samotné reprezentace romského etnika jsme pro potřeby tohoto materiálu vymezili jako „lexikální jednotku¹² „Rom“ v širším slova smyslu“. Za tímto souslovím se skrývá koncept související s teoretickými základy této práce vymezenými sociálním konstruktivismem a vycházející z jeho principů typizačních schémat a objektivace. Naším hlavním záměrem zde bylo ve spojitosti s reprezentací romské identity ve zpravodajství vymezit (při jisté kategorizaci) takovou jednotku, jež by ve vazbě na recepci a percepci médií představovala základ společenského chápání a vnímání romského etnika.

Díky vazbě tohoto teoretického konstruktů na Bergerův a Luckmannův koncept objektivace se pak při naší analýze můžeme zaměřit i na samotné fyzické umístění lexikální jednotky „Rom“ v rámci zpravodajského diskursu. Pro její stručnou charakteristiku v rámci úvodu této práce pak zbývá doplnit, že ji ve vazbě na Daniela Topinku pojímáme jako „zhmotnění“ diskursivní centralizace etnicity související se

¹⁰ Neboť Lapčík svůj koncept SDA spojuje se zpravodajským diskursem televizního zpravodajství. (viz Lapčík 2008a)

¹¹ Zde kromě šestileté praxe na pozici (z části externího) redaktora MF DNES vycházíme i z poznatků dlouholetého investigativního reportéra tohoto deníku Jaroslava Kmenty (Kmenta 2009) a také zkušeného novináře Davida Macháčka (Macháček 2008).

¹² Terminologické spojení „lexikální jednotka“ pochází z nomenklatury lexikologie. Jde o výraz nadřazený termínu slovo, které je tak jen jedním typem lexikální jednotky. Více viz kapitola „Rom“ coby předmět analýzy s. 53 a poznámka pod čarou č. 147. Srov. Jílek 2005, s. 5–30.

stíráním rozdílů mezi jednotlivými příslušníky daného etnika a vznikem mediálně prezentované kolektivní a také kulturní homogenity jeho příslušníků.¹³

Analogií a inspirací pro ustanovení výše popsaného analytického postupu pak kromě Lapčíka a Topinky, jenž za pomoci 3D grafů zkoumal právě vzájemné vztahy a polohu klíčových slov daných článků, a to včetně lexikálních jednotek odvozených od (významového) kořene Rom¹⁴, je i pojetí kritické diskursivní analýzy Allana Bella. Ten se, označujíc svůj koncept za předstupeň pro analýzu ideologie diskursu, mimo jiné v rámci zpravodajských textů, do značné míry ve shodě s námi modifikovanými diskursivními prvky komunikátů tištěného zpravodajského diskursu (viz Klíč ke struktuře zpravodajského diskursu s. 60), soustředí na jejich klíčové části typu titulku či perexu. Předmětem jeho zájmu jsou zde, coby součást jeho analýzy, zmínky o jednotlivých událostech, které dále zaznamenává.¹⁵

Je ovšem třeba zmínit, že tyto události jsou stejně jako romská identita v daných částech textů zastoupeny příslušnými lexikálními jednotkami. Bell se tak analogicky s naším rozbořem na tomto místě své jinak ovšem dále odlišné analýzy zaměřuje rovněž na zachycení fyzických reprezentací mediálně uchopených a předkládaných segmentů reality.

K vymezení samotného vzorku analyzovaných textů, čítajícího ve výsledku deset komunikátů, jež se objevily v celkem šesti vydáních MF DNES, je třeba říci, že na jeho začátku stálo na sedm desítek textů, jež se v rámci produkce MF DNES breclavským událostem věnovaly. Jejich primárním zdrojem a prostorem, v němž byly především publikovány, je sešit regionálního zpravodajství s hlavičkou „jižní morava“ s označením B.

Do analýzy jsme však v zájmu co nejreprezentativnější analýzy a výsledků zahrnuli také texty, jež v návaznosti na komunikáty v regionálním sešitu B vyšly i v hlavním zpravodajském celostátním sešitu MF DNES značeném písmenem A. Je pro nás rozhodující a důležité, že za podobu textů, jež v této stěžejní části tohoto deníku vyjdou, jsou zodpovědní další lidé (především editoři) nezávislí na regionální redakci, jež produkuje zmíněnou regionální přílohu B. V návaznosti na naši dlouholetou zkušenost s redakčním provozem MF DNES a jeho teoretickým ukotvením v tomto materiálu (viz dále)

¹³ Topinka 2009, s. 272–273 a 278.

¹⁴ Topinka 2009, s. 267–270.

¹⁵ Trampota 2010, s. 173–177. Bella pak mimo jiné zajímá i zdroj uvedených informací či časová strukturu příběhu. Tyto skutečnosti jsou však pro nás s ohledem na cíle naší práce marginální.

musíme konstatovat, že samotný redaktor není zdaleka jediným a rozhodujícím elementem s vlivem na výslednou podobu daného komunikátu.¹⁶

Portfolio analýzy fungování a zákonitostí produkce MF DNES jsme tak s ohledem na zkoumaný zpravodajský diskurs výše popsaným krokem začlenění sešitů A a B rozšířili na maximální možnou úroveň. A to jak z hlediska personálního základu, z něhož podoba produkce tohoto zpravodajského diskursu vychází, tak i z hlediska možnosti komparace jeho podoby a jeho pojetí ve dvou různých segmentech zkoumaných vydání MF DNES.

Úvod této magisterské diplomové práce uzavřeme již jen několika souhrnnými spíše technickými poznámkami. Jak již z výše uvedeného vyplývá, je rozdělena na tři hlavní části. A to na část teoretickou obsahující ukotvení teoretického rámce tohoto materiálu, ustanovení optiky jeho analytického postupu, bližší popis média, jehož texty budou analyzovány, přiblížení kontextu spojeného s romským etnikem v České republice s popisem událostí, jejichž reprezentace přinášejí zde zkoumané komunikáty a nakonec přesné vymezení analytického vzorku. Praktická část naší práce pak spočívá v samotné aplikaci našeho analytického postupu. Posledním oddílem této diplomové práce je závěr, v němž shrneme výsledky našeho rozboru.

K samotnému formátu textu je třeba doplnit, že poznámkový aparát umístěný takzvaně pod čarou vychází ze zásad bibliografických citací dokumentů dle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2.¹⁷ Vedle různou velikostí písma naznačené hierarchie kapitol a podkapitol, označených vedle toho i vlastním číslováním, může případný čtenář v textu práce narazit i na „*text psaný kurzívou a ohraničený uvozovkami*“. Jde o doslovné citace autorů použité literatury.

¹⁶ Konkrétnějšímu vymezení pozice autora se poté v kontextu teoretického ukotvení fungování média v rámci reality věnujeme v následujících kapitolách. Viz mimo jiné např. Autor typizovaným vykonavatelem ustálených procesů s. 26 či Regionální zpravodajství MF DNES s. 86.

¹⁷ Za použití obou částí publikace Petra Boldiše *Bibliografické citace dokumentů dle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2* z roku 2004 a také s přihlédnutím k publikaci Jaroslava Filky *Metodika tvorby diplomové práce: praktická pomůcka pro studenty vysokých škol* z roku 2002.

2. Realita a vymezení zpravodajského diskursu

2.1. Pojetí reality přes sociální konstruktivismus

Jednou z výchozích pozic naší magisterské práce je segment z teoretické části analýzy Radima Zámce, který se přes lexikálně-sémantický přístup ke kritické diskursivní analýze zabýval zobrazením sociálních aktérů a procesů v diskursu. Analyzoval takto konkrétní soubor komunikátů, jež se v letech 2003 až 2006 v kolumbijských regionálních periodicích věnovaly demobilizaci tamních polovojenských oddílů, které původně vznikly na základě spolupráce dobytčáků při ochraně před levicovými partyzány, únosy, narkomafií či některými složkami armády.¹⁸

Podstatnou a směrodatnou je pro nás (aniž bychom tímto a priori přejímali Zámcův přístup k analýze) na začátku našeho zkoumání Zámceva premisa, v níž upozorňuje, že *„jelikož je CDA je interdisciplinární perspektivou, v rámci které zkoumáme sociální problémy skrze jejich symbolickou reprezentaci, a nejde nám tudíž o zkoumání jazyka jako takového, musí být každá metoda analýzy diskursu navázána na obecnější teorie společenské případně kognitivní.“*¹⁹

Přímo teoretickému zakotvení reprezentace romské identity, na niž se v analyzovaných komunikátech zaměříme, se budeme věnovat dále. Nyní je ovšem třeba, i kvůli CDA jako koncepčnímu základu pro naši analýzu, explicitně stanovit základy pro tuto konceptualizaci teoretického rámce naší práce.

Ony *„obecnější teorie společenské případně kognitivní“* zastupuje v naší diplomové práci sociální konstruktivismus Petera Bergera a Thomase Luckmanna. Právě zde nalézáme s odkazem na Zámce pevnou epistemologickou výchozí pozici pro naše teoretické uchopení reality, v němž pak dále budeme přistupovat ke zpravodajskému diskursu či médiu.

K použití sociálního konstruktivismu coby základního pilíře naší práce nás vede i jeho spojitost s diskursivní analýzou, s níž zde rovněž dále pracujeme. Ve své tematicky velmi podobné analýze ve srovnání s tou naší na ni upozorňuje Daniel Topinka.^{20 21}

¹⁸ Zámec 2009, s. 139.

¹⁹ Zámec 2009, s. 138.

²⁰ Topinka 2009, s. 266. *„Diskursivní analýza vychází z přístupů sociálního konstruktivismu, který je založen na historickém a kulturním pojetí diskursu.“*

²¹ Význam a odbornou relevanci Sociálního konstruktivismu pak popisuje a s odkazem na další autory (S. Hubík, R. Marada či J. Kabele) shrnuje v rámci práce kolektivu J. Šubrtů z pražské Univerzity Karlovy

Jelikož sestavení definice samotné reality není předmětem naší práce, přejímáme pojetí této dvojice teoretiků. Upozorňují na to, že „svět každodenního života není pouze světem, který obyčejní členové společnosti pokládají za danou realitu při svém subjektivním a cílevědomém každodenním jednání. Je to také svět, který má svůj původ v jejich myšlenkových činnostech a který je právě těmito myšlenkami a činnostmi jako reálný udržován²².“

S ohledem na cíle této práce, která právě ve stručnosti a zjednodušeně řečeno, má se zaměřením na jeden segment reality – mediální pojmání romské identity – zachytit strukturu těchto činností, zde pak v kooperaci se sociálním konstruktivismem pracujeme i s jeho pro nás důležitým prvkem objektivizace.

Tímto pojmem sociální konstruktivismus popisuje (zdánlivou) vlastnost reality, díky níž se okolní svět běžnému pozorovateli zdá (i díky jeho interakci s ostatními členy jeho komunity) předem uspořádaný, sestavený – objektivizovaný – podle předem daného a především na onom divákovi nezávislého vzorce či řádu.

Jeho platnost a primární postavení v jedincově recepci a percepci okolního z jeho pohledu samozřejmého světa pak při každodenních²³ činnostech utvrzuje jazyk skrze „technickou slovní zásobu“ určité společnosti.²⁴ Právě jazyk (byť v psané formě) se tak stává pro nás z obecného hlediska stěžejním polem zkoumání, neboť jde s odkazem na Bergera s Luckmannem o klíčový prostředek ukotvování a samotného vytváření reality.

Tyto procesy jsou skrze jazyk založeny na objektivaci bezprostředních lidských zkušeností. Vznikají tak typizace roztříděné do předem daných a obecně pochopitelných (skrze komunitou sdílený jazyk) kategorií.²⁵ Jednou z těchto typizací, s níž pak souvisí

Ida Kaiserová. Kaiserová 2008, s. 102–119. „Sociální konstruktivismus Bergera a Luckmanna je teorií do jisté míry přelomovou, střídající, lze mu rozumět jako jednomu z teoretických směrů, které jsou součástí tzv. komunikačního obratu.“ Kaiserová 2008, s. 103.

²² Berger, Luckmann 1999, s. 25.

²³ Pojetí každodennosti v této práci vztahujeme k teoretickému konceptu takzvaného ontologického bezpečí. Jde o formu vztahující se k důvěřivosti lidských jedinců, kteří věří v trvalost či stálost vlastní identity a prostředí, v jehož sociálních a materiálních mantinelech se při svém jednání a fenomenologickým „bytím ve světě“ pohybují. Coby spíše emocionální jev je ontologické bezpečí spojeno s nevědomím a absencí ontologického zpochybňování světa při jeho „běžném užívání“. Kořeny ontologického bezpečí jsou spojeny s ustanovením nástroje důvěry a očekávání u každého jedince v jeho raném věku ve vztahu k jeho pečovateli a také ve vztahu k sobě samému. V dalších fázích života je tato potřeba důvěry a stálého ověřování spolehlivosti coby emocionální opora vztažena i na ostatní jedince. Důležitým prvkem pro ustanovení a trvání pocitu ontologického bezpečí je pak i rutina a předvídatelnost. Jejich narušení či ztráta vedou u jedince k otřesu a záplavě úzkosti. Viz Giddens 2010, s. 85–91.

²⁴ Berger, Luckmann 1999, s. 27–29.

²⁵ Berger, Luckmann 1999, s. 42–44.

teorie typizačních schémat, je v tomto materiálu takzvaná lexikální jednotka „Rom“ v širším slova smyslu. (viz kap. „Rom“ coby reprezentace romského etnika s. 48)

S ní pracujeme v rámci naší analýzy a v návaznosti na sociální konstruktivismus ji pojmáme jako znak, který je v rámci námi analyzovaných komunikátů a ve vztahu k jejich autorům, objektivací jejich (autorské) lidské subjektivity.

Pokračujeme ve stanovení rámce reality. Důsledkem práce producentů mediálních výstupů je tak materiál pro výstavbu takzvaných sémantických polí a s nimi související sociální zásoby vědění. Na jejich tvorbě se podílí jazyk, a to jak svojí gramatikou a syntaxem²⁶, tak i vlastní slovní zásobou, skrze níž se v těchto polích selektivně vytváří právě ona z pohledu členů komunity přístupná a každodenně využívaná a sdílená databáze zkušeností dané společnosti.

S ohledem na cíle naší práce je pro nás ovšem nejdůležitější vyzdvihnout, že tyto z generace na generaci předávané soubory vědění rozhodují o umístění jedinců ve společnosti a zacházení s nimi.²⁷ Nemáme sebemenšího důvodu se domnívat, že by Romové, přesněji řečeno romské etnikum jako celek bylo nějakou výjimkou. (viz dále)

2.2. Konceptualizace pojmu diskurs

Po obecnějším teoretickém ukotvení našeho zkoumání ve vztahu k realitě je třeba říci, že samotný výzkum je zaměřený na prostor a zákonitosti zpravodajského diskursu. Ten je v následující kapitole třeba přesně vymezit a definovat²⁸. Začít však při ustanovování nomenklatury tohoto materiálu musíme u popisu rámce, skrze který zde přistupuje k pojmu diskurs.

S ohledem na cíle naší diplomové práce, použitou analytickou metodu a celkové pojetí našeho zkoumání se přikláníme k teorii diskursu, tak jak ji předkládá Michel Foucault. Především zde vidíme potenciál pro následné vymezení zpravodajského diskursu a následně pro ustanovení diskursu zpravodajství konkrétního média, v případě naší analýzy českého deníku MF DNES. (viz kap. Charakteristika deníku MF DNES s. 84)

Foucault upozorňuje, že při zkoumání a pohledu na diskurs musíme „*narušit klid*“, s nímž jsou bez otázek přijímány preexistující formy jeho kontinuity a následně „*musíme*

²⁶ Těmito veličinami se ovšem s ohledem na cíle naší práce nebude dále zabývat.

²⁷ Berger, Luckmann 1999, s. 45–46.

²⁸ Rizika opominutí této teoretické operace popisuje ve své stati „*Diskurs jako téma diskursu: O diskursu bez Habermase a Foucaulta?*“ Marek Lapčík. Srov. Lapčík 2009, s. 93–101.

*ukázat, že nejsou samozřejmé“. Za jejich výskytem či použitím vidí účinek určité konstrukce, jejíž pravidla a oprávnění musí být známa a prozkoumána. „Musíme se zřítí všech těchto témat, jejichž funkcí je zaručit nekonečnou kontinuitu diskursu a jeho tajemnou přítomnost pro sebe ve hře neustále se navracející absence. [...] Diskurs nesmí být odkazován k vzdálené přítomnosti počátku, ale musí být vnímán tak, jak a kdy se objeví.“*²⁹

Při svém výzkumu tak Foucault směřuje u analyzovaných neostrými hranicemi vymezených jednotek k narušení jejich zdánlivé neotřesitelnosti a samozřejmosti, a tím k následnému položení otázek o jejich vymezení či zákonech, jimiž se samy řídí.³⁰

Suspendováním těchto „bezprostředních forem kontinuity“ se pak otevírá ohromné pole tvořené souhrnem všech skutečných, ať už vyřčených či napsaných, výpovědí. Rozptýleny jsou v jeho rámci jako události se svojí vlastní naléhavostí. Právě tento ohromný prostor je pak prostorem diskursu, jenž je plný faktů, která jsou zde na jeho základě vybudována.³¹

*„Diskursem budu nazývat skupinu výpovědí, pokud patří ke stejné diskursivní formaci. [...] Je tvořen omezeným počtem výpovědí, pro něž může být definován soubor podmínek jejich existence.“*³²

V návaznosti na to, je pak třeba uvést, že *„diskursivní praxe je soubor anonymních, historických pravidel, vždy určených v prostoru a čase, který definoval danou periodu a podmínky působení funkce vypovídání v daném sociálním, geografickém či lingvistickém prostředí.“* Není ji ovšem možné zaměňovat s individuální schopností či kompetencí jedince formulovat určitou ideu anebo konstruovat gramatické věty.³³

Přičemž výpověď je veličinou, jejíž počátky jsou spojeny s procesem formulace. Ta coby událost, s možností vztáhnutí k autorovi a zachytitelná konkrétními časoprostorovými souřadnicemi, předvede na libovolném materiálu a v souladu s určitou formou takzvanou verbální či lingvistickou performanci, jíž je označena skupina znaků produkovaná na základě jazyka.

²⁹ Foucault 2002, s. 42.

³⁰ Ibidem, s. 43.

³¹ Foucault 2002, s. 43–44.

³² Ibidem, s. 180.

³³ Ibidem, s. 181.

Výpověď je pak „*modalitou existence takových znaků; modalitou, která jí dovoluje být něčím více než pouhou řadou stop, něčím více než jen následností značek na nějaké substanci, něčím více než jen jakýmsi produktem člověka; modalitu, která oné skupině znaků umožňuje být ve vztahu se skupinou objektů, předepisovat určité pevné pozice jakémukoli subjektu, být situována mezi ostatními verbálními performancemi, a konečně být vybavena opakovatelnou materialitou.*“³⁴

V návaznosti na toto vymezení pak Foucault zdůrazňuje, že je to jedině diskurs, který je ustanoven právě výpověďmi, jež musí coby soubory posloupných znaků být spojeny se specifickými modalitami existence. Principem redistribuce a rozptýlení těchto výpovědí (nikoli tedy formulací, vět či tvrzení) jsou takzvané diskursivní formace. Diskurs tak může být „*definován jako skupina výpovědí, které patří k jednomu systému formace*“.³⁵

Je však třeba doplnit, že tyto celky verbálních performancí, nepodléhají jen diskursivní formaci jako jedinému obecnému a řídícímu systému vypovídání. Daná skupina výpovědí se „*nadto podřizuje, v souladu se svými dalšími dimenzemi, logickému, lingvistickému a psychologickému systému.*“³⁶ Foucault pak také vylučuje, že by diskurs tvořil nekonečně opakovatelnou rétorickou či formální jednotku. Tvoří jej omezený počet výpovědí, jimž může být definován soubor podmínek jejich existence.³⁷

Doložení oné principiálnosti (diskursivní) formace³⁸, pak dává Foucaultovi pevnou půdu k rozlišení například ekonomického, psychiatrického diskursu či například diskursu kliniky. Není tak jediného důvodu pro to, aby dále nemohl být vymezen také diskurs zpravodajský a následně již konkrétní diskurs zpravodajství konkrétního média.

2.3. Vymezení zpravodajského diskursu

Z pozice výše uvedeného Foucaultova ustanovení diskursu nyní postoupíme ke stratifikaci a specifikaci zpravodajského diskursu. Účelem tohoto kroku samozřejmě není odmítnutí výše popsaného konceptu diskursu. Ten pro teoretický rámec naší práce zůstává platný, stejně jako pro náš přístup přímo ke zpravodajskému diskursu a samozřejmě i pro diskurs zpravodajství realizovaný konkrétním médiem.

³⁴ Foucault 2002, s. 164–165.

³⁵ Foucault 2002, s. 165.

³⁶ Foucault 2002, s. 179.

³⁷ Foucault 2002, s. 180.

³⁸ Foucault 2002, s. 166–167.

Nyní však tento teoretický konstrukt konkrétně, jak ve vztahu k ostatním typům diskursů (např. ekonomický či psychiatrický viz výše), tak i ve vztahu k jejich vnitřnímu fungování, vymezíme. „Vykolíkujeme“ tak konkrétně ono pole diskursu plné zpravodajských výpovědí, jež představují velmi specifický typ mediálního obsahu.³⁹ Zpravodajství je díky svým charakteristickým postupům a prvkům specifickým typem mediálního diskursu s vlastní identitou.⁴⁰

Podle Lapčíka je základem diskursu zpravodajství produkce a také recepce zpravodajských komunikátů. A to včetně všech aktivit, faktorů a podmínek, jež produkci tohoto diskursu ovlivňují.⁴¹

Podstatu zpravodajského diskursu s produkcí jeho specifických výpovědí spojuje také John Hartley. Proces jejich vzniku však neoznačuje jen za prostou reflexi „*vlastních lingvistických, sociálních nebo historických determinant*“, jež se vztahují k popisované události. Naopak tak v rámci prostoru diskursu zpravodajství, skrze obecný znakový systém vztažený k sociální struktuře, podle něj dochází přímo k transformaci „*hrubého materiálu*“ vzešlého z událostí, k nimž odkazuje, na produkt, jenž je pak publikem akceptován jako známý.⁴²

Je třeba doplnit, že tyto produkty – ať již jde o novinové články, rozhlasové či televizní příspěvky – nejsou odrazem reality. Musíme v nich vidět zpravodajským diskursem předkládané a především zcela nové umělé konstrukce události vyňaté z reality, aniž by tyto institucionálně vytvářené produkty byly na realitě jakkoli závislé. Jejich podoba je daná spíše dispozicemi a záměry jejich tvůrců.

Zpravodajství poté samo sebe označuje a pojímá „*jako „reflexivní“ a sociálně (nikoli) individuálně legitimizovanou, a proto i kulturně nadřazenou řadě dalších konkurenčních verzí*“. I přesto však jde jen o jednu z možných verzí reality. „*Zpravodajství tak není ničím jiným než více či méně „umělecky“ přesvědčivě zpracovanou verzí (re)prezentace reality, která se – stejně jako jakýkoli jiný žánr nebo médium – pokouší přesvědčit publikum o své věrohodnosti a vtáhnout jej tak do svého vlastního (vytvořeného) světa.*“⁴³

³⁹ Lapčík 2008b, s. 322.

⁴⁰ Lapčík 2008b, s. 323.

⁴¹ Lapčík 2008b, s. 320.

⁴² Hartley 1982, s. 7. cit. in Lapčík 2008b, s. 320.

⁴³ Lapčík 2008b, s. 320.

Lapčík, jenž se věnuje televiznímu zpravodajství, pak ve spojitosti s ním hovoří o jeho specifickém statusu v mediálním diskursu a ve vztahu k ostatním diskursům. Toto postavení vymezuje vztah TV zpravodajství především k sociální realitě a tvorbě jejích reprezentací. „TV zpravodajství je ‚médiem‘ zprostředkovávajícím institucionálně vytvářené konstrukce reality (mediálním diskursem) a zajišťujícím jejich prolínání s individuálně i kolektivně vytvářenými konstrukcemi sociální reality, které si vytvářejí a podle nichž žijí lidé ve svém každodenním životě.“⁴⁴

Je třeba v kontextu výše uvedeného říci, že uznáváme specifický status diskursu TV zpravodajství v rámci mediálního diskursu.⁴⁵ I přesto jsme však přesvědčeni, že výše popsaná charakteristika může být vztažena také na diskurs tištěného zpravodajství MF DNES. I to, stejně jako TV zpravodajství, spadá do institucionálního vytváření konstrukcí reality v rámci mediálního diskursu.

Díky tomuto kroku tak diskurs zpravodajství MF DNES získává v rámci naší práce pevné zakotvení v jejím teoretickém rámci, jehož základ tvoří právě sociální konstruktivismus spojený s konceptem sociální konstrukce. Jednou z nich jsou v přeneseném slova smyslu i typizace a typizační schémata, z nichž pro potřeby naší práce vzešel teoretický konstrukt lexikální jednotky „Rom“ v širším slova smyslu, coby reprezentant romského etnika v námi analyzovaných textech a tedy hlavní nástroj a středobod naší pozornosti při konkrétním rozboru. (viz dále)

2.3.1. Ambivalentnost zpravodajského diskursu

Ve vztahu k publiku je pak konstrukce zpravodajského diskursu oproti jiným charakteristická svojí ambivalentností. Jde o jev, jehož základní premisou je vztah zpravodajského diskursu a diskursu každodennosti⁴⁶. Do jisté míry jde o konkurenční souboj, neboť oba přinášejí své způsoby (re)prezentace a (re)konstrukce reality.

Samotné zpravodajství (ve smyslu jeho diskursu) je však na každodennosti značně závislé. Toto dominantnější postavení přináší diskursu každodennosti jeho status přirozenosti a především stav nezávislosti vůči zpravodajství. To tak musí v zájmu své

⁴⁴ Lapčík 2008b, s. 319.

⁴⁵ Důvody tohoto výsostného postavení Lapčík dále nespecifikuje, jsme však přesvědčeni, že může být dáno například v prostoru ČR masovou rozšířeností televizních přijímačů či „široce“ působícím kódem zpravodajských příspěvků, tj. maximální propojení audiovizuálních prostředků, jež jsou tak velice blízké lidskému vnímání každodennosti.

⁴⁶ Při přístupu ke konceptu každodennosti zde vycházíme z prostoru takzvaného „ontologického bezpečí“. Souvisí s důvěřivostí lidí, kteří věří v trvalost či stálost vlastní identity a svého materiálního a sociálního okolí. Více viz Giddens 2010, s. 85–91 a poznámka pod čarou č. 23.

vlastní existence podobu svých komunikátů/produktů koncipovat v intencích každodennosti. Důvodem je dosažení přijetí a pochopení předkládaných zpravodajských (re)prezentací událostí u publika, jehož členové se sami v teritoriu každodennosti pohybují.⁴⁷

Zbývá zde doplnit, že toto zdání jednostranného vztahu mezi zpravodajským diskursem a diskursem každodennosti, je zcela mylné. I podoba každodennosti je ovlivněna zpravodajstvím (ve smyslu diskursu). Jeho produkty vstupují právě díky strukturní blízkosti k diskursu každodennosti do běžné komunikace.⁴⁸

Při pokračování popisu ambivalentní stránky zpravodajského diskursu je třeba říci, že institucionální a především produkční rámce diskursu zpravodajství však ve vlastním zájmu musí postupovat i opačným směrem, kdy se od diskursu každodennosti musí oddálit, a to ve jménu zachování (zdání) své specifičnosti a udržení unikátního postavení „*privilegovaného zdroje relevantních konstrukcí reality*“.⁴⁹

K dosažení rovnováhy v rámci této ambivalence slouží při produkci zpravodajského diskursu operování s takzvanými diskursivními prvky, jež jsou coby samostatné sémantické a konzistentní jednotky součástí samotné konstrukce jednotlivých komunikátů a zpravodajského diskursu jako celku, a spolu s nimi také práce s takzvanými diskursivními strategiemi, které se podílejí na jeho výstavbě. Jejich potenciál pak navíc (skrže operování s diskursivními prvky) dodává jednotlivým komunikátům a zpravodajskému diskursu jako celku jeho interpretační rámec a také identitu či legitimitu vůči diskursu každodennosti.⁵⁰

Blíže se pak důsledkům, přínosu a vlivu diskursivních prvků a strategií věnujeme, jako klíčovým nástrojům našeho rozboru, v kapitole Klíč ke struktuře zpravodajského diskursu – SDA na straně 60.

2.4. Médium coby instituce sociálního konstruktivismu

V následující kapitole charakterizujeme médium v rámci jeho ukotvení v realitě skrže sociální konstruktivismus jako instituci, jež má s odkazem Foucaultovu teorií vliv na produkci a výslednou podobu (zpravodajského) diskursu. Bergerův a Luckmannův koncept

⁴⁷ Lapčík 2008b, s. 321.

⁴⁸ Otevírá se zde tak otázka primordiality každodennosti a v ní probíhající komunikace. Není předmětem této práce ji vyřešit. V návaznosti na Lapčíka tedy postačí konstatování, že vstup do jejího rámce je pro zpravodajské výstupy podmíněn právě přijetím rámce diskursu každodennosti. Viz Lapčík 2008b, s. 321.

⁴⁹ Lapčík 2008a, s. 212.

⁵⁰ Lapčík 2008a, s. 206–209. a Lapčík 2008b, s. 319–321.

nám pak navíc umožní v rámci této práce první popis role a místa redaktora daného média. Zde ve vazbě na ukotvení média coby instituce jako typizovaného vykonavatele ustálených a sdílených procesů.

2.4.1. Od habitualizace k instituci médium

Je-li naším záměrem v této části práce skrze teorii sociálního konstruktivismu přiblížit institucionální pozici média v sociální řádu, nevyhneme se v návaznosti na Bergera s Luckmannem obecnějšímu výkladu pojmu instituce a teorie institucionalizace, která se vedle biologických základů podílí na udržování a předávání sociálního uspořádání.⁵¹

Samotné institucionalizaci předchází ve výkladu výše uvedených teoretiků termín habitualizace, jíž je podřízený každý projev lidských aktivit. Jejich opakováním pak vzniká ustálený vzorec, díky němuž může být určitá činnost následně provedena znovu a bez větší námahy. Habitualizace tak zužuje spektrum možností, z nichž musíme při pohybu a rozhodování v rámci sociálního prostoru volit. Činnosti člověka jsou tak usměrněny tím správným a především již osvědčeným způsobem.

Proces institucionalizace je završen ve chvíli, kdy se výkon těchto ustálených a sdílených procesů stabilně propojí s určitými (typizovanými) vykonavateli. Ti tak dají vzniknout instituci, která má vlastní dějiny a především stanovením vzorců řídí lidské chování. Samotná instituce pak již svojí existencí a přítomností zajišťuje (bez explicitní vazby na systém systému trestů a sankcí) primární sociální kontrolu.⁵²

S odkazem na výše uvedené tak v naší práci jako jednu z institucí pojímáme i samotné médium. Nalézáme zde typizované vykonavatele typu redaktorů, editorů, šéfredaktorů či stážistů a také celé spektrum ustálených činností například telefonický či přímý kontakt s tiskovými mluvčími a zdroji, schůzky, porady, samotné psaní anebo jiný proces produkce komunikátů či také nástroj primární sociální kontroly, spojené s obavami aktérů (politici představitelé, anebo tzv. mafiáni či kmotři atd.) daných komunikátů.

Pro komplexnost našeho ustanovení analogie instituce – médium z pohledu sociálního konstruktivismu je třeba doplnit, že aplikace teorie institucionalizace na konkrétní médium je umožněna především jeho institucionální vazbou na zbytek společnosti. Je tak třeba uvést, že dané procesy vykonávané „typizovanými“ pracovníky

⁵¹ Berger, Luckmann 1999, s. 56.

⁵² Berger, Luckmann 1999, s. 57–58.

redakce nevztahujeme jen „dovnitř“ do pomyslného prostoru jejich pracoviště a jejich „vnitřních“ interakcí (například vztah zkušený redaktor, coby zástupce instituce, a právě nastupující elév), ale zjednodušeně řečeno také „ven“ k lidem z ostatních segmentů společnosti. Těmi tak mohou být například jedinci, kteří jsou s mediálními producenty provázáni kupříkladu skrze své povolání (tiskoví mluvčí, PR pracovníci, zaměstnanci inzertních oddělení firem...) či přes další činnosti a vlastnosti (lidé upozorňující na nepravosti a jedinci, kteří je provádějí, či vedoucí neziskových organizací, jež se chtějí zviditelnit). Ti všichni se na médium obrací skrze jeho typizovanou institucionální pozici mezi ostatními institucemi.

Tento konstrukt média coby instituce je pak při konkrétní aplikaci závěrů Bergera a Luckmanna utvrzen objektivací při předání výše uvedených externalizovaných vazeb a z nich vyplývajících postupů další generaci. Pro tu tak po následné internalizaci vzniknou zdánlivě neotřesitelné struktury typizací spjaté s určitým nastavením optiky pro přijímání a chápání „reality“, na jejíž tvorbě a případně i změně se při práci v rámci logiky jazyka budou (třeba i nevědomky) podílet.⁵³

V teoretickém kruhu vzájemně provázaných teoretických pilířů sociálního konstruktivismu (objektivace – externalizace – internalizace) tak nyní stojíme na místě, kdy médium při jemu vlastním využití struktury jazyka chápeme jako determinanta podoby okolního sociálního za využití svých nově nastoupivších mediálních pracovníků či samotných komunikátů.⁵⁴

2.4.2. Instituce médium determinantem přístupu k diskursu

Jak jsme již uvedli (viz kapitola Konceptualizace pojmu diskurs s. 17), vazbu mezi institucí a diskursem, konkrétněji institucí a podobou diskursu zmiňuje i Foucault. Ten instituci pojímá jako řídicí prvek, který dohlíží nad jeho utvářením, podobou a směřováním.⁵⁵ Produkce diskursu je kontrolována, nástroji pro jeho organizaci jsou úkony nazvané procedury či systémy vylučování⁵⁶. Na tomto místě je třeba zdůraznit, že jejich

⁵³ Srov. Berger, Luckmann 1999, s. 61–67.

⁵⁴ Vztáhneme-li předcházející výklad této kapitoly k cílům naší práce, zjišťujeme, že jejím sekundárním výstupem bude při konstatování případné proměny prezentace romské identity v kontextu události předkládané médiem, také poznatek o proměně oněch stále internalizovaných, objektivizovaných a externalizovaných struktur sociálního konstruktivismu.

⁵⁵ Foucault 1994, s. 8 „...instituce mi odpovídá: „...jsme zde všichni proto, abychom ti ukázali [...], že už dlouho bdíme nad jeho zjevením, že má své místo, které ho ctí a současně odzbrojuje a že, stane-li se, že projeví nějakou moc, pak ji nabývá jen a jen námi.“

⁵⁶ Foucault takto označuje trojici systémů – zákaz slova, dělba na šílenství a vůle po pravdě, jež svým působením na utváření a podobu diskursu anulují možnost jeho nahodilého výskytu a vývoje. Foucault 1994, s. 9–14.

kontrolní a delimitační působení „z vnějšku“ na výstavbu a směřování diskursu probíhá za podpory institucí.

Je tak nutné zmínit jeden z těchto nátlakových instrumentů, kterým je takzvaná vůle po pravdě, jež ve stručnosti řečeno určuje zaměření, postup, přístup, kategorie a také významnou měrou i výsledky našeho zkoumání a nazírání na okolní diskurs. Sama o sobě je ovšem vůle po pravdě posilována praktikami jako jsou pedagogika či knižní, vydavatelské a knihovnické systémy učených. Dnes tuto roli zastávají především laboratoře.⁵⁷

Nyní se tak Foucaultova teorie (institucionálního formování) diskursu prolíná s pojetím instituce, coby prostoru pro činnost typizovaných vykonavatelů určité činnosti (viz výše), v mantinelech sociálního konstruktivismu. Neboť jsou-li dopady systému vůle po pravdě na konstrukci diskursu umocňovány a podporovány výše uvedenými praktikami, máme za to, že do jejich výčtu můžeme zařadit i média. Neboť i v nich (viz výše) stejně jako dnes v laboratořích či dříve ve vydavatelských či knižních systémech učených společností nalézáme typizované vykonavatele určitých činností.

Navíc jsou to mnohdy právě média, která laboratoře využívají k širší prezentaci svých výsledků. Vazba mezi laboratořemi (coby Foucaultovým příkladem elementu, jež institucionálně formuje diskurs) a médii (coby nástroji, které toto formování de facto umožňují) se tak jeví jako velmi těsná.

Souhrnně řečeno laboratoře stejně jako média považujeme skrze jejich podobnou, ne-li identickou typizovanou strukturu a jejich funkční provázanost za instituce, jež skrze a za opory systému vylučování vůle po pravdě ovlivňují podobu diskursu. Ve teoretické části naší práce tak v tuto chvíli stojíme v pozici, jež nás opravňuje k tomu uvažovat o médiích jako o determinantech uspořádání (zpravodajského) diskursu.

2.4.3. Médium prvkem časové struktury každodennosti

Pro doplnění našeho teoretického uchopení média zbývá doplnit, že k němu v širších souvislostech⁵⁸ s odkazem na teorie Bergera a Luckmanna můžeme přistupovat i k jako prvku časové struktury každodennosti, která vedle jazyka či institucí jako součást

⁵⁷ Foucault 1994, s. 11–12.

⁵⁸ Médium na tomto místě při snaze o jeho komplexní charakteristiku nepojímáme jako instituci, ale jako součást časové struktury každodennosti, která je s institucemi co do vlivu na podobu externalizovaného, internalizovaného a objektivizovaného sociálního na srovnatelné úrovni.

jedincova vědění o světě ve výsledku řídí jeho život.⁵⁹ Neboť jsou to právě například noviny, které tím, že vycházejí v určité dny a v určitou denní dobu, pomáhají člověku vnímat běh jeho každodennosti (tisk vychází ráno, případně večer) podobné je to u ranního/odpoledního/večerního vysílání rozhlasu či konkrétních pořadů v televizi typu Dobré ráno s ČT, Večerníček či Události.

Mediální výstupy a jejich uspořádání nám také pomáhají rozlišovat mezi jednotlivými dny či ročními obdobími. U tištěných médií k tomu dochází skrze nejrůznější tematické suplementy či skutečnost (ve vztahu k začátku nového dne, týdne či měsíce), zda vůbec noviny či časopisy (týdeníky, měsíčníky) vůbec vyjdou, anebo nevyjdou.⁶⁰ U televize a rozhlasu pak může být analogicky rozhodující, zda vysílá, či nikoli.

Podstatnou měrou se o tuto stratifikaci času může zasloužit i vlastní obsah komunikátů. Ten se při tomto širším vnímání média vyprofiloval jako určující (například jednotlivá roční období tematizující) faktor především u takzvaných internetových médií. Jejich vliv coby strukturujícího časového prvku na každodennost je totiž jinak skrze pevně neohrazenou produkci komunikátů a hlavně ve srovnání s tiskem a „klasicky“ strukturovaným⁶¹ radiovým a televizním vysíláním nejnížší.⁶²

2.5. Autor typizovaným vykonavatelem ustálených procesů

Pro úplnost teoretického pojetí reality je třeba doplnit naši diplomovou práci o náš teoretický konstrukt samotného autora jednotlivých mediálních komunikátů. Předně tak jde s odkazem na kapitolu, v níž z pozic sociálního konstruktivismu a Foucaultovy teorie charakterizujeme médium jako instituci (viz Médium coby instituce sociálního konstruktivismu s. 22), o typizované vykonavatele, kteří v rámci procedur habitualizace a institucionalizace převzali výkon ustálených a sdílených procesů.

Stávají se tak producenty anonymních typizací, jež v rámci typizačních schémat určují náš prvotní přístup k samotnému chápání a pojmání sociálna. Tyto typizace pak v podobě jednotlivých lexikálních jednotek mají – coby produkty lidské činnosti či přesněji ustálených a sdílených procesů – schopnost objektivace.

⁵⁹ Berger, Luckmann 1999, s. 32–33. Podmínkou je samozřejmě to, že tento jedinec musí žít v prostoru, v němž média vycházejí.

⁶⁰ „A vidíte, přes ty všechny úkazy noviny vyjdou, a vyjdou i zítra a pozítří: je to věčný div, o kterém čtenář neví, ale který by zasloužil tiché a zbožné úcty.“ Čapek 1937.

⁶¹ Tj. podle programu vysílání sestaveného pracovníky dané stanice či kanálu.

⁶² Platí to samozřejmě i u internetového vysílání radia a televize, kdy jeho načasování bez ohledu na běh každodennosti určuje příjemce.

V naší práci se tak ovšem dostáváme do bodu, kdy se v návaznosti na Bergera s Luckmannem musíme konstatovat, že tyto objektivizace v mediálních textech (stejně jako jejich umístění v těchto komunikátech) jsou výsledkem objektivace autorské čili lidské subjektivity.⁶³

2.5.1. Autor uvnitř diskursu

Je proto na místě toto směřování teoretických základů naší práce upřesnit a pozici autora v ní vyjasnit. Explicitně tak v naší práci zamezíme možnému výskytu premisy, že autor přímo skrze své texty snad do zpravodajského diskursu vnáší svoji jedinečnou subjektivitu. Je třeba zdůraznit, že producent komunikátů pevně vězí v institucionálním ideologickém rámci daného média. Právě zde převzal výkon zde ustálených sdílených procesů (viz dále a také kapitola Redakcí sdílené znaky skupinovosti s. 33).

Pro následující sérii teoretických operací je klíčové chápání autora ve Foucaultově pojetí diskursu. Na začátku je třeba říct, že jde o jedince, jehož při našem popisu v návaznosti na tohoto francouzského teoretika pojímáme z rozhodující části jako produkt samotného diskursu.⁶⁴ Ten určuje podobu a akční rádius jeho autorské funkce, kterou „obdržel od své epochy“, z níž tak zjednodušeně řečeno vyplývá, co dotyčný napíše a také to, co při konstrukci svého díla nenapíše.⁶⁵

Ihned je však třeba doplnit, že Foucault nevylučuje, že sám autor může z tohoto epochou poskytnutého rámce vybočit, a svoji vlastní autorskou roli tak pozměnit.⁶⁶ To se však vždy děje s pomyslným souhlasem autorova diskursivního rámce, kdy autor analogicky s takzvaným komentářem, coby procedurou vylučování a kontroly diskursu nad sebou samým⁶⁷ – zopakujme coby součást a do značné míry produkt diskursu⁶⁸ – zažehnává nahodilost diskursu, tím, že se na ní hrou identity ve formě individuality a já

⁶³ Berger, Luckmann 1999, s. 39. Je třeba doplnit, že si uvědomujeme skutečnost, že i sami „autoři“ mediálních textů jsou stejně jako jejich čtenáři příjemci objektivizací z jejich společného sociálního rámce. Případné vymezení, kde a které typizace autoři komunikátů získávají, však není s odkazem na stanovené cíle předmětem zájmu tohoto materiálu.

⁶⁴ „Autor jako princip seskupení diskursu, jako jednota a původ významů diskursů, jako zdroj jejich souvislosti.“ Foucault 1994, s. 16.

⁶⁵ „Dobře se ví, že nemáme právo všechno říci, že nemůžeme mluvit o všem za jakýchkoli okolností, že konečně nemůže kdokoli mluvit o čemkoliv.“ Foucault 1994, s. 9.

⁶⁶ Foucault 1994, s. 17.

⁶⁷ Viz Foucault 1994, s. 14–16.

⁶⁸ Foucault 1994, s. 52–53.

podílí.⁶⁹ Zbývá doplnit, že se tak vždy skrze jeho komunikáty děje jen v mantinelech daných určitou „diskursivní policií“⁷⁰.

Foucault pracuje s příkladem biologa Mendela, jehož pojetí dědičnosti jeho soudobá biologie 19. století striktně postavila mimo oblast svého zájmu, tedy de facto mimo svůj diskurs. Mendel tak nebyl takzvaně „v pravdě“, a jeho soudobý biologický diskurs tak o relevantnosti jeho tezí vůbec nerozhodoval, nezabýval se jimi. K tomu došlo až po změně měřítek biologie ve smyslu celého oboru. Mendel se tak rázem ocitl v „pravdivé“ oblasti biologického vědění, která se mohla k jeho teorii dědičnosti vyjádřit.⁷¹

Z hlediska charakteristiky autora mediálních textů je však tato „mendelovská“ pozice poněkud extrémní, musíme ji s ohledem na zaměření naší práce korigovat. Autor – novinář – se v rámci daného institucionalizovaného systému média (viz kapitola Autor typizovaným vykonavatelem ustálených procesů s. 26) při každodenním výkonu svých ustálených a sdílených procesů v pozici „mimo pravdu“ ocitá jen stěží.

Mendel de facto směřováním a pojetím svého výzkumu vybočil ze své pozice produktu diskursu, zatímco žurnalista v ní pod přímou diskursivní a direktivní kontrolou své instituce reprezentované osazenstvem redakce, tj. editory, nadřízenými, ostatními kolegy anebo jejich a také vlastními předcházejícími komunikáty⁷², primárně stále pevně vězí.⁷³

Ovšem, jak výše uvedené Foucaultovo pojetí naznačuje, ani to, byť se souhlasem autora diskursivního rámce, nevylučuje sekundární možnost změny ve zpravodajském

⁶⁹ Foucault 1994 s. 16–17. Je třeba uvést, že se s ohledem na cíle tohoto materiálu nezabýváme tím, zda je určitým způsobem nadvláda diskursu nad prací novinářů pozitivním či negativním jevem. Pojme tento fakt neutrálně jako danou premisu.

⁷⁰ Komentář coby Foucaultův princip zřetění diskursu pak ve své stati věnované různým způsobům konceptualizace samotného pojmu diskurs zmiňuje i Lapčík (Lapčík 2009, s. 96), a to ve spojitosti s takzvaným „posunem autorství“, kdy při „nedokonalém“ přejímání termínu diskurs do nomenklatur jiných oborů dochází k odkazování na „autority druhého řádu“, jež teprve samy vycházejí z pro diskurs „kanonických“, stěžejních textů (např. právě Foucault). „*Komentáře už ,neředí‘ původní texty, ale samotné komentáře původních textů. Legitimizujícím prvkem přestává být autor a stává se jím pojem sám o sobě, či dokonce samotné jeho užití,*“ píše Lapčík. Na tomto místě je ovšem třeba konstatovat, že on hovoří o diskursu coby vědeckém termínu, zatímco my o uplatnění komentáře hovoříme ve spojitosti s pozicí autora přímo v rámci konkrétního diskursu, v němž autor komentáři (i vycházením a odkazováním na své dřívější zpravodajské texty) „řídí“ produkci nahodilosti diskursu.

⁷¹ Foucault 1994, s. 19–20.

⁷² Viz Analogie s Foucaultovým výkladem, v němž do jisté míry připodobňuje autory románů, kteří mohou v jistém smyslu, tím, že svými texty „překročili vlastní dílo“, nastavit pro další autory typově stejných textů jejich obecný model udávající charakteristické znaky, obraty, vztahy a struktury, k zakladatelům diskursivity s transdiskursivní pozicí. Foucault 1994, s. 55–57.

⁷³ „*Funkce autora je vázána na právní a institucionální systém, který uzavírá, určuje, člení svět diskursu; nepůsobí jednoduše a stejně ve všech diskurzech, za všech dob a ve všech formách civilizace.*“ Foucault 1994, s. 55 Více Foucault 1994, s. 52–55.

diskursu. Její případné zachycení v konstrukci analyzovaných textů a zpravodajského diskursu jako celku pak ve spojitosti s reprezentací romské identity právě umožňuje naše analýza.

Vliv institucionálního rámce daného média na osobu autora⁷⁴ můžeme konkrétněji přiblížit i v analogii s Foucaultovým konceptem „psaní se smrtí.“ Foucault skrze něj při popisu vztahu textu k jeho autorovi upozorňuje na skutečnost, že sám proces psaní v roli smrti „zabíjí“ svého původce, jehož „*individuální charakter písničeho subjektu ustupuje do pozadí. Znakem spisovatele je jen jedinečnost jeho nepřítomnosti*“.⁷⁵

Vztaženo k fungování médií tak můžeme popsat působení redakčního rámce, jehož jednotlivým „smrtícím“ sítím vytvořeným úzy, politikou, zvyklostmi a danými způsoby zpracováním textů musí pod bezprostředním dohledem editora, jenž sám pod dohledem dalších osob, projít na kupříkladu stránky novin či do vysílacího času se svým textem/příspěvkem každý redaktor.

Zůstává-li tak po zemřelém a zmizelém autorovi určitý prostor⁷⁶, máme za to, že jej s ohledem na zaměření tohoto materiálu vyplňuje právě zpravodajský diskurs, kde jména autorů fungují ve vztahu k němu jako klasifikační rámce⁷⁷ pro jedinečné sumy textů a působí jako charakteristika jeho bytí. „*Funkce autora pak představuje charakteristický způsob existence, oběhu a působení určitých diskursů v nitru nějaké společnosti*“.⁷⁸ Stává se tak nositelem a výstupem svého (mediálního) diskursu, neboť ten sám o sobě nese funkci autora.⁷⁹

2.5.2. Poznámka ke vztahu novináře a událostí

K pojetí, v němž v návaznosti na sociální konstruktivismus a jeho objektivaci subjektivity jedince pracujeme s výše vymezeným konceptem de facto diskursem řízeného autora, doplňujeme také charakteristiku vztahu novináře coby autora a událostí, o nichž referuje.

⁷⁴ „*Jak, za jakých podmínek a v jaké podobě se může něco, jako je subjekt, objevit v řádu diskursu? Jaké místo může zaujímat v každém typu diskursu, jaké může být jeho působení, jakým pravidlům se podřizuje? Jde krátce o to, zbavit subjekt (nebo jeho náhradníka) jeho původní zakládající role a analyzovat jeho roli jako proměnnou a komplexní funkci diskursu.*“ Foucault 1994, s. 61–62.

⁷⁵ Foucault 1994, s. 45.

⁷⁶ Foucault 1994, s. 48.

⁷⁷ „*Vazba vlastního jména s pojmenovaným jedincem a vazba jména autora s tím, co pojmenovává, nejsou izomorfní.*“ Foucault 1994, s. 48.

⁷⁸ Foucault 1994, s. 49–50. V opozici k tzv. pisateli, jenž sestavil například smlouvu či anonymní text vylepený v ulici. Viz Foucault 1994, s. 50.

⁷⁹ Foucault, 1994, s. 50. „*Autor se musí ztratit nebo musí být zastřen ve prospěch forem, jež jsou vlastní diskursu.*“ Foucault 1994, s. 67.

Popis této funkční provázanosti nalézáme u profesora Kabeleho, který v rámci své teorie duálního sociálního konstruování (při rozpracování zde hojně citovaného konceptu Bergera a Luckmanna) upozorňuje na vzájemnou podmíněnost proměn autocharakteristiky osob v rámci sociálního dění a proměn pojmání nezřídka jedinečných a nepravidelně se objevujících událostí.

Jeho základní premisa je postavena na faktu, že osoby ve smyslu jednotlivých subjektivit ve vlastním zájmu dávají tomuto neurčitému, kvaziopakujícímu se sociálnímu dění⁸⁰ nálepkou pravidelnosti a předvídatelnosti, a sami tito jedinci charakterizují svoji roli až v průběhu a v reakci na toto dění. Kabele tak jako základ existence (sociálního) řádu určuje institucionalizaci ve smyslu určování pravidel hry a také narativizaci chápanou jako kategorizaci jedinečného dění do rámce světa příběhů.

Při těchto procesech tak samozřejmě dochází i ke změně jednotlivých osob či přesněji řečeno jejich příběhů, jež determinují jejich totožnost. Stále však zůstáváme v diskursivním rámci. Sama tato subjektivita (žurnalista) je tak měnící se sociální konstrukcí, která se děje a jedná⁸¹ pod kontrolou tzv. skupinové osoby. Za tu Kabele v opozici k druhým jednotlivcům považuje například rodinu, národ či transcendentní osoby.⁸²

Při zaměření na naše téma pak jeho výčet rozšiřujeme o již výše zmíněnou observaci ze strany (ne nezbytně nutně fyzicky přítomného) osazenstva či vedení redakce. Výše zmíněné „onálepkování“ sociálního dění pak v rámci teoretických východisek tohoto materiálu pojmáme jako do jisté míry kreativní a příslušnou ideologii transformovanou prací žurnalisty s jednotlivými identitami aktérů popisovaného dění.

Takto vznikající typizace, o nichž v návaznosti na Bergera s Luckmannem můžeme hovořit jako o objektivizacích subjektivních procesů, jsou tak sice proměnlivými veličinami, jež podléhají běhu událostí, ovšem, jak jsme v této kapitole ukázali, stále jde o jevy, s nimiž se diskurs za cenu své proměny dokáže ve svém rámci „vypořádat“.

⁸⁰ Tj. jeho události navozené jednáním zúčastněných osob anebo vpádem přírodních událostí. Kabele 1998, s. 13.

⁸¹ Vztaženo k našemu tématu. Máme na mysli především produkci mediálních textů.

⁸² Kabele 1998, s. 13–17.

3. Ideologie a médium

K ideologii v naší práci přistupujeme jako k souboru sociálně sdílených obecných představ, které určité skupině slouží jako existenční rámec.⁸³ Vnímáme zde především její kognitivní rozměr a působení⁸⁴. V následující kapitole také v prostoru ideologie při jejím dalším teoretickém ukotvení a charakteristice vymezíme místo i postavení redakce konkrétního média coby skupiny.

Ideologie, sama ovšem podmíněná existencí skupiny⁸⁵, je pak jejím funkčním rámcem, v jehož hranicích osazenstvo redakce (a tím samozřejmě i „celé“ médium) pracuje s reprezentací romské etnicity. Popsat, jakým způsobem se tak děje, je cílem tohoto materiálu.

Na začátku tak při konceptualizaci ideologie pro potřeby tohoto materiálu operujeme s rozlišením mezi termíny znalosti/fakta (knowledge) a názory (opinions) spolu s poznatkem, že jejich rozlišení coby aktuálních sociálních konstruktů v konkrétním okamžiku podléhá historické a kulturní variabilitě spojené s kulturní skupinou, jejíž (téměř všichni) členové sdílejí stejná pravdivostní kritéria.

Ideologie, jež je tak spjata s platnými kulturními znalostmi, je proto vztažena ke skupinám a je základem jejich sociální mysli. Dále ztělesňuje specifické hodnoty a kritéria pravdy dané skupiny, z nichž některé se již staly dokonce uznávanou součástí celospolečenského vědomí. Pokud pak v tomto širokém kulturním prostoru ztratí jakoukoli alternativu reprezentovanou a sdílenou jinou skupinou, která v jeho rámci působí, ztrácí tyto hodnoty, kritéria či znalosti bez konfrontace s ideologickým oponentem svoji ideologickou platnost.⁸⁶

Ideologie pak jako taková následně organizuje lidské postoje skupinové či celospolečenské povahy (attitudes),⁸⁷ přičemž není ve své podstatě primárně individuální.⁸⁸ A to proto, že neexistují žádné soukromé ideologie, nýbrž pouze soukromé názory (opinions).

⁸³ Dijk 1998, s. 32.

⁸⁴ Srovnatelný s gramatikou ve vztahu k používání jazyka. Dijk 1998, s. 33.

⁸⁵ Dijk 1998, s. 154 „Žádná skupina nemůže existovat a jednat bez skupinové identity a sdílených ideologických přesvědčení svých členů. A naopak, žádná skupinová ideologie se nerozvine, pokud uskupení lidí nezačne jednat, koordinovat a organizovat se jako skupina.“

⁸⁶ Dijk, 1998, s. 49–51. Za pouhou „neideologickou“ znalost, jež tomuto popisu odpovídá, Dijk označuje například víru v Boha, v jehož věří všichni členové dané kultury, a k němuž zde neexistuje žádná alternativa.

⁸⁷ Dijk 1998, s. 35–37.

⁸⁸ Dijk 1998, s. 48.

Vztah ideologie ve smyslu primárně sociálně sdíleného souboru (základních) mentálních reprezentací k jednotlivým členům dané skupiny či společenství má. Je spojena s jejich myslí. Tato provázanost společensky či skupinově sdílené ideologie a duševní stránky individua však podle van Dijka nevylučuje její stěžejní rys – sociální sdílení⁸⁹. Ideologie tak snese srovnání například s jazykem coby dorozumívacím a především sociálním prvkem spjatým s individuální myslí.⁹⁰

Členové skupin pak „svoji“ ideologii, coby její nositelé a sociální činitelé, tvoří, schvalují a také ji mohou měnit. Vždy kvůli dosažení cílů a prosazování zájmů těchto uskupení.⁹¹ Pomoci jim v soupeření s ostatními skupinami mohou pomoci odborné znalosti či zkušenosti, které jsou v jejich držení coby pečlivě chráněný symbolický zdroj síly.⁹²

Na tomto místě je třeba dále vyzdvihnout rozdíl mezi takzvanými kulturními znalostmi (cultural knowledge) a znalostmi jednotlivých skupin (group beliefs). Konkrétními reprezentanty těchto skupin jsou kupříkladu vědci či svobodná povolání, jež z obecných, masově sdílených kulturních představ vycházejí. Tyto představy jsou pak krom jiného podmínkou, prostorem a nástrojem pro vzájemnou interakci a porozumění mezi členy jednotlivých skupin. Jsou tak základem sociální kognice a jsou pro členy těchto skupin stejně důležité jako cultural knowledge pro celou společnost. Determinují tak podobu hodnotících přesvědčení, včetně názorů (opinions), postojů (attitudes) či ideologií.⁹³

3.1. Redakce MF DNES coby skupina

Dalším z teoretických východisek této práce je v návaznosti na výše uvedené charakteristika média, jehož komunikáty zde analyzujeme, coby skupiny zapadající do rámce van Dijkovy teorie. Na samém začátku je třeba explicitně uvést, že v této kapitole nehovoříme o široké profesní skupině novinářů, nýbrž o konkrétním médiu, konkrétně o českém deníku MF DNES (viz Charakteristika deníku MF DNES s. 84).

Ten tak coby dané médium pojmáme jako podskupinu široce vymezené skupiny, jejíž skupinová kontinuita a sociální identifikace je od ostatních skupin stratifikována díky

⁸⁹ Obdobně jako různé formy sociokulturní znalosti. Dijk 1998, s. 141.

⁹⁰ Dijk 1998, s. 48.

⁹¹ Dijk 1998, s. 141

⁹² Dijk 1998, s. 50

⁹³ Dijk 1998, s. 38–39. Toto rozhodující postavení kulturních vědomostí je zřejmé i při existenci různých názorů několika skupin například na problematiku potratů. I přes rozdílná vyjádření díky společně sdíleným základům všichni potencionální názoroví soupeři a oponenti vědí, co to samotný potrat je. (Srov. Dijk 1998, s. 39)

znakům spojeným se sociální kategorií profese.⁹⁴ Na jejím základě coby univerzálního typu profesionální skupiny tak mohou vzniknout skupinové ideologie, a to především díky neslučitelným zájmům různých profesí.⁹⁵

Neznamená to ovšem, že a priori všechny charakteristiky, které Dijk spojuje s profesní skupinou „novináři“, tak automaticky reprezentují či naopak nerepresentují i médium/redakci MF DNES. Vše upřesníme v následujících odstavcích při konkrétní aplikaci teorie skupiny.

Na zřeteli je třeba také mít fakt, že s provozem samotné redakce je spjata celá řada podpůrných a technických profesí (uklízečky, obsluha tiskáren, IT odborníci, asistentky). Jejich (obecně samozřejmě nezanedbatelný) vliv a přínos pro samotnou produkci a chod média však ponecháváme v této chvíli s ohledem na cíle práce stranou. Jak ze zaměření tohoto materiálu vyplývá, jde nám především o analýzu pracovních postupů těch pracovníků média, kteří mají přímý vliv na podobu a pojetí vydávaných komunikátů.⁹⁶

Tato de facto operacionalizace, díky níž se dostáváme ke zcela konkrétnímu předmětu naší analýzy, je vzhledem k cílům naší práce rentabilní i z toho důvodu, že jsme poměrně důkladně obeznámeni s vnitřními mechanismy fungování a produkce redakce tohoto média.⁹⁷

3.1.1. Redakcí sdílené znaky skupinovosti

Základním kritériem skupinovosti, o němž van Dijk hovoří, je sdílení. A především, vedle „objektivních“ *sociálních či ekonomických problémů*“ a veličin, typu místa, času⁹⁸ či cílů, sdílení sociálních reprezentací.⁹⁹ Tímto souslovím van Dijk označuje skupinami organizovaně sdílené sociální znalosti, postoje (attitudes) a samozřejmě také ideologie.¹⁰⁰

⁹⁴ Srov. Dijk 1998 s. 142–144. Profesi Dijk následně označuje jako sociální kategorii lidí a upozorňuje, že pokud tito jedinci utvoří určité společenství, nemusí ovšem všichni jeho členové sdílet všechny specifické cíle a zájmy jednotlivých (byť skrze tuto sociální kategorii příbuzných) skupin. Dijk 1998, s. 144.

⁹⁵ Dijk 1998, s. 145.

⁹⁶ Ve vazbě na vedení redakce tak jde především o redaktory a editory.

⁹⁷ Autor této diplomové práce je od roku 2010 na plný úvazek redaktorem olomoucké redakce deníku MF DNES. Coby externí redaktor začal s tímto deníkem spolupracovat již v roce 2007, zkušenosti čerpal také v provozu celostátní redakce tohoto periodika.

⁹⁸ Ovšem sdílení místa ani času samo o sobě není zárukou skupinovosti určité masy lidí. Příkladem může být například lidé stojící u přechodu a čekající na zelenou či cestující v letadle. Viz Dijk 1998, s. 140–141.

⁹⁹ Dijk 1998, s. 141 „*Sets of people constitute groups if and only if, as a collectivity, they share social representations. For the individual group members this means that part of their personal identity (self) is now associated with a social identity, namely, the self-representation of being a member of a social group.*“

¹⁰⁰ Dijk 1998, s. 46–47.

Přičemž vztah ideologie a skupiny je recipročně bilaterální, a proto „*ideologies and groupness mutually seem to define each other. Only groups may develop ideologies, and the definition of groups in turn presupposes not only shared social conditions, experiences or actions, but especially also shared social representations, including ideologies.*“¹⁰¹

Jak van Dijk ovšem vzápětí dodává, ne všechny skupiny musí pro uznání své „skupinové“ podstaty mít ustanovenou vlastní ideologii. Pro získání statusu skupiny mohou postačit i sdílené znalosti či názory. Jako příklad zde jmenuje skupinu lidí, která spolu tráví prázdniny.

Toto ovšem není kategorie, do níž by spadalo také médium, jemuž v kontextu výše uvedeného odpovídá charakteristika sociálních skupin v užším slova smyslu těsněji provázaných s ideologickými prvky typu sociálně sdílených reprezentací. Členství v těchto komunitách je podmíněno jednak splněním určité sumy sociálních kritérií a především přístupem ke (sdíleným) specifickým zdrojům ať již symbolické či materiální povahy.

3.1.1.1. (Ne)Dosažitelnost zdrojů

Tuto dosažitelnost zdrojů tak pro potřeby naší práce pojmáme jako první zcela konkrétní znak skupinovosti redakce daného média. Jde přesněji o symbolické zdroje. Dijk zde ve spojitosti s příklady typu znalostí, informací či statusu uvádí explicitně i skupinu novinářů. Té již zmíněné sociálně sdílené reprezentace definují hodnotu těchto symbolických zdrojů¹⁰², a není tak jediného důvodu, abychom, především ve spojitosti s informacemi¹⁰³ a jejich hodnotou, neaplikovali toto kritérium „skupinovosti“ i na MF DNES a její zpravodajskou redakci.

Aplikace výše popsaného teoretického konstruktů však může být v tomto konkrétním prostoru pregnantnější. Vztah redakce coby skupiny k informacím (coby specifickému zdroji, jehož dostupnost je právě faktorem skupinovosti) je jednak samozřejmě orientován směrem ven, kdy novináři skrze své ať u oficiální či neoficiální zdroje získávají informace, jež pak dále prostřednictvím svých komunikátů distribuují.

¹⁰¹ Dijk 1998, s. 142. Srov. Dijk 1998, s. 154 „Žádná skupina nemůže existovat a jednat bez skupinové identity a sdílených ideologických přesvědčení svých členů. A naopak, žádná skupinová ideologie se nerozvine, pokud uskupení lidí nezačne jednat, koordinovat a organizovat se jako skupina.“

¹⁰² Dijk 1998, s. 142–143.

¹⁰³ Ke konceptu „informace“ zde přistupujeme jako k termínu vycházejícímu z latinského informatio ve smyslu představy či obrysu. Definována tak může být obecně jako údaj, sdělení či zpráva, dle teorie informace pak také jako opak entropie (Ve smyslu střední hodnoty množství informace obsažené ve výskytu některého jevu z úplného souboru neslučitelných jevů) či jako příležitost k redukci nejistoty. Reifová a kol. 2004, s. 87., Petráčková, Kraus 1995, s. 199. či Cejpek 2005, s. 13.

Přístup ke zdrojům však o skupinové podstatě redakce vypovídá i přímo v jejím rámci, tj. směrem dovnitř. Signifikantní situací tak může být příchod stážistky či stážisty do kolektivu redakce MF DNES. Každý z jejích členů zde má na svém pracovním počítači přístup do redakčního systému, přes nějž do editorem „nakreslených“ layoutů jednotlivých stránek píše své texty, k dispozici má pak každý redaktor i vlastní e-mailovou schránku s doménami mfdnes.cz či idnes.cz a také přístup k textům nejrozličnějších zpravodajských agentur a také do redakčních archivů či databází dříve vydaných textů a fotografií.

Ničím z tohoto výčtu však onen nováček nedisponuje. Alespoň ze začátku své texty píše v běžném textovém editoru a editorovi či editorce je odevzdává přes svoji běžnou mailovou schránku či na flash disku.

Navíc pak tento jedinec kvůli své absenci přístupu k symbolickému informačnímu zdroji a materiálnímu pracovnímu zdroji/nástroji redakce nesdílí znalosti nutné k jejich obsluze a využití. Ty zde považujeme za součást sociálních reprezentací dané skupiny. Odborné znalosti a zkušenosti pak coby charakteristiku skupiny zmiňuje i van Dijk, kdy jí právě jejich držení coby chráněného symbolického zdroje síly může pomoci v soupeření s ostatními uskupeními.¹⁰⁴

V kontextu výše popsané situace tak máme za to, že tento jedinec není členem skupiny, jejíž členové ho paradoxně bezprostředně fyzicky obklopují, s nimiž je v kontaktu a dokonce na prvním pohled vykonává identickou činnost jako oni. Tento závěr zároveň koresponduje s nedostatečností společně sdíleného času a prostoru coby determinantů skupinovosti.

Je třeba doplnit, že výše uvedený příklad se stážistkou potvrzuje také provázanost této části našeho teoretického rámce s pro nás stěžejní teorií diskursu Michela Foucaulta (viz Konceptualizace pojmu diskurs s. 17) a s ním spjatých procedur vylučování. V právě popsaném ne zcela samozřejmém přístupu k symbolickému informačnímu zdroji a materiálnímu pracovnímu zdroji/nástroji v rámci redakce tak spatřujeme naplnění takzvaného zákazu, coby jedné z této procedur. Její podstatou je mimo jiné i to, že kdokoli nemůže mluvit o čemkoli, neboť produkce diskursu je v každé společnosti kontrolována.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Dijk 1998, s. 50

¹⁰⁵ Foucault 1994, s. 9. Jistou analogii s dalším segmentem Foucaultovy procedury zákazu, tj. „nemůžeme mluvit o všem za jakýchkoli okolností“ (Foucault 1994, s. 9.), pak v diskursu zpravodajství nalézáme v návaznosti na Lapčíka také díky samotnému formátu jednotlivých médií a možnostem výstavby jednotlivých komunikátů. Každý je tak kvůli krátké stopáži TV anebo rozhlasové reportáže či daným rozměrům novinové strany vysoce selektivním a dekontextualizovaným popisem pouze některých významů spojených s pro zpravodajství zpracovávanou událostí. Srov. Lapčík 2008a, s. 190–191.

Jsme přesvědčeni o tom, že ani zpravodajský diskurs v tomto není výjimkou, neboť přístup do zde klíčové skupiny – redakce média – není, jak jsme poznali výše, automaticky a ani okamžitě umožněn každému. A to bez ohledu na to, že se zde pohybuje mezi jejími členy.

Pokračujeme-li však v zařazení redakce média mezi skupiny, můžeme tak učinit také díky sdíleným zkušenostem jejích členů ve vazbě na sdílené znalosti či přesvědčení. To je však podmíněno tím, pokud se členové skupiny skutečně cítí být její součástí, pokud se takto prezentují a také pokud jsou osazenstvem jiných skupin takto vnímání uznávání a pokud je s nimi podle toho zacházeno.¹⁰⁶ Tato premisa tak samozřejmě platí především v pracovním životě jedinců, kteří tvoří osazenstvo redakce.¹⁰⁷ Dokladem mohou být modelové situace příchodu novináře MF DNES na tiskovou konferenci, na schůzku s člověkem, který si přeje do novin dostat svoji kauzu či paušálněji při jeho příchodu do společnosti, která má před médii co skrývat, či naopak chce na jeho stránkách či ve vysílání získat svůj prostor. Ve všech těchto situacích redaktor MF DNES „zakouší“ od jedinců ve svém okolí určitý typ zacházení.

Důležité je pak následně doplnit, že v konkrétních situacích pak může svoji roli hrát i skutečnost, že daný žurnalista pracuje přímo pro MF DNES, která například přítomného politika či podnikatele svými články usvědčila z nepravostí anebo jej naopak neprávem poškodila. Vnímání dotyčného a jeho chování směrem k tomuto konkrétnímu žurnalistovi tak bude jiné než k ostatním. O to silnější tak v intencích van Dijkovy teorie skupin bude autopercepce novináře coby člena skupiny redakce MF DNES.

3.1.1.2. Autopercepce novináře

Toto vnímání sebe sama pak v rámci výše popsaných situací umocňuje například styl práce, který je u novináře pracujícího pro tištěný deník jiné než pro televizního reportéra, či představa o podobě následujícího vydání, s níž daný redaktor po poradě s editorem¹⁰⁸ na akci vyrazil, či povědomí o prostoru, který žurnalistův report z této události v právě připravovaném vydání zabere. To všechno jsou naprosto specifické a

¹⁰⁶ Dijk 1998, s. 143.

¹⁰⁷ V tomto případě je tuto charakteristiku skupinu možno paušálně vztáhnout i na širší profesní skupinu novinářů. (viz výše)

¹⁰⁸ Právě ono vydání v případě tištěného periodika či reportáž u rozhlasu či televize pak vnímáme jako výstup kolektivní činnosti, kterou Dijk vedle sociálních reprezentací rovněž označuje za rys skupin. Dijk 1998, s. 143.

unikátní ukazatele, které v každodenním pracovním životě umocňují recepci sebe sama jako člena konkrétní skupiny redakce MF DNES.¹⁰⁹

Tato „technická“ stránka ideologie spojená s konkrétním médiem se pak projevuje i při práci a použití takzvaných diskursivních prvků a strategií (DP a DS). S těmito veličinami sice operujeme především při ustanovení a aplikaci naší analýzy (viz kapitoly Klíč ke struktuře zpravodajského diskursu – SDA s.60 a Aplikace analýzy s.93), na tomto místě je však třeba zdůraznit, že jejich konkrétní a konečná podoba použití a interpretace vždy záleží (při zjednodušeně řečeno provázanosti DS s konkrétními DP) na konkrétním zpravodajském diskursu konkrétního média.¹¹⁰

Právě pro každé médium specifické DP a DS tvoří spolu s jejich jedinečným použitím další prvek diferenciaci jednotlivých redakcí a zároveň další prvek pro autopercepci každého člena redakce coby skupiny. Práce s těmito nástroji však je, jak upozorňuje, Lapčík coby „řada mediálně-produkčních aktivit“ rutinizovaná a automatizovaná, což v našich očích posiluje jedinečnost každé redakce coby skupiny.¹¹¹

Zároveň jsou tyto mediálně-produkční aktivity konkrétním reprezentantem výše zmíněných van Dijkových odborných znalostí a zkušeností coby znaku skupiny, prostředku k jejich udržení a zároveň chráněného symbolického zdroje síly¹¹².

3.1.1.3. Vymezení redakce MFD coby skupiny při volbě prezidenta

Konkrétní aplikaci van Dijkovy teorie skupin a charakteristiku redakce MF DNES coby reprezentanta tohoto konstruktů pak můžeme uzavřít popisem procesu, při němž se některé redakce českých médií (MF DNES nevyjímaje) v poslední době právě coby

¹⁰⁹ Zároveň to samozřejmě nevylučuje použití specifík práce pro média různého typu k vymezení jejich redakcí jako samostatných skupin. Naopak to potvrzuje naše pojetí „novinářů“ jako široké nadskupiny, z níž je možné vyjmout jednotlivé redakce jako konkrétní skupinové jednotky. Nabízí se samozřejmě otázka, zda je možná stratifikace i uvnitř těchto uskupení. Pro potřeby naší práce je však marginální. Na skutečnosti, že je možné a především nutné pracovat s konkrétní redakcí MF DNES jako se samostatnou skupinou, to nic nemění.

¹¹⁰ Srov. Lapčík 2008a, s. 205, 206 a 210.

¹¹¹ Lapčík 2008a, s. 199. Práci s těmito mediálně-produkčními aktivitami si zde pak Lapčík na základě rozhovorů s pracovníky médií spojuje v mnoha případech s naprostou nahodilostí jejich výběru. Na základě našich zkušeností však musíme doplnit, že při utváření podoby daného komunikátu (alespoň v MF DNES) vychází k tomu kompetentní osoby z bytí širokého, ale přeci jen omezeného spektra možností daných například podobou dané strany či podobou sousedních stran anebo charakterem a obsahem textu. Zdánlivá nahodilost výběru a užití daných DP je tak tedy limitována (byt' můžeme připustit, že široce) vnitřními směrnicemi o podobě layoutu stránek či reportáže.

¹¹² Dijk 1998, s. 50.

skupiny výrazněji vyprofilovaly. Stalo se tak při historicky první přímé volbě prezidenta České republiky¹¹³.

V kampani, která jí předcházela, nejprve český týdeník Respekt ve svém redakčním komentáři¹¹⁴ „Kdo na hrad“¹¹⁵ explicitně ale i s výhradami podpořil Karla Schwarzenberga coby jednoho z prezidentských kandidátů. Poté se přidala další média, mezi nimi i MF DNES skrze vyjádření jednoho z zástupců jejího šéfredaktora Jiřího Kubíka. Ten 12. ledna 2013 ve volebním studiu, jež na zpravodajské televizní stanici ČT24 referovalo o výsledcích prvního kola prezidentské volby, uvedl: „*Předpokládám, řeknu to na rovinu, že Miloš Zeman neočekává, že by získal podporu MF DNES i vzhledem k tomu, co v minulých dnech o našich novinách říkal.*“¹¹⁶.

Tímto vyjádřením názorů, jež jsou součástí sociálních reprezentací, se tak média spolu se svými redakcemi jasněji vyprofilovala a potvrdila mimo jiné i svůj status konkrétních skupin, jež tak lze vyčlenit z obecné a široké profesní nadskupiny „novináři“.

3.1.1.4. Institucionalizace a sociální konflikt

Byť již na tomto místě považujeme výše uvedený argumentační řetězec za dostatečně silný pro uznání konkrétní redakce za skupinu, připojujeme v zájmu komplexnosti naší aplikace van Dijkovy teorie jeho poslední dva články.

Prvním je institucionalizace coby další kritérium ustanovení a další existence dané sociální skupiny. Ta skupině (v našem případě redakci) může pomoci při rozšíření řad jejích členů, určení cílů, formulaci pravidel, principů a ideologie, obstarání zdrojů a především „*koordinaci a efektivní provádění činností, které realizují cíl organizované skupiny*“. Posledním, a s ohledem na zaměření, cíle a především námi analyzovaný

¹¹³ První přímá volba prezidenta, jehož tak oproti minulosti nevolil Parlament, ale přímo občané se v České republice konala v roce 2013. První kolo, jehož se zúčastnilo devět kandidátů, se odehrálo 11. a 12. ledna, druhé v němž proti sobě stál Miloš Zeman a Karel Schwarzenberg pak proběhlo 25. a 26. ledna. Se ziskem 54,8 % hlasů zvítězil Miloš Zeman. Viz Český statistický úřad URL <<http://www.volby.cz/pls/prez2013/pe1?xjazyk=CZ>> [cit.2013-03-07].

¹¹⁴ Jde o v týdeníku Respekt běžně (tedy nejenom v prezidentské kampani) používaný útvar, za nímž si stojí celá redakce. Není tak podepsán konkrétním autorem, ale (řečeno lapidárně) jménem celého periodika. Respekt jej zavedl v září 2012 dle vzoru anglosaských médií. I to svědčí o tom, že se jako jedno z významných českých médií začíná profilovat jako skupina. Více viz <<http://respekt.ihned.cz/c1-57271740-editorial-policejni-rosada>> a <<http://respekt.ihned.cz/c1-57394350-editorial-prezidentsky-podzim>> [cit. 2013-02-06].

¹¹⁵ RESPEKT. Kdo na hrad. *Respekt* 2/2013 Dostupné z <<http://respekt.ihned.cz/c1-59065980-kdo-na-hrad>> [cit. 6. 2. 2013].

¹¹⁶ ČESKÁ TELEVIZE. Volební studio 12. ledna 2013, čas 5:38 - 5:44. Dostupné z <<http://www.ceskatelivize.cz/ivysilani/10483849868-volba-prezidenta-volebni-studio/213411033160112/obsah/239102-volebni-studio/>>[cit. 6. 2. 2013]

zpravodajský diskurs, a jedním z nejpodstatnějších článků onoho řetězce je na tomto místě sociální konflikt či střet zájmů mezi skupinami. Sám van Dijk označuje za „*maybe a decisive criterion, for the definition of the social group basis of ideologies*“. Jeho příčinou může být dostupnost materiálních či symbolických zdrojů.¹¹⁷

Pro svět médií zastoupené svými redakcemi coby jednotlivými skupinami je toto kritérium naprosto signifikantní. Boj se zde vede o status nejrychlejšího, nejcitovanějšího, nejpresnějšího či nejobjektivnějšího¹¹⁸ ale i (především) nejprodávanejšího zpravodajství. Držení těchto povětšinou symbolických (a místy navzájem se vylučujících) kvalit pak ovšem souvisí s již zmíněnými materiálními zdroji a cíly typu prodejnosti nákladu či sledovaností a pak především ceny inzerce a její poptávky ze strany inzerentů.

3.2. Ideologie a členové skupiny aneb makro-mikro problém

V zájmu uceleného ukotvení pojmů ideologie a skupiny v teoretické části naší práce je třeba popsat také vztah mezi ideologií skupiny a jejími konkrétními členy. Základní otázkou tak nyní je, zda ideologii, jejíž vlastnictví je primárně spojeno se skupinou jako jasně danou, svébytnou jednotkou, bezvýhradně sdílí i všichni její členové.

Dle van Dijka tomu tak není. Za využití přirovnání k jazyku konstatuje, že stejně jako v případě kolektivních vzpomínek či dalších atributů dané komunity je sdílení ideologie vlastností, jíž skupina vytváří, drží a obnovuje jako celek.¹¹⁹ Ne všichni členové je tak však nutně musí sdílet.

Rozhodující zde ovšem je (byť samozřejmě záleží na konkrétním typu skupiny), aby držiteli ideologie byla většina či alespoň někteří členové, kteří jsou coby klíčoví jedinci (elita), a ideologové schopni předávat a šířit ideologické základy skupiny. Přijetí a především dodržování alespoň klíčových ideologických pilířů je nutné pro udržení svého (pracovního) místa, statusu či úspěchu v řadě sociálních situací.

¹¹⁷ Dijk 1998, s. 145–146. Vedle toho pak existence nejrůznějších skupinových ideologií zaručuje jejich sdíleným znalostem, kritériím či hodnotám pravdy ideologický charakter. Jakmile tyto veličiny přijdou o své alternativy v držení dalších soupeřů, ztratí i svůj ideologický charakter a stanou se pouhou celospolečensky sdílenou myšlenkou. Viz Dijk 1998, s. 49–51.

¹¹⁸ Byť tyto kategorie považujeme z pohledu teorie mediálních studií za mnohdy minimálně diskutabilní, není v zájmu cíle této práce jejich další rozbor. Nicméně nejednoznačnost či spíše řečeno nepevnost a nejasnost hranic teoretického ukotvení těchto kategorií nemění nic na faktu, že v reálném mediálním světě platí za (nedosažitelnou) modlu, o níž se permanentně vede výše zmíněný boj.

¹¹⁹ Dijk 1998, s. 147 Konkrétním příkladem jsou například Židé a jejich kolektivní vzpomínky, a tím pádem i sociální reprezentace spojené s holocaustem a antisemitismem. Ne všichni jednotliví Židé s nimi ovšem mají přímou zkušenost.

Míra tolerance či naopak represe v případě odchylky od ideologie pak opět záleží na konkrétním typu skupiny. Lišit se s největší pravděpodobností bude například u politických stran, církví či sekt. Jisté je ovšem v každém případě to, že v případě sdílení ideologických tvrzení jednotlivými členy skupiny vznikají v jejich myslích a při konkrétních situacích různorodé variace těchto ideologických tezí.¹²⁰

Není jediného důvodu pro to domnívat se, že by v případě redakcí jednotlivých médií tyto premisy neplatily. Výše zmíněná míra represe a tolerance při odklonu od ideologie bude samozřejmě rozdílná například v redakcích stranického, firemního či extrémně názorově vyhraněného tisku, než v kolektivech pracujících na vydání v České republice obecně známých zpravodajských titulů. Byť tak musíme konstatovat, že v zájmu naší práce není rozbor situace a přístupu v jednotlivých redakcích, není jistě pochyb o tom, že zde více či méně shovívavý systém dbající na ideologický pořádek existuje.¹²¹

Souvisí s tím také konkrétní analogie elitních držitelů ideologických tezí a jejich předávání jak vidíme na příkladě editorů či i případně redaktorů, kteří například právě příchozího stážistu zasvěcují nejenom do postupu práce v redakčních počítačových systémech (symbolický kapitál – viz výše), ale také do samotné formy textů, jež má coby adept na členství v této redakční skupině vytvářet. Osvojí-li si, z hlediska kolektivní práce a cílů této skupiny, skutečně stěžejní ideologické pilíře, může pomýšlet na své (pracovní) místo v jejích řadách.

V kontextu tématu a cíle naší práce i pro upřesnění musíme doplnit, že zacházení s reprezentací romského etnika považujeme za natolik významnou a snad i potencionálně kontroverzní a celospolečensky velmi citlivou součást ideologického rámce redakce MF DNES, že zde i na základě vlastních zkušeností nevidíme prostor pro jakoukoli toleranci při případném užití reprezentace romské etnicity v rozporu s redakční ideologií.

¹²⁰ Dijk 1998, s. 148–150.

¹²¹ Reprezentován může být například ustanoveními pracovní smlouvy, etickým kodexem, systémem osobního ohodnocení, nástrojem podmínečného či hodinového propuštění, skrytou kontrolou, kamerovým systémem apod. Zároveň však na tomto místě nepomíjíme existenci prvků ideologického přesvědčení, které souvisí či jsou spojovány s širší profesní skupinou „novináři“. Jde například o nezávislost tisku, svobodu slova a nestrannost. Nyní je však neuvádíme jednak z důvodu, že ne všechny redakce tyto hodnoty vyznávají a prosazují a také z toho důvodu, že se zde věnujeme přímo redakcím coby skupinám.

3.3. Skupina redakce coby nástroj kognice

Na začátku této kapitoly jsme při základním vymezení ideologie coby souboru sociálně sdílených obecných představ, které určité skupině slouží jako existenční rámec,¹²² zdůraznili, že se zde zaměřujeme především na její kognitivní rozměr a působení. Na tomto místě tak již můžeme po výše uvedeném ustanovení redakce média coby skupiny popsat tuto produkční jednotku zpravodajského diskursu jako nástroj kognice.

Van Dijk uvádí, že k osvojení společných celokulturních znalostí dochází při procesu učení či socializace, a to i prostřednictvím média.¹²³ Upozorňuje nás také, že některé ze socio-politických skupin (groups) mohou mít ve svém držení takové znalosti, z nichž se prozatím nestaly ty znalosti sdílené obecně.¹²⁴ Může se to ovšem změnit. Vědomosti, ale také normy či stanoviska (opinions), jež skupiny sdílí, mohou být transformovány na ty sdílené de facto „celokulturně“.¹²⁵

Výše popsaný znak pak nacházíme obecně jak u médií, tak i konkrétně u redakce MF DNES. Coby skupina (group) mohou i díky moderním technologiím¹²⁶ efektivně a rychle rozšířit své znalosti (knowledge) a na ně navázaná stanoviska (opinions), či pojetí události, optiky, související se zde vzniknuvší konstrukcí komunikátu, i do širšího kulturního, celospolečensky sdíleného prostředí. Jejich sdělení zakomponované v komunikátech se tak stává „celokulturně“ sdíleným.

Důsledkem a také důkazem průběhu tohoto procesu jsou kupříkladu situace, kdy mediální výstupy iniciují jednání vlády či jiných důležitých uskupení, determinují jeho podobu či program a v neposlední řadě významně určují i obsah a formu vyjádření politiků anebo dalších z hlediska lidské společnosti významných jedinců. Vyvolávají také policejní vyšetřování či masové demonstrace (v tomto případě již „řadových“ jedinců) a podobné (re)akce.¹²⁷

¹²² Dijk 1998, s. 32.

¹²³ Dijk 1998, s. 37. „*It is this knowledge that all new members of a culture have to learn (e.g. during socialization, formal education, through the media, etc.) in order to become competent members.*“

¹²⁴ I tento vztah je ovšem oboustranný, můžeme dle van Dijka narazit také na poznatky, které byly dříve obecně známy a sdílené, nyní jsou ovšem pouze znakem deviantních uskupení.

¹²⁵ Dijk 1998, s. 38–40. Například křesťanství v rané antice či systém lidských práv v 18. století, kdy jej vyznávala jen skupina filozofů.

¹²⁶ Internetové zpravodajství, rozhlasové a televizní vysílání, jež co do rychlosti (ale i povrchnosti) šíření zpráv překonává tištěná zpravodajství.

¹²⁷ Například v rámci námi analyzovaného mediálního diskursu protiromský pochod a nálady v Břeclavi vzniklé na základě mediálních sdělení o události, jež se nikdy nestala – útok Romů na chlapce.

Již zde bylo řečeno (viz výše), že ideologie organizuje lidské postoje skupinové či celospolečenské povahy (attitudes). Chápeme ji tedy jako základní determinující rámec pro podobu poznání individuů organizovaných at' v prostoru skupin či společenství, který má pod kontrolou, jak názory, jež se mohou následně při kognitivním působení ideologie zapojit do konfrontace o „celospolečenské“ sdílení, tak i postoje, které tímto střetem vzniknou. Zbývá doplnit, že tyto názory přitom ztratí svůj ideologický status, neboť v prostoru dané kultury jde o (celo)společenský všemi sdílený základ, považovaný za samozřejmý.¹²⁸

To, že těmto zákonitostem kognitivního působení jednotlivých ideologií spojených s jednotlivými skupinami coby jedna z nich podléhají i média, ukazuje následující příklad.

Samotný námi analyzovaný zpravodajský diskurs dokládá, že neověřené zprávě o napadení chlapce, člena v České republice majoritní bílé rasy, napadli Romové, daná skupina redakce média MF DNES coby skupina „uvěřila“.

Toto sdělení obstálo v posouzení jejími kontrolními institucionálními mechanismy reprezentovaných v tomto případě minimálně samotným autorem zprávy a službu konajícím editorem. Můžeme s odkazem na teoretický rámec předcházejících odstavců konstatovat, že při posouzení zprávy vycházejí ze svých skupinových znalostí, jež vycházejí z již zmíněných „celokulturních“. Tímto sociálním a kognitivním sítem tak toto sdělení o napadení chlapce Romy bez problémů prošlo. Důkazem je informování veřejnosti na stránkách MF DNES o tomto incidentu.

To, že posouzení této informace ve srovnání s cultural knowledge provedli členové redakce „správně“, dokládají protesty a vyjádření reprezentantů širšího celokulturního rámce. Díky médiu došlo k celospolečenskému osvojení znalosti, jíž doposud držela jen úzká skupina – médium. Ona znalost zde při svém přijetí skupinou redakce MF DNES a také při přijetí samotným společenstvím vyhověla při srovnání s jejich nejširšími pravdivostními kritérii.¹²⁹

Pro větší názornost a srovnání předkládáme také náčrt situace, při níž by se tato znalost média coby skupiny dostala do rozporu s nastavenými pravdivostními kritérii. Na základě vlastních zkušeností z mediálního provozu za takový neprůchozí, doslova nepřijatelný konstrukt můžeme považovat fabulaci založenou na tom, že dotyčného

¹²⁸ Srov. Dijk 1998, s. 40.

¹²⁹ Dijk 1998, s. 40–41.

chlapce napadl v Břeclavi v dubnu 2012 například někdejší prezident České republiky Václav Havel či papež Benedikt XVI.

Jsme přesvědčeni o tom, že tuto informaci by MF DNES bez předchozího důkladného ověření nevydala či by ji rovnou jako nesmyslnou zavrhla. Není totiž evidentně již na rozdíl od útočících Romů v souladu s ideologickým nastavením podoby znalostí média coby skupiny.

Na tomto místě je ovšem důležitější pokračovat v tomto konstruktu dále. Do momentu, kdy by došlo ke střetu tohoto sdělení po jeho případném otištění a rozšíření na stranách MF DNES s celospolečenskými kritérii držení veřejností – čtenáři. Ti by coby reprezentanti společnosti tuto znalost do celospolečenského rámce s největší pravděpodobností přijali s větší neochotou, rozpaky či by ji jako nesmyslnou odmítli.¹³⁰ Důvodem je již dané nastavení celokulturních pravdivostních kritérií, která v tuto chvíli považují Václava Havla za již zesnulého a papeže za bezúhonného a také povětšinou fyzicky velmi vzdáleného od Břeclavi.

Připustíme-li tak možnost, že by výše popsaná sdělení skupina redakce MF DNES přijala za své a vydala je, máme zde s velkou mírou pravděpodobnosti typický (byť ovšem jen teoretický) příklad situace, kdy by proces přesunu skupinou sdílené znalosti do širšího kulturního, celospolečensky sdíleného prostředí nebyl naplněn.¹³¹

Zbývá doplnit, že nastavení onoho redakčního a následně celospolečenského síta by zcela jistě zajímavým způsobem modifikovala předcházející zpráva či celospolečensky sdílená znalost toho, že papež byl tou dobou na návštěvě v Břeclavi, či že Havel je naživu a v Břeclavi se například zotavuje po léčbě.

Pro komplexní charakteristiku média coby nástroje kognice zbývá doplnit, že si tato skupina, bez ohledu na silný vliv celospolečenských kulturních znalostí či jistou podřízenost vůči jimi tvořenému rámci, zachovává i vlastní specifické postavení dané svými subjektivními přesvědčeními (beliefs). Jejich nositeli jsou zaměstnanci média a jeho

¹³⁰ Jsme si samozřejmě vědomi toho, že by se zpráva podobného ražení svým způsobem coby internetem a sociálními sítěmi šířící se kuriozita součástí širokého povědomí společností stala, na tomto místě ovšem jde o kognitivní a pravdivostní rovinu relevantního zpravodajství.

¹³¹ Otázkou pro další budoucí analýzu zůstává, jak významný vliv by v kognitivním procesu pronikání do celospolečenského vědomí zpráv o papeži či Václavu Havlovi v rolích agresorů měla například vyjádření policejních mluvčích, jež by vše potvrzovala. Předběžně tak můžeme konstatovat, že by se jednalo o další (v očích veřejnosti také důvěryhodnější a směrodatnou skupinu), která by výklad této události přijala jako vlastní znalost. Odpověď na to, zda by její význam coby informačního zdroje k dovršení transformace na celospolečensky sdílený „neideologický“ fakt stačil, není pro naši práci podstatná.

kontrolní mechanismy, výstupem jsou pak prvky, jež jednotlivá média diverzifikují.¹³² Jde tak například o v nejširším slova smyslu zpracování¹³³ a podobu komunikátů, strukturu zpravodajských relací či uspořádání jednotlivých stran a celého vydání anebo o samotné tematické zaměření média či vyznění jeho publicistických či názorových komunikátů.

3.4. Produkce textů a faktory ideologického rámce

V zájmu komplexního popisu vnitřního fungování média coby skupiny je nyní třeba výše popsany ideologický model fungování dané redakce coby skupiny doplnit a navázat na něj teoretickým ukotvením samotné produkce textů.

Právě ty, konkrétně u MF DNES ve formě novinových článků, jsou výstupem v předcházejících odstavcích a kapitolách popsané činnosti redakce média. Dospějeme-li při vymezení teoretického rámce naší práce de facto až k vytištěnému článku, můžeme její zakotvení segmentu reality (a v něm média) souvisejícího s mediálním provozem, coby prostoru pro samotnou aplikaci naší analýzy, považovat v této diplomové práci za uzavřené.

Norman Fairclough k textům přistupuje, ve shodě s naším přístupem, jako k součásti společenských událostí, a rozlišuje tak dvě kauzální síly, jež souvisejí s podobou jejich utváření. Jde o sociální struktury a společenské/sociální praxe a také o společenské agenty ve smyslu osob, jež jsou do společenských/sociálních situací zapojeny.¹³⁴

S ohledem na charakter a cíle tohoto materiálu a současně na výše deklarovanou návaznost na naše pojetí ideologie se zde zaměříme především na popis oněch sociálních struktur a společenských praxí. U konceptu sociálních agentů tak postačí Faircloughovo konstatování, že jde o „nesvobodné“ osoby, jež strukturují texty a vytyčují jejich vzájemné vztahy. Ona „nesvoboda“ (nikoli však a priori předem a sociálně daná determinovaná předurčenost jejich chování) je však mimo jiné dána i (vedle strukturálních omezení, např. gramatika či omezení žánru) kauzálními silami sociálních struktur a společenských praxí.¹³⁵

¹³² Samozřejmě s výjimkou parametrů technické povahy u tištěných či elektronických médií.

¹³³ Například takzvané bulvární či seriózní.

¹³⁴ Fairclough 2003, s. 22.

¹³⁵ Fairclough 2003, s. 22. „*But this still leaves social agents with a great deal of freedom in texturing texts.*“

Pilíři Faircloughova výkladu o determinantech podoby textu¹³⁶ jsou tak sociální/společenské situace, sociální praxe a sociální struktury a popis jejich vzájemných vztahů.

Sociální struktury tak stojí na začátku tohoto procesu coby velmi abstraktní entita, jež (při srovnání s jazykem) nese široký potenciál či sadu nejrůznějších možností pro vytvoření konkrétní sociální situace. Vztah mezi těmito konstrukty čili „*the relationship between what is structurally possible and what actually happens*“, je však složitější a především nepřímý. Oním prostředníkem jsou zde pro nás ve vazbě na ideologický rámec redakce média klíčové sociální praxe. A to jako způsoby, jimiž lze kontrolovat selekci a s tím spojené použití či vyloučení jednotlivých strukturních možností z výše popsaného rezervoáru sociálních struktur.¹³⁷

Sociální praxe jsou články různých typů sociálních elementů, jež jsou provázány s určitou oblastí společenského života. Jako příklady zde Fairclough uvádí sociální praxe výuky na britských školách či instituce vyššího vzdělávání.

V návaznosti na sociální struktury, jež jsou reprezentovány jazyky, je ve Faircloughově výkladu velmi dominantní lingvistická linka. Sám nás ovšem upozorňuje, že do podstaty samotné výše zmíněné selekce z tohoto sociálního strukturního rezervoáru zasahují jménem sociálních praxí i nelingvistické elementy spojené se širším – materiálním – pojetím sociálna.

V rámci sociálních praxí tak Fairclough hovoří o takzvaných pravidlech diskursu („*orders of discourse*“), jež jsou sociální organizací a kontrolou lingvistické variace. Zároveň zdůrazňuje skutečnost, že sociální praxe spojují jednak diskurs (jazyk) s ostatními „nediskursivními“ sociálními entitami. „*Texts are not just effects of linguistic structures and orders of discourse, they are also effects of other social structures, and of social practices in all their aspects, so that it becomes difficult to separate out the factors shaping texts.*“¹³⁸

Každá sociální praxe je tak spojením těchto elementů: akce a interakce (neboli činnost a součinnost), sociálních vztahů, osob (se svojí vírou, postoji, minulostí atd.), materiálního světa a diskursu. Jsme však přesvědčeni o tom, že tyto konstrukty nalézáme

¹³⁶ Kdy obecným cílem Faircloughova výkladu v *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research* je doložit, jak by sociální výzkum a teorie mohly ovlivnit textovou analýzu a zároveň, jak by textová analýza mohla zvýšit úroveň sociálního výzkumu. Fairclough 2003, s. 7.

¹³⁷ Fairclough 2003, s. 23.

¹³⁸ Fairclough 2003, s. 24–25.

také v rámci činnosti dané redakce média, kde stejně jako u příkladu Faircloughovy školní výuky nalézáme spojení, provázanost a také sdílení určitého způsobu užívání jazyka se společenskými vztahy ve třídě/redakci a se strukturací a užíváním třídy/redakce jakožto hmatatelného prostoru atd.¹³⁹

Dostáváme se tak při našem výkladu do bodu, v němž jsme za pomoci výše uvedené teorie vypočetli faktory, jež se při práci redakci v jejím ideologickém rámci podílejí na výsledné podobě jejích komunikátů.¹⁴⁰ Náš výklad započatý vymezením samotné reality, v níž jsme poté mimo jiné ustanovili polohu redakce a její mediální produkce je tak u konce.

¹³⁹ Fairclough 2003, s. 25.

¹⁴⁰ Svoji teorii Fairclough samozřejmě dále v první části knihy *Analysing discourse* dále rozvádí. Přibližuje například způsoby, jimiž se diskurs (ve spojitosti se sociální praxí) coby abstraktní podstatné jméno označující jazyk a další typy sémiozy) v prostoru sociální praxe objevuje, či se blíže zabývá polyfunkčností textu. Tyto segmenty jeho výkladu ovšem nejsou pro koncepci naší práce směrodatné, proto se jim zde již dále věnovat nebudeme.

4. Specifikace analytického postupu

Analytický postup, s nímž přistupujeme k v této práci zkoumanému zpravodajskému diskursu, koncepčně vychází z Foucaultovy teorie diskursu. Konkrétněji se zde ovšem pohybujeme v teoretickém rámci základu daném kritickou diskursivní analýzou (dále jen CDA), tak jak ji definoval Norman Fairclough a Teun A. van Dijk.

S těmito předpoklady se pak v analyzovaných komunikátech a celkově ve zkoumaném diskursu zaměřujeme na materiální reprezentaci romské etnicity, pro potřeby naší práce označené jako „Rom“ - lexikální jednotka v širším slova smyslu (viz dále).

K samotnému a především co nejkompexnějšímu zachycení postupů práce redakce MF DNES s romskou identitou při konstrukci zpravodajských komunikátů se přes CDA dostaneme skrze segmenty strukturální diskursivní analýzy (SDA) definované Markem Lapčíkem. Nutná je zde ovšem její modifikace pro aplikaci v prostoru zpravodajského diskursu tištěného deníku.

V následujících dvou kapitolách tedy konceptualizujeme analytický rámec této práce. Stručně řečeno se skrze něj ve zkoumaných komunikátech i v rámci celého zpravodajského diskursu reprezentovaným jednotlivými vydáními MF DNES zaměříme na popis míst a četnosti použití reprezentace romského etnika (prvky hegemonie) a také na případné spojení s romské etnicity s negativními charakteristikami a konotacemi či eventuálně s postupy, jež mají zpravodajství přiblížit zábavním žánrům.

Prostorem pro samotnou analýzu nám bude jednak hlavní zpravodajský sešit MF DNES redakcí označený písmenem A a také sešit regionálního zpravodajství B s hlavičkou jižní morava. Konečný korpus analyzovaných textů pak vymezíme v následující kapitole (viz Vymezení vzorku analyzovaných textů s. 89).

Nyní je již ovšem jisté to, že součástí našeho postupu bude rovněž prvek komparace práce redakce MF DNES s reprezentací romské identity v rámci jednotlivých vydání, která jsou nositeli nám vybraných textů. Získáme tak plastičtější a detailnější vhled a možnost zachycení redakční práce a pojetí reprezentace romského etnika.

Rámcem pro tento rozbor nám bude teoretický koncept takzvaných diskursivních prvků a diskursivních strategií, které coby hlavní předmět zájmu stojí v centru pozornosti Lapčíkovy SDA. Důležité jsou i zde, jelikož k těmto prvkům budeme s ohledem na výskyt

a použití romské identity, přistupovat právě „v kontextu generování potenciálu diskursivních strategií.“¹⁴¹

Nejprve je však třeba konceptualizovat hlavní předmět zájmu této práce a pomyslný „odrazový můstek“ celé analýzy, jímž je koncept materiální reprezentace romské identity ve zpravodajství. Jde o, jak již bylo řečeno výše, lexikální jednotku „Rom“ v širším slova smyslu.

4.1. „Rom“ coby reprezentace romského etnika

Základy našeho analytického přístupu týkající se specifikace mediálního uchopení romské identity se vztahují k symbolické konstrukci sociálního světa, a tedy přímo k samotným pilířům teoretického ukotvení celé naší práce, tj. jejího přístupu k otázce reality. Nyní se tak vracíme opět k Bergerovi a Luckmannovi a jejich teorii sociálního konstruktivismu.

4.1.1. „Rom“ coby typizace

K zachycení práce média s romskou etnicitou nám tak v analyzovaných textech pomůže jedna ze součástí sociálního konstruktivismu. Je jí koncept takzvaných typizačních schémat, skrze něž člověk v rámci „reálného“ světa vnímá při situaci tváří v tvář ostatní jedince. Berger s Luckmannem vypočítávají příklady typizací jako „muž“, „Američan“ či „bodrý typ“.

Jde o anonymní abstrakce, díky nimž má člověk určitou představu, která pak na začátku interakce řídí a ovlivňuje jeho přístup k jedincům, kteří jsou podle něj jejími nositeli. Daná interakce následně v lidské mysli konstruuje obraz konkrétního člověka, který je výsledkem úprav těchto typizačních schémat. Z „muže“ tak vzniká kupříkladu v přeneseném slova smyslu konkrétní typizace „můj přítel Henry“.¹⁴²

Byť to Berger s Luckmannem explicitně neuvádí, jsme s odkazem na jejich výklad přesvědčeni o tom, že zdrojem anonymních (do jisté míry i všeobecných) typizací aplikovatelných případně na větší skupinu lidí či konkrétní jedince s alespoň jedním šířeji rozšířeným rysem jsou právě média. V návaznosti na výše uvedené autory pak jde právě o anonymní abstrakci, na niž se při naší analýze v jednotlivých textech mediálním diskursu zaměřujeme.

¹⁴¹ Lapčík 2008a, s. 210

¹⁴² Berger, Luckmann 1999, s. 34–38.

K označení a určení médií coby jejich zdroje nás vedou příklady soudobých a anonymních typizací od Bergera s Luckamannem jako „anglická královna“ či „typický čtenář londýnských Timesů“.¹⁴³ Jde o příklady typizací, u nichž jsme – především u „anglické královny“ či v českém prostoru u příkladů typu „prezident Václav Klaus“ – přesvědčení, že jejich znalost a povědomí o nich, jež určuje následnou interakci, běžný člověk nezíská bezprostředním osobním poznáním nýbrž právě zprostředkovaně přes média. A to také z toho důvodu, že právě sdělovací prostředky a z nich denně vycházející bez pochyby značné množství zpravodajských komunikátů determinuje podstatnou část našich společenských a politických znalostí, podobu vědomí či přesvědčení.¹⁴⁴

Na základě výše uvedeného tak do konstrukce analytického aparátu této diplomové práce s ohledem na její cíle coby stěžejní prvek a bezprostředně hlavní předmět zájmu doplňujeme typizaci „Rom“.

Je třeba upřesnit, že ono substantivum „Rom“ či v obecném slova smyslu odvozená adjektiva („romský“) případně další slovní druhy¹⁴⁵, pojmáme v našem rozboru především jako fyzický odkaz a zastoupení či reprezentaci této etnické skupiny, nikoli tedy jedince¹⁴⁶ (viz dále), ve zpravodajských komunikátech MF DNES. Pro potřeby naší práce tak musíme tento jakoukoli zmínku o romské identitě zahrnující analytický nástroj odvozený od substantiva „Rom“ nazvat „lexikální jednotka“¹⁴⁷ „Rom“ v širším slova smyslu.

Odůvodněním pro tento krok je konstatování naší dvojice sociálních konstruktivistů o tom, že sociální realita je neustálým sledem více či méně anonymních typizací.¹⁴⁸ Jsme

¹⁴³ Berger, Luckmann 1999, s. 38. Je třeba v rámci akademické etiky uvést, že oba autoři zmiňují, že ona typizační schémata poskytuje právě sociální zásoba vědění, kdy tak „každý ví“, že vlastností Angličanů je – a tudíž i můj anglický přítel Henry takový bude – dochvilnost. (Berger, Luckmann 1999, s. 48.) Ovšem, co je zdrojem onoho „každý ví“? Nejsme nijak motivováni k tomu popírat existenci „přímých“ a „bezprostředních“ informačních zdrojů typu „významných druhých“, ale máme zato, že stále větší roli zde hrají právě média.

¹⁴⁴ Dijk 1991, s. 110. „*There is probably no other discursive practice, besides everyday conversation, that is engaged in so frequently and by so many people as news in the press and on television.*“ Dijk 2006, s. 111.

¹⁴⁵ V rámci samotné analýzy se zaměříme na všechny lexikální jednotky, u nichž bude skrze jejich strukturní či významovou a obsahovou stránku zřejmé, že se týkají romského etnika.

¹⁴⁶ Jde i o analogii k Barthesovu příkladu matematického vzorce $E=mc^2$, který navzdory silné obraně před deformací mýtem ztratil svůj na první pohled nezměnitelný smysl a stává se v důsledku svého podrobení čistým označujícím matematickosti. Barthes 2004, s. 131.

¹⁴⁷ Terminologické spojení „lexikální jednotka“ přebíráme z názvosloví lexikologie coby nauky o lexikální zásobě, jejímž předmětem zájmu je zkoumání obsahu, formy a funkce pojmenovacích jednotek a jejich vzájemné vztahy. Lexikální jednotka je výraz nadřazený termínu slovo, které je tak jen jedním typem lexikální jednotky. Dalšími typy lexikální jednotky jsou například sousloví, frazeologismy či idiomy. Více viz Jílek 2005, s. 5–30. Použitím spojení „lexikální jednotka“ ve spojitosti s jedním z našich hlavních analytických nástrojů „Rom“ – což je právě jedno slovo - chceme demonstrovat důležitost i onoho dovětku „v širším slova smyslu“. Tím vyjadřujeme, že jde o „univerzální“ tvar pokrývající nejrůznější tvary a také slovní druhy slov odvozených od významového i gramatického kořene „Rom“.

¹⁴⁸ Berger, Luckmann 1999, s. 38.

tak přesvědčení, že hledáme-li zdroj obecných představ o Romech, základ společenského chápání a pojetí jejich identity, nacházíme jej právě v této médii šířené a především (viz níže) zpracovávané typizaci.¹⁴⁹

Je třeba na tomto místě dále uvést, že k samotnému vymezení skupiny Romů coby etnika přistupujeme skrze teoretický konstrukt „my“ a „oni“¹⁵⁰. Prostor pro jeho přímou aplikaci pak věnujeme v kapitole přímo věnované této skupině. (viz Romové s. 75)

Spojitosť s ustanovením analytického nástroje ‚lexikální jednotka „Rom“ v širším slova smyslu‘ pak vidíme i v Lapčíkově charakteristice vztahu TV zpravodajství k sociálnímu rámci a tvorbě jeho reprezentací, kdy *„TV zpravodajství je ‚mediem‘ zprostředkovávajícím institucionálně vytvářené konstrukce reality (mediálním diskursem) a zajišťujícím jejich prolínání s individuálně i kolektivně vytvářenými konstrukcemi sociální reality, které si vytvářejí a podle nichž žijí lidé ve svém každodenním životě.“*¹⁵¹ Právě v lexikální jednotce „Rom“ v užším slova smyslu nalézáme, bez ohledu na fakt, že se věnujeme tištěnému nikoli televiznímu zpravodajství, „ztělesnění“ a konkrétní výstup oné médiem zprostředkovávané *„institucionálně vytvářené konstrukce reality“*.

Jinými slovy tak na tomto místě analogicky hovoříme o materiálním prostředku takzvané sociální kognice ve smyslu, v němž ji Zámec s odkazem na José Gutiérreze popisuje jako *„způsob, jakým vytváříme představy o společnosti, světě a o sobě samých sdílené danou sociální skupinou nebo společností ve specifickém historickém a sociálně kulturním kontextu“*.

V návaznosti na Zámce tak zmiňujeme i přístup van Dijka, který při rozlišení dvou kognitivních úrovní – individuální a sociální – hovoří o tom, že jsou propojeny. Vznik individuální představy o světě tak vychází z aktualizace obsahů, jež sdílí společnost, do níž daný jedinec patří.¹⁵² Zdrojem těchto obsahů pak jsou coby zdroje kognice právě média přinášející výše popsané typizace.

¹⁴⁹ Tuto skutečnost pak spatřujeme například při popisu vývoje pojmenování Romů coby etnické skupiny. Jak konstatuje Ctibor Nečas, neměli dříve obecně přijaté pojmenování. Ovšem v nejrůznějších apelativech byl povětšinou spojován „hanlivý příděch“. Nečas 2002, s. 14–15. V kontextu naší teorie jej tak můžeme chápat právě jako reprezentaci či projev obecných představ o Romech. Ty pak při reálném setkání s nimi vedly – na základě podoby této romské typizace – k přenášení případných negativních zkušeností na celou komunitu Romů a také k negativním pocitům při náhodném setkání s Romy, jak ukázal Nečasem zmiňovaný sociologický výzkum. Nečas 2002, s. 114–115.

¹⁵⁰ Bauman 2000, s. 41–56.

¹⁵¹ Lapčík 2008b, s. 319.

¹⁵² Zámec 2009, s. 144.

Snad nejtěsnější analogii pro ustanovení tohoto analytického nástroje pak vidíme u Daniela Topinky, jenž se při své analýze etnizujícího diskursu v lokálních novinách zaměřil právě na nejrůznější tvary a formy lexikální jednotky Rom. Jejich výskyt pro něj byl jednak determinující při stanovování zkoumaného vzorku a také, což je pro nás v tuto chvíli nejpodstatnější, tato jednotka mu posloužila jako základ analýzy.

V té stručně řečeno Topinka za pomoci počítačem vygenerovaných trojrozměrných grafů zkoumal vzájemné vztahy a polohu klíčových slov daných článků – klíčovou lexikální jednotku „Rom“ samozřejmě nevyjímaje.¹⁵³

Při náhledu širší sociologickou optikou můžeme v tomto teoretickém konstruktu a hlavnímu nástroji naší analýzy spatřovat v návaznosti na Topinku „zhmotnění“ diskursivní centralizace romské etnicity. Rysem tohoto procesu je stírání rozdílů mezi jednotlivými příslušníky daného etnika a vznik mediálně prezentované kolektivní a také kulturní homogenity Romů.¹⁵⁴ Právě tu zde lexikální jednotka „Rom“ v širším slova smyslu reprezentuje, a můžeme ji tak ve struktuře námi analyzovaných textů považovat za znak romské identity. K tomuto konstatování nás vede snaha o co nejpřesnější ukotvení lexikální jednotky „Rom“ v širším slova smyslu.

Uvědomujeme si ovšem, že se se zahrnutím termínu „znak“ (viz předcházející odstavec) do nomenklatury naší práce otevírá celé pole dalších (sémiologických) otázek spojených s jeho užitím a interpretací. S ohledem na cíle práce, jímž je především popis výstavby struktury zpravodajských textů při práci s romskou etnicitou, se jim zde však věnovat nebudeme. Rozbor arbitrárnosti znaku „Rom“, jeho proměnlivosti anebo denotací a konotací s ním spojených považujeme z pohledu tohoto materiálu za nepřínosný.¹⁵⁵

Jako dostačující se nám tak na tomto místě jeví vymezení vlastního znaku, který tak pro potřeby této práce v návaznosti na Ferdinanda de Saussura vnímáme (včetně jeho celkového teoretického pojetí) jako psychickou jednotku složenou z kombinace dvou protikladných a zároveň se doplňujících stránek reprezentovaných termíny označující a označované.¹⁵⁶ Z pohledu naší analýzy je však z pozice jejího celkového ukotvení a pojetí

¹⁵³ Topinka 2009, s. 267–270.

¹⁵⁴ Topinka 2009, s. 272–273 a 278. Romové jsou pak jako celek oproti většinové společnosti nositeli etno-kulturní odlišnosti.

¹⁵⁵ Do budoucna v případě dalších analýz ovšem jistě nenezajímavý.

¹⁵⁶ Saussure 1996, s. 95–98.

podstatnější vyzdvihnout materiální podstatu znaku jako fyzického nositele významu, který obvykle odkazuje k nějakému předmětu či aspektu reality.¹⁵⁷

4.1.2. „Rom“ coby objektivace s důrazem na jeho umístění

Výše popsané propojení vnímání a nastavení romské identity v sociálním prostoru s materiální podstatou lexikální jednotky „Rom“ nám při naší analýze umožní také zaměřit se na její polohu v daném komunikátu a celkovém rámci zkoumaného zpravodajského diskursu. V této podkapitole přiblížíme jakým způsobem a z jakých teoretických základů při ustanovení tohoto analytického rozměru lexikální jednotky „Rom“ v širším slova smyslu vycházíme a postupujeme.

Lexikální jednotky odvozené od (významového a „slovotvorného“) kořene „Rom“ zde v návaznosti na sociální konstruktivismus pojmáme jako produkt lidské činnosti, který je dostupný všem členům společnosti. Jako takové tak mají tyto produkty i schopnost objektivace, která jim dovoluje posloužit jako znaky subjektivních procesů svých původců¹⁵⁸, v našem případě autorů mediálních výstupů působících v ideologickém rámci dané redakce, coby skupiny. (viz dále)

Nyní je pro naši práci nezbytné přiblížit jeden z příkladů Bergera a Luckmanna, v němž popisují, jak je hněv objektivován pomocí zbraně. Jeden z autorů navozuje situaci, kdy se ráno probouzí po bouřlivé hádce s jiným mužem. Ten z jejich konfliktu odešel viditelně rozhněvaný, náš vypravěč vzápětí po procitnutí ze spánku zjišťuje, že je ve stěně nad jeho postelí zabodnutý nůž.

Ten přitom jako objekt stále vyjadřuje hněv autorova oponenta ze včerejšího večera, stal se tak „objektivací lidské subjektivity“.¹⁵⁹

Pro ustanovení našeho analytického nástroje je nyní důležité výše popsanou situaci rozvést. V návaznosti na Bergerův a Luckmannův příklad tak pokračujme v jejich fabulaci. Představme si, že dotyčný vypravěč najde ráno po probuzení nůž v pokoji své dcery či jen tak od muže rozčileného po jejich hádce položený na kuchyňské lince, u boudy jeho psa či v poštovní schránce.

Není potřeba v tomto materiálu rozebírat jaký objektivizovaný „vzkaz“ tímto chtěl dotyčný vypravěči v jednotlivých situacích předat. Je ovšem třeba explicitně uvést, že jsme

¹⁵⁷ McQuail 2009, s. 357.

¹⁵⁸ Berger, Luckmann 1999, s. 39.

¹⁵⁹ Berger, Luckmann 1999, s. 40.

přesvědčení, že by onen nůž vypravěč vnímal vždy jinak než při jeho nálezu ve zdi nad postelí, případně by mu na mysli přišlo větší množství nejrůznějších výkladů subjektivních procesů daného oponenta.

Pro naši práci nám tato modelová situace poslouží především k zakotvení premisy, že o výsledné interpretaci objektivizovaného segmentu rozhoduje i jeho samotné umístění v rámci prostoru komunikátu či mediálních diskursu a případně jeho vztah k ostatním subjektům v jeho rámci.

I zde pak musíme připomenout práci Daniela Topinky (již viz výše), pro něhož je rovněž vzájemná poloha daných lexikálních jednotek cenným podkladem a stěžejním prvkem pro jeho analýzu¹⁶⁰.

4.1.3. „Rom“ coby předmět analýzy

Vztaženo k našim cílům je nyní na místě v kontextu výše uvedeného konstatovat, že se tedy při analýze textů a zpravodajského diskursu zjednodušeně řečeno v návaznosti na její samotné vymezení a ustanovení (viz kapitola Klíč ke struktuře zpravodajského diskursu – SDA s. 60) zaměříme na to, na jakém místě se naše široce pojímaná lexikální jednotka „Rom“ objeví.

V centru naší pozornosti tak při rozboru umístění objektivizované jednotky „Rom“ bude mimo jiné stát titulěk článku a jeho první odstavec, takzvané otevření textu, které coby nejdůležitější část komunikátu shrnuje celou událost, o níž daný text referuje.¹⁶¹

I s odkazem na naši redakční praxi tak vycházíme při nastavení tohoto metodického prvku naší práce z premisy, že se právě v těchto stěžejních částech článků objevují právě ty lexikální jednotky a obsahy, jimž autor při svém sdělení přikládá tu největší váhu a které v jeho struktuře dále přibližuje a rozvádí.

Celkově však budeme pozornost věnovat i tomu, kde se „Rom“ v jednotlivých zpravodajských textech a také v rámci celého zpravodajského diskursu rámového daným vydáním MF DNES objeví. (viz dále)

4.1.3.1. Poznámka ke vztahu „Roma“ coby mýtu ke společenství

Již výše jsme uvedli, že lexikální jednotku „Rom“ v širším slova smyslu pojímáme jako reprezentaci romské etnicity v daných komunikátech, tedy jako reprezentaci celé

¹⁶⁰ Topinka 2009, s. 267–270.

¹⁶¹ Macháček 2008, s. 9–12.

etnické skupiny Romů a nikoli jednotlivců, kteří jsou v daných komunikátech zmiňováni.¹⁶² V kontextu toho jsme náš analytický nástroj označili jako v návaznosti na Topinku „zhmotnění“ diskursivní centralizace etnicity či znak romské identity.

Na tomto místě je tak třeba toto pojetí, v zájmu komplexnosti konceptualizace lexikální jednotky „Rom“ v širším slova smyslu, ukotvit a upevnit ve vztahu k samotnému sociálnímu a historickému základu daného společenství. V tomto směru tak jednotku „Rom“ pojímáme jako mýtus Rolanda Barthese. Do vymezení základů naší analýzy mediálních komunikátů se tak pro jejich doplnění dostává semiologický rozměr.

Již samotný cíl naší práce ukazuje, že jednotku „Rom“ – coby reprezentanta romské identity, jejíž pojetí a práce s ní se, ať už na straně producenta či recipienta, v rámci ideologie redakce média mění – pojímáme jako promluvu, která se nemůže vynořit z „přirozenosti“ věcí. Naopak má v opozici k této určité naturální bezrozměrnosti a nahodilosti mentální podobu danou dějinami. Jednoznačně tak podléhá pravomoci (zpravodajského) diskursu¹⁶³, z níž tak (v návaznosti na sociální konstruktivismus a jeho typizační schémata – viz výše) vychází základní premisa pro to, jak je „Rom“ v naší současné společnosti a epoše vnímán (viz dále).¹⁶⁴

Při aplikaci Barthova semiologického konceptu mýtu se tak pohybujeme v jeho třístupňovém modelu, na jehož konci po korelaci jazykové a mýtické úrovně stojí signifikace. Na tomto místě tak pro potřeby naší práce toto schéma přebíráme spolu s terminologií, se kterou zde Barthes při svém výkladu pracuje.¹⁶⁵

Také u „Roma“ tak v tuto chvíli můžeme popsat mýtické odsunutí, uzávorkování od jeho původního příběhu.¹⁶⁶ Diskurs (zpravodajský) zde tak (v průběhu času v různých dějinných epochách a i nyní) dostává všanc prázdnou schránku, již na (druhé) mýtické

¹⁶² Analogicky s takzvaným konceptem kategorizace Romů ve zpravodajských komunikátech. (viz Nástin reprezentace kategorie Romů v médiích s. 80)

¹⁶³ Barthes 2004, s. 107–108.

¹⁶⁴ Pro větší názornost je zde možné předeštět analogii s lexikální jednotkou v nejširším slova smyslu Žid. Není předmětem této diplomové práce přinést exaktní sumarizaci její percepce, ovšem pro názornost, příklad a především doplnění našeho výkladu postačí letopočty 1912, 1932, 1942 a 2012 a úvaha nad tím, jak byla v těchto letech židovská identita vnímána a jak s ní bylo operováno. Rozvedeme-li na tomto místě jenom pro inspiraci a zajímavost v návaznosti na sociální konstruktivismus i myšlenku umístění oné lexikální jednotky, zjistíme, že není rozhodující jen její poloha vůči ostatním znakům v daném komunikátu, ale také její užití - v rámci jedné časové epochy reprezentované některým z letopočtů - přímo ve fyzickém prostoru jednotlivých států, regionů či kontinentů.

¹⁶⁵ Barthes 2004, s. 113, 115.

¹⁶⁶ Například část dějin Romů, kdy byli v místech, která při svém kočování Evropou navštívili, coby putující kající spojenci s egyptským původem, domácím obyvatelstvem vítáni a obdarováni. (viz Stručný exkurz do dějin a vnímání Romů s. 75)

úrovni vnutí určitý do jisté míry dobově aktuální a parazitující koncept, který s sebou do formy s oslabeným, izolovaným smyslem přináší určité vědění, nynější poznání a především pevný základ pro nikdy neukončenou interpretaci ze strany současných recipientů.¹⁶⁷

„Rom“ se tak coby mýtus stává depolitizovanou promluvou, zbavenou všech dějinných nánosů. Získává tak status v tuto chvíli platného samozřejmého konstatování, u něhož není třeba nic vysvětlovat.¹⁶⁸

Pro příjemce mediálních sdělení se tak z pozice čtenářů stává námi definovaná lexikální jednotka „Rom“ samotnou aktuální přirozenou¹⁶⁹ přítomností¹⁷⁰ romské identity a zároveň ji chápeme rovněž jako nositele oné nynější anonymní, primární typizace a dobových představ o Romech.

4.1.3.2. Poznámka k absenci explicitního jmenování bílého etnika

V úvodu této práce zmiňujeme rozpor, který stál v začátcích formulace cílů našeho zkoumání. Jeho podstatou je letitou percepcí a recepcí mediální produkce a také vyjádření klíčového člena vedení tohoto mediálního domu společnosti Mafra¹⁷¹ doložená skutečnost, že bílé etnikum, coby charakteristický rys aktérů daných událostí, není v daných komunikátech explicitně zmiňováno, zatímco příslušnost s romské menšinou zmiňována – skrze lexikální jednotku „Rom“ v širším slova smyslu – bývá. Na konci teoretického vymezení tohoto analytického nástroje je tak, v zájmu komplexnosti našeho výkladu, tento především praktickým sledováním získaný poznatek zakotvit i teoreticky. Z jakého důvodu tedy není zmiňována majoritní etnická příslušnost?

Analogii k výše popsanému rysu výstavby mediálních komunikátů nalézáme u Barthesovy ex-nominace statusu buržoazní společnosti. Ta se zde „*definuje jako společenská třída, která nechce být jmenována*“. Setkáváme se zde s normalizovanými univerzálními formami anonymní buržoazní ideologie, jež ve stručnosti určují podobu sociální kolemy nás a podobu vzájemných vztahů. Jsou pojímány jako přirozený řád světa,

¹⁶⁷ Barthes 2004, s. 116–117.

¹⁶⁸ Barthes 2004, s. 140–141. Srov. například s rozpravou politiků v roce 1927 před schválením zákona omezujícího romské kočování, kdy zazněl argument, že romské etnikum není třeba nijak specifikovat, neboť je rozeznatelné na základě dřívějších zkušeností. (viz Stručný exkurz do dějin a vnímání Romů s. 75)

¹⁶⁹ Čtenář pojímá mýtus nevině jako induktivní a faktický nikoli sémiologický systém, jehož rysem je v rámci vztahu mezi označujícím a označovaným kauzalita a nikoli – jak je tomu ovšem dle Barthesa ve skutečnosti – ekvivalence. Barthes 2004, s. 130.

¹⁷⁰ Barthes 2004, s. 127. Viz třetí, dynamický způsob četby na mýtus.

¹⁷¹ Coby vydavatele MF DNES. (více viz Současnost deníku MF DNES s. 85)

a buržoazie – v kontextu naší diplomové práce „bílá“ majorita – tak ztrácí (alespoň v politické rovině) své pojmenování. „Zrušení slova „buržoazie“ (...) je buržoazní ideologií samou, pohybem, jímž buržoazie přeměňuje skutečnost světa na obraz světa, Dějiny na Přírozenost.“¹⁷²

Právě výše uvedené konstatování o neuvedení etnické příslušnosti aktérů k etnické skupině takzvané bílé rasy jako dominujícího rysu mediálních výstupů považujeme za jednoznačný příklad ex-nominace přítomné ve výstupech nyní platného zpravodajského diskursu.¹⁷³ Ukazuje se tak, že naopak romská identita do této anonymizované kategorie s absolutní platností nezapadá.¹⁷⁴ Právě popis situací, v nichž je s touto typizací Romů v různých částech textu a ve zpravodajském diskursu jako celku operováno, je předmětem naší analýzy.

4.2. Diskursivní analýza – výchozí pozicí je Foucault

Nejprve je třeba připomenout, že diskurs Foucault charakterizuje jako soubor takzvaných výpovědí, jež jsou zastřešeny stejnou diskursivní formací. Jak jsme již dříve a především obšírněji uvedli (viz Konceptualizace pojmu diskurs s. 17), výpověď vzniká zjednodušeně řečeno verbální či lingvistickou performancí, jež je mimo jiné řízena právě diskursivní formací. Po tomto značně zjednodušujícím výkladu, jehož účelem je především osvětlit hierarchii a provázanost jednotlivých pojmů tohoto konceptu, tak pro potřeby této kapitoly může konstatovat, že diskurs je zde vnímán „jako skupina výpovědí, které patří k jednomu systému formace“.¹⁷⁵

Připojit však musíme i poznámku o tom, že tyto celky verbálních performancí nejsou řízeny jen diskursivní formací jako jediným obecným systémem vypovídání. Diskurs se jako konkrétní skupina výpovědí „nadto podřizuje, v souladu se svými dalšími dimenzemi, logickému, lingvistickému a psychologickému systému“.¹⁷⁶

Základní výchozí pozicí našeho přístupu je tak Foucaultem ve spojitosti s analýzou výpovědi diverzifikovaný přístup k výše zmíněným verbálním performancím. Zahrnul do

¹⁷² Barthes 2004, s. 136–139.

¹⁷³ Je mimo zaměření a cíle této diplomové práce zaobírat se určením typu společnosti, v jejímž rámci zde analyzujeme mediální komunikáty. V návaznosti na výše uvedené přejímáme ex-nominaci jako rys obecně platný pro kterékoli dominující – přirozené – politické a ekonomické uspořádání sociální.

¹⁷⁴ Jistou analogii zde spatřujeme ve vymezení konceptu „My“ a „oni“ od Zygmunta Baumana – viz. kapitola Romové coby skupina skrze koncept „my“ a „oni“ s. 82.

¹⁷⁵ Foucault 2002, s. 165.

¹⁷⁶ Foucault 2002, s. 179.

něj mimo jiné pro nás stěžejní rozložení jejich komplexnosti a lokalizování různých pravidelností, jimiž se řídí. Je tak možno konstatovat, že „*analýza výpovědí odpovídá jisté specifické rovině popisu.*“¹⁷⁷

Její materiální platformou a polem působnosti je to, co bylo reálně řečeno či napsáno. Primárním předmětem zájmu naší analýzy jsou tak označující prvky, jež uskutečněným verbálním performancím umožňují samotnou a pro nás především zachytitelnou existenci. Neboť, „*to, co bylo definováno jako „diskursivní formace“, frázuje pole vyřčeného na specifické rovině výpovědi.*“¹⁷⁸

Samotná analýza je pak popisem „*toho, co bylo řečeno, přesně tak, jak to bylo řečeno*“. Stranou proto nechává jakékoli snahy o interpretaci. Není tak důležité, co ve výpovědi zůstává navzdory řečenému nevyřčené. Podstatná je jejich existenční nikoli latentní stránka a s ní související odpovědi na otázky, co pro zjevné „*věci, jež byly řečeny*“ například „*znamená to, že byly vysloveny, že zanechaly stopy a že tu možná i zůstaly v očekávání okamžiku, kdy budou moci být případně znovu využity; co pro ně znamená to, že se objevily právě ony – a nikoli jiné místo nich*“.¹⁷⁹

4.2.1. Kritická diskursivní analýza coby koncepční základ

V návaznosti na předcházející odstavce pak coby výchozí teoretický základ a mantinely naší analýzy poslouží v naší práci takzvaná kritická diskursivní analýza (CDA). Na některé z jejích principů pak po přiblížení takzvaného Dahlgrenova obratu koncepčně navazujeme při aplikaci samotné Strukturální diskursivní analýzy (SDA).

Coby přístup ke zkoumání diskursu se CDA objevuje na konci sedmdesátých let 20. století, kdy ji představil tým Rogena Fowlera. Na něj právě jejím rozpracováním poté navázali Norman Fairlough, Ruth Wodaková a právě Teun A. van Dijk.¹⁸⁰

Ten CDA označuje za metodu výzkumu, kterou je možné v rámci mluvy či textu studovat otázky zneužití sociální moci, nerovnosti či dominance, a to v sociálním a politickém kontextu. Upozorňuje ovšem, že nejde o žádnou striktně vymezenou specializaci, nýbrž spíše o perspektivu teorie a analýzy aplikovatelnou skrze více či méně kritickou optiku v rámci celé řady disciplín a přístupů,¹⁸¹ včetně mediální analýzy.¹⁸²

¹⁷⁷ Foucault 2002, s. 166–167.

¹⁷⁸ Foucault 2002, s. 179.

¹⁷⁹ Foucault 2002, s. 168–169.

¹⁸⁰ Trampota, Vojtěchovská 2010, s. 172.

¹⁸¹ Pro představu vedle dalších například pragmatika, konverzační či narativní analýza, rétorika, sociolingvistika či etnografie. Dijk 2001, s. 352.

Na samotný kritický výzkum diskursu má pak van Dijk coby předpoklad zdárného naplnění cílů několik podmínek. Z pohledu tohoto materiálu jde především o zaměření na politické či sociální otázky, přiblížení struktur diskursu v kontextu sociálního rámce či interakce a v neposlední řadě jde o zaměření na otázky stanovení, legitimizace, reprodukce a vztahů moci a dominance ve společnosti.¹⁸³

4.2.1.1. Osm principů CDA dle Fairclougha a Wodakové

Při dalším popisu CDA pak van Dijk cituje Fairclougha a Wodakovou, kteří shrnuli její hlavní principy do osmi bodů.

V prvním - CDA se zabývá sociálními problémy - zdůrazňují, že CDA je zaměřena na jazykové a semiotické aspekty sociálních procesů, ne ovšem přímo na jejich jazykovou stránku. Na tomto místě je důležité uvést, že povaha CDA je zde charakterizována jako interdisciplinární, jelikož zde dochází ke kombinaci různých perspektiv. Ty pak (při užití příkladu bojů mezi Thatcherismem a odbory) mohou odhalit nejrozličnější diskursivní strategie.¹⁸⁴

Druhým principem CDA je konstatování, že mocenské vztahy mají diskursivní podstatu. Vedle často analyzovaného vzniku mocenských vztahů je však potřeba zaměřit se také na diskursivní aspekty boje o moc a následnou transformaci na již zmíněné mocenské vztahy. A to z toho důvodu, že je *„fruitful to look at both ‘power in discourse’ and ‘power over discourse’*. Strukturu moci tedy Fairclough identifikuje jak v rámci samotného diskursu, tak i v prostoru kolem něj.¹⁸⁵

Mezi vlastnosti diskursu pak do třetice ve spojitosti s pilíři CDA patří také konstituce společnosti a kultury. Vztah mezi těmito veličinami je ovšem dialektický, neboť i sám diskurs je ustanoven ze strany společnosti a kultury. Moc diskursu tak spočívá v tom, že každé použití jazyka je malým posunem v obnovování anebo přeměně kultury a společnosti, přičemž zde mohou být takto diskursivně ustanoveny reprezentace světa, sociální vztahy mezi lidmi a také jejich osobní a společenská identita.¹⁸⁶

Čtvrtý bod Faircloughova výčtu hlavních principů CDA je pak založen na popisu diskursu coby vykonavatele ideologie. Ty však mohou být ve svém výkladu uspořádání

¹⁸² Dijk 2001, s. 352. URL Dostupné z

<<http://www.discourses.org/OldArticles/Critical%20discourse%20analysis.pdf>> [cit. 2013-02-10]

¹⁸³ Ibidem, s. 353.

¹⁸⁴ Fairclough, Wodak 1997, s. 271.

¹⁸⁵ Fairclough, Wodak 1997, s. 273.

¹⁸⁶ Fairclough, Wodak 1997, s. 273.

světa nepřesné, a proto je nutné nejenom analyzovat samotný text, ale také je třeba zvážit, jak bude přijat, interpretován a jaké sociální dopady bude mít.¹⁸⁷

Pátou výchozí koncepční pozicí pro naši analýzu je konstatování, že diskurs je historický. Z tohoto poznatku pro nás vyplývá premisa, že diskursu při jeho rozboru můžeme porozumět pouze v tom případě, že známe kontext, v němž existuje. Fairclough nám toto konstatování dokládá opět při analýze Thatcherismu, kdy musíme znát situaci Británie v této politické periodě, klíčové osobnosti a jejich vize či symbolický význam Falklandských ostrovů, o něž tehdy Britské království bojovalo. „*The discourse history of each unit of discourse had to be uncovered. This naturally again implies interdisciplinary analysis; historians to be included in such undertaking.*“¹⁸⁸

Další Faircloughův poznatek se ve spojitosti se zaměřením CDA týká vazby mezi texty a společnostmi, pregnantněji řečeno spojením mezi sociálními a kulturními strukturami či procesy na jedné straně a vlastnosti textu na straně druhé. Jejich propojení si ovšem Fairclough a Wodaková spojují s přízvisky poměrně složité, nepřímé a zprostředkované. Oním „styčným důstojníkem“ je zde takzvaný řád či uspořádání diskursu (order of discourse). Jeho působením reprezentovaným například změnami v politice, ve vztahu politiků a médií, kultuře či v dalších oblastech jsou poté v textech spojovány diskursy či i žánry, jež byly dříve pojímány jako neslučitelné. A proto následně „*such new articulations of discourses and genres are in turn realized in features of language, making an indirect, mediated link between sociocultural processes and linguistic properties of texts*“.¹⁸⁹

Předposlední bod popisu diskursivní analýzy vypovídá o tom, že jde o interpretativní a explanační rozbor. S ohledem na skutečnost, že existují různé způsoby výkladu diskursu – odvislé od konkrétního publika a množství kontextových informací, a že existuje nepřeborné množství výkladů jednoho textu – daných emocionálními či kognitivními rysy čtenáře či posluchače, je zde klíčovým termínem kritické čtení.

Jeho základem je, v reakci na to, že pochopení textu vychází z emocí, názorů či postojů jeho publika, systematická metodologie a důkladné zkoumání kontextu dané výpovědi. Díky tomu dojde k redukci množství nejrůznějších výkladů textu, jenž je jinak pevně usazen v sociálním prostředí, a zapleten tak do sítě mocenských vztahů a ideologie. Kromě postupu dle systematické metodologie je tak u samotných výzkumných pracovníků

¹⁸⁷ Fairclough, Wodak 1997, s. 275.

¹⁸⁸ Fairclough, Wodak 1997, s. 277.

¹⁸⁹ Fairclough, Wodak 1997, s. 277.

při analýze textu důležitá jejich vlastní sebereflexe. Samotná interpretace a explanace však nebude nikdy definitivní, je dynamická a stále otevřená novým informacím a kontextu.¹⁹⁰

Osmou premisou pro charakteristiku CDA je skutečnost, že diskurs je forma sociálního jednání. Souvisí s tím i příklady několika výzkumů, které zde Fairclough a Wodaková předkládají. Řada z nich, jako například rozbor průběhu komunikace mezi lékaři, analýza poválečného antisemitismu v Rakousku či zkoumání potenciálu holandských učebnic vzhledem k jejich rasistickému působení, měla své reálné důsledky.

Těmi je například použití závěrů daných analýz u soudu jako důkazních materiálů, tisk nových učebnic či v reakci na výsledky diskursivní analýzy nově vzniklá doporučení ohledně přístupu k pacientům na lékařských seminářích. Zde se tak ukazuje, že (analyzovaný) diskurs je coby forma sociálního jednání uskutečňován prostřednictvím komunikace.

Společným rysem těchto případů tak bylo použití jazyka, jež ve svých CDA popsaných důsledcích vedlo k diskriminaci určité sociální skupiny. Příkladem oblasti, kde již v této otázce dochází ke změnám, pak jsou ty země, kde například vznikají doporučení pro genderovou korektnost komunikace. Ženy a „jejich“ diskurs se tak stávají „viditelnějšími“ jak v jazyce, tak i z hlediska společnosti. Dochází zde (a samozřejmě nejenom zde) tak díky změně diskursu a jazyka/řeči skrze výstupy CDA také ke změně uspořádání a podoby vědomí a (následně) institucí.¹⁹¹

4.2.2. Klíč ke struktuře zpravodajského diskursu - SDA

Důležitou roli pak při naší analýze sehraje také umístění daného komunikátu v samotném tištěném vydání MF DNES, přesněji v jejím hlavním zpravodajském sešitu A, který je nositelem titulní strany celých novin a v regionálním sešitě B, který je zde primárním zdrojem informací o břeclavských událostech.

Rozhodující pro nás v tomto ohledu bude, zda se některý z komunikátů, jež spadá do námi analyzovaného diskursu, nenachází na pozici hlavního textu strany jedna (titulní strana) či se nachází na stranách dvě a tři. Přesně tyto pozice v layoutu MF DNES označuje

¹⁹⁰ Fairclough, Wodak 1997, s. 278 – 279.

¹⁹¹ Fairclough, Wodak 1997, s. 279 – 280.

její dlouholetý redaktor Jaroslav Kmenta za pro píšícího autora a čtenáře „nejčestnější a nejčtenější místa v novinách“¹⁹².

Umístění daného komunikátu pak coby indikátor jeho důležitosti vnímáme i v návaznosti na Marka Lapčíka (viz dále). Ten na vlastní „řazení příspěvku v rámci zpravodajské relace“ upozorňuje ve spojitosti se svojí analýzou televizního zpravodajství. S odkazem na předcházející odstavec však máme za to, že tento deskriptivní prvek zpravodajské produkce televizního vysílání je přenositelný i na tištěná média. Také zde tak lze v návaznosti na Lapčíka konstatovat, že „dříve (tj. na předních místech vydání – pozn. autora diplomové práce) řazené příspěvky budou diváci (analogicky se čtenáři – pozn. autora diplomové práce) vnímat jako důležitější“.¹⁹³

V zájmu komplexního popisu redakční práce s reprezentací romské identity si však musíme povšimnout i dalších rysů konstrukce daného zpravodajského sešitu. Oporou nám zde bude princip Strukturální diskursivní analýzy (SDA) tak, jak ji popsal Lapčík. Hned na začátku je třeba říci, že ji aplikoval na diskurs televizního zpravodajství, v následujících odstavcích však s ohledem na zaměření a cíle naší práce její modifikací ukážeme, že některé z jejích (základních) analytických principů jsou efektivně aplikovatelné i v rámci struktur zpravodajství tištěného deníku MF DNES.

I zde totiž (doslova na stránkách jejího hlavního zpravodajského sešitu A a regionální přílohy B) nalézáme multidimenzionalitu rozboru coby Lapčíkem zmíněný základní požadavek pro konceptualizaci SDA. Byť samozřejmě s ohledem na fyzický charakter tištěného zpravodajství nedosahuje takové šíře jako v TV zpravodajství, kde dochází k prolínání „absolutního“ využití¹⁹⁴ vizuální a auditivní roviny.¹⁹⁵

Lapčík při konceptualizaci SDA označuje za cíl této metody nalezení a popis „stabilních“ prvků a struktur diskursu zpravodajství, takzvaných diskursivních strategií (dále jen DS) a diskursivních prvků (dále jen DS), přičemž samotná analýza diskursu se „nemůže omezit pouze na úroveň interpretace jednotlivých zpráv, ale musí být realizována

¹⁹² Kmenta 2011, s. 145. Jaroslav Kmenta pracuje jako novinář od roku 1991, s tříletou přestávkou je od roku 1993 redaktorem deníku MF DNES, kde působí jako investigativní reportér. Zkušenosti má také z reportáží z války na Balkáně či z Husajnova režimu v Iráku. Více o layoutu, neboli grafické podobě novin a práce novináře s ní, viz Kmenta 2011, s. 146–147.

¹⁹³ Lapčík 2008a, s. 191.

¹⁹⁴ Míněno především použití videozáznamů, jež například oproti v tisku používané fotografii nabízejí širší spektrum výrazových prostředků a s tím v rámci TV zpravodajství spjatý i širší interpretační potenciál.

¹⁹⁵ Je ovšem třeba ještě jednou explicitně zdůraznit, že analytický postup nastavený a uplatněný v této práci není „doslovným“ převzetím Lapčikovy SDA. Některé z jejích principů nám ovšem (samozřejmě s ohledem na cíle práce) pomohou s teoretickým a analytickým pohledem a přístupem ke struktuře námi zkoumaného diskursu.

v širším kontextu. *Specifické charakteristiky zpravodajského diskursu dané TV stanice totiž vytvářejí „primární interpretační rámec“, na jehož základě jsou vytvářeny interpretace konkrétních sdělení.*“¹⁹⁶

Je třeba uvést, že teoretickým pilířem pro vymezení SDA je takzvaný Dahlgrenův „obrat“, který souvisí se změnou nastavení optiky vlastního rozboru zpravodajství. A to právě obratem od „úzkého zaměření na „faktické“ informace.“ Analytik se tak po odsunutí každodenně se měnící náplně zpravodajství může soustředit na stabilní prvky jeho struktury – nádoby, jež je každý den znovu a znovu plněna novými informacemi.¹⁹⁷

Princip Dahlgrenova obratu tak využíváme skrze modifikované nástroje SDA pro tištěné zpravodajství také v naší práci. Musíme však konstatovat, že úplnému odmítnutí „faktických informací“ zde nemůže dojít, neboť bychom si tak zavřeli cestu k hlavnímu cíli naší práce. Je nyní třeba připomenout, že naším cílem není komplexní analýza a popis kontur zpravodajského diskursu jako celku, nýbrž v rámci teoretické části práce získat nástroje, jež nám umožní uchopit a popsat ty segmenty zpravodajského diskursu MF DNES, v nichž redakce při produkci textů operuje s lexikální jednotkou „Rom“ v širším slova smyslu. A to i v návaznosti na Dahlgrena v přímé vazbě na samotnou strukturu zpravodajského diskursu. (viz dále)

4.2.2.1. Diskursivní prvky

Jde o samostatné „sémantické jednotky“ obsažené v celku zpravodajského sdělení na různých úrovních zpravodajského diskursu. Coby základní formy a prvky prezentace jsou strukturálně a formálně identifikovatelné. Důležité je, že nejde o pouhé segmenty skladby diskursu, ale „představují různé typy výpovědí v různých úrovních diskursu zpravodajství“¹⁹⁸.

Pro potřeby naší analýzy je ovšem třeba konstatovat, že výše konceptualizovaná lexikální jednotka „Rom“ v širším slova smyslu není diskursivním prvkem. A to z toho důvodu, že u diskursivních prvků a strategií jde o konzistentní jednotky struktury diskursu zpravodajství daného média, zatímco lexikální jednotka „Rom“ v širším slova smyslu je prvek související s jeho proměnlivým obsahem.

¹⁹⁶ Lapčík 2008a, s. 198

¹⁹⁷ Dahlgren 1985, s. 84 cit in Lapčík 2008a, s. 196.

¹⁹⁸ Lapčík 2008a, s. 202.

Největší potenciál využití konceptu diskursivních prvků spatřujeme s ohledem na cíle naší práce v Lapčíkem vymezené kategorii *Struktura zpravodajství jako typ diskursivního prvku*. Tyto strukturální prvky zde dělí na segmenty zpravodajství a bloky.

4.2.2.1.1. Segmenty tištěného zpravodajského diskursu MF DNES

Segmenty zpravodajství podle Lapčíka svojí standardizovanou podobou, funkcí a umístěním „identifikují typ pořadu a způsob, kterým je vhodné vnímat obsažená sdělení“.¹⁹⁹ Samotnou identifikaci „pořadu“ v našem případě zastává především samotné označení názvu novinového titulu, jenž na titulní straně každého reprezentuje velký verzálkami vyvedený červený nápis DNES, nad nímž je uvedeno „mladá fronta“. S ohledem na naši analýzu jde však o marginální prvek²⁰⁰.

Přínosnější jsou z hlediska tohoto materiálu ty segmenty struktury diskursu zpravodajského sešitu MF DNES, jež mohou být nositelem výše popsané reprezentace romské etnicity. V následujícím přehledu uvádíme spolu s jejich stručnou charakteristikou²⁰¹ ty, jež se v rámci diskursu zpravodajského sešitu MF DNES užívají nejčastěji²⁰².

4.2.2.1.1.1. Ucho

Takzvaným „uchem“ se nazývá prostor na titulní straně MF DNES, a to jak u celostátního hlavního zpravodajského sešitu A, tak i u regionálních příloh. Jde o prvek stabilně vymezený po levé i pravé straně nápisu DNES. Jeho vlastní umístění generuje vysoký potenciál působení na recipienty, neboť je jejich recepci vystaven již přímo v jednotlivých prodejnách, kde je tištěné vydání MF DNES v na polovic přeložené formě vystaveno mezi jinými novinovými tituly.²⁰³

Ucho napravo od samotného názvu DNES bývá dosti často obsazeno inzercí, „ucho“ na levé straně ovšem bývá věnováno takzvanému poutání na komunikáty

¹⁹⁹ Lapčík 2008a, s. 204.

²⁰⁰ Uvědomujeme si ovšem jeho význam při komplexním popisu diskursu zpravodajství, kdy i povědomí recipienta zpravodajství o (domnělých) kvalitách jednotlivých médií a jeho přístupu k nim, tvoří důležitý aspekt jeho percepce tamního zpravodajství. Srov. Lapčík 2008a, s. 197.

²⁰¹ Zde použité termíny vycházejí částečně z nomenklatury teorie žurnalistiky a obecného úzu, dílem však i z názvosloví používaném v rámci slangu redaktorů a editorů v redakci MF DNES. Při samotné charakteristice a popisu vlastností jednotlivých prvků vycházíme z Lapčíkova přístupu k jednotlivým segmentům TV zpravodajství. Srov. Lapčík 2008a, s. 202–205 a 210–211.

²⁰² Je třeba zmínit, že sestavení kompletního výčtu jednotlivých kategorií není možné, a to s ohledem na konkrétní zpravodajský diskurs daného média. Srov. Lapčík 2008a, s. 210.

²⁰³ V návaznosti na tento fakt, jde také o prostor, jež je vysoce oceněn z hlediska inzerce.

v regionální příloze, jimž redakce přisuzuje důležitost a také atraktivitu pro čtenáře. Právě ty má tak ucho zaujmout a přitáhnout k četbě regionálního sešitu.

4.2.2.1.1.2. *Modrý pás*

Také takzvaný modrý pás či pásek je stabilní grafický prvek celostátních i regionálních titulních stran MF DNES. Také on svým umístěním v první polovině strany bezprostředně pod názvem MF DNES a šíří přes celou novinovou stranu nese příslib primárního oslovení velkého množství lidí. V době, do níž spadají námi analyzované texty (tj. od dubna do listopadu 2012) využívala však MF DNES modrý pás na celostátní titulní straně k představení obsahu svých supplementních magazínů či tematických příloh, nikoli k takzvanému „poutání“ zpravodajských textů.

Vyšší přínos pro naši budoucí analýzu si tak spojujeme s modrým pásem, jenž je pevnou součástí titulních stran regionálních příloh. V jeho rámci jsou zde (doslova) vedle údaje o datu vydání, samotného označení sešitu, ikonografické předpovědi počasí vymezeny i dvě části pro odkaz na texty uvnitř sešitu, jimž tímto umístěním převážně editor za redakci výrazně vzhledem k umístění modrého pásu deklaruje jejich velký význam pro dané vydání. významnost. Jedna z těchto „poutacích“ částí je vymezena sportovnímu zpravodajství, druhá pak právě obecnému zpravodajství.

4.2.2.1.1.3. *Titulek*

Titulek je de facto nadpis samotného článku, u žádného zpravodajského komunikátu, jenž na stránkách MF DNES vyjde, nesmí chybět. Co do velikosti písma nejvýraznější sdělení komunikátu. Může tak velmi pravděpodobně při recepci a percepci daného textu hrát roli zdroje takzvaného před-vědění, navíc bezpochyby na úkor ostatních vyzdvihuje ty segmenty či segment redakcí vytvořené prezentace události, které její osazenstvo považuje za nejdůležitější.

Pro potřeby naší analýzy je třeba na základě naší redakční praxe doplnit, že primární zodpovědnost za výslednou podobu titulku nese editor daného vydání. Podtrhuje to tak naši charakteristiku redakce coby komplexního producenta textů, jejichž podoba tak nezáleží jen na samotném redaktorovi, který se může pohybovat jen v rámci mantinelů vymezených institucionálním rámcem daného média²⁰⁴.

²⁰⁴ To samé samozřejmě platí i pro redaktorovi nadřazenému editorovi. Ten musí jednak respektovat nařízení svého nadřízeného (vedoucího rubriky či regionální redakce) a pak také omezení vyplývající ze zásad samotné editorské práce, podoby a zvyklostí v grafice MF DNES. I na dodržování těchto elementů pak

4.2.2.1.1.4. Podtitulek

Podtitulek je prvkem, který rozvíjí sdělení titulku. Jeho umístění evokuje již samotný název, nachází se přímo pod titulkem, z hlediska layoutu je jeho pevnou součástí. I zde použitý typ písma je výraznější než u zbytku článku, jeho velikost je ovšem oproti titulkům již výrazně menší. Na rozdíl od titulku není jeho přítomnost u textů nutná, i on však – je-li editorem při vytváření stránky použit – tvoří zdroj před-vědění pro další recepci a percepci textu a nástroj pro určení redakcí preferovaného prvku konkrétní reprezentace dění.

4.2.2.1.1.5. Perex

Perexem je v rámci grafického rozvržení novinové strany MF DNES (tzv. layoutu) nazýván odstavec, jež pod titulkem a shrnuje obsah samotného textu, k němuž náleží. I jeho písmo je (především co do velikosti) výraznější než písmo samotného textu. Perex není automatickou součástí každého článku, objevuje se jen u hlavních článků každé strany, takzvaných „otvíráků“²⁰⁵. Některá z jeho částí, ve většině případů jedna věta či její část pak ještě bývá červeně „vytučněna“. Perex tak můžeme považovat za další prvek, jež v návaznosti na titlek rozvíjí před-vědění čtenáře k danému tématu a přináší segmenty mediální prezentace dané události či dění, jež redakce považuje za nejpodstatnější.

4.2.2.1.1.6. První odstavec článku

První odstavec, neboli takzvané otevření textu, zařazujeme mezi DP z toho důvodu, že jde z pohledu žurnalistické teorie o nejdůležitější část²⁰⁶ samotného „těla“ textu. Obsahuje shrnutí jeho obsahu, z pohledu optiky naší práce jej tak pojmáme jako další z čelních nástrojů pro nastavení interpretačního práce daného zpravodajského diskursu a čtenářova před-vědění.

4.2.2.1.1.7. Mezititulek

Mezititulek je v rámci layoutu MF DNES jednořádková či dvouřádková obdoba titulku umístěná v rámci samotného textu. Má primárně tři navzájem se prolínající funkce. Tou první je členění z pohledu editora a grafika příliš dlouhého textu, druhou je případné uvození další tematické části textu či zatřetí upozornění na další anebo rozvinutí z pohledu

dohlížejí další osoby, které práci editora MF DNES korigují. Opět tak musíme zopakovat, že tyto skutečnosti dokládají komplexnost redakce coby kolektivního producenta daných (byť jen redaktorem podepsaných) textů.

²⁰⁵ Profesionalismus používaný v komunikaci mezi členy redakce MF DNES.

²⁰⁶ Srov. Macháček 2008, s. 9–12.

redakce důležitého prvku dané mediální reprezentace. Oproti běžnému textu je mezititulek vytištěn tučným písmem, také on má potenciál vlivu či spíše v návaznosti na titulek, podtitulek a perex rozvinutí a doplnění čtenářova před-vědění.

4.2.2.1.1.8. *Popiska pod fotkou*

Takzvanou popisku pod fotkou tvoří nejčastěji dvouřádkové přiblížení na fotografii zachycené osoby, objektu či situace. Tvoří jej dvě části. Oproti zbytku textu popisky díky sytosti písma výraznější takzvaný „vykopávák“ (profesionalismus MF DNES) tvořený několika slovy či souslovím, nikoli však celou větou a pak již samotný text popisky o několika plnohodnotných větách. V každém případě však platí, že na popisku pod fotkou jako na celek je oproti běžnému textu celého článku při srovnatelné velikosti použitý „vytučněný“ typ písma. Právě i díky fotografii pak popiska pod fotkou má potenciál být významným prvkem vytváření před-vědění daného čtenáře a také potenciál být nositelem informace, již médium považuje v daném případě za podstatnou.

4.2.2.1.1.9. *Box*

Boxem se v redakci MF DNES nazývá prvek na jejích stránkách zakomponovaný nejčastěji pod červeným písmem provedenou hlavičkou „FAKTA“ přímo do textu. Většinou obsahuje shrnutí článku, k němuž se vztahuje, či přiblížení a vysvětlení jevu, anebo dřívějších událostí, o nichž se v článku referuje či na které se článek odvolává. Při identické velikosti se zbytkem textu je zde použit jiný typ písma, často se v textu boxu objevuje „vytučnění“ určité části jeho sdělení. Box má i vlastní titulek vyvedený písmem o větší velikosti než u jeho samotného textu, kromě něj slouží k oddělení od samotného článku barevný podklad boxu. Také zde stejně jako u popisky pod fotkou, mezititulku, perexu, titulku a podtitulku platí, že výběr informací, které se zde objeví podléhá selekci redaktora, editora a jejich nadřízených. Hlavním kritériem je zde vyzdvižení toho dle jejich názoru nejpodstatnějšího z celého komunikátu.

4.2.2.1.1.10. *Citát*

Prvek grafické podoby MF DNES pod názvem citát označuje skrze grafický prvek vyzdvižení konkrétního vyjádření či jeho úseku, jež redakci poskytl některý z aktérů zpravodajského textu, k němuž se citát vztahuje. Jde o větu či několik vět spojených uvozovkami, může být připojena i fotografie autora citátu. Ve srovnání s běžným zpravodajským textem má citát větší a „tučnější“ písmo. Citát tak pojímáme jako výrok

některé ze stran či aktérů zapojených do popisovaných události, jemuž redakce (stejně tak i straně či skupině, jež ho pronesla) oproti jiným přikládá jeho grafickým zvýrazněním větší důležitost.

4.2.2.1.1.11. Top story

Top story je rovinou analýzy, jejíž název i podstatu vymezení přebíráme pro potřeby naší práce z Lapčíkova výčtu DP²⁰⁷. Sám jej v kontextu analýzy TV diskursu označuje za příspěvek, jež je zařazený na samotný začátek pořadu. Důležitý je v návaznosti na to poznatek, že top story „obvykle představuje nejrozsáhlejší a nestrukturovanější zprávu, což posiluje dojem její „důležitosti“.“²⁰⁸

Při naší modifikaci SDA pro aplikaci na tištěné zpravodajství pak top story spatřujeme také na stránkách MF DNES, kdy jde o takzvaný „otvírák“ strany jedna. Tento „otvírákový“ typ textu jednak splňuje Lapčíkův předpoklad rozsahu a zařazení v rámci daného sešitu MF DNES, vyhovuje ovšem i co do „strukturovanosti“, kdy je často například doplněn dalším textem. Už jen na základě jeho umístění však není třeba pochybovat o redakcí tímto způsobem vyjádřené „důležitosti“ informacím, které „otvírák“ přináší.

Je třeba doplnit, že za „otvírák“ strany jedna je třeba považovat jak samotný „otvírák“ celých novin, tj. celostátního zpravodajského sešitu A, tak i (ve stejné grafické úpravě) první či čelní text regionální přílohy, v našem případě přílohy s hlavičkou jižní morava.

Zbývá doplnit, že inspirací pro stanovení výše popsaného segmentu naší analýzy (tj. zkoumání diskursivních prvků coby případných nositelů romské identity) nám byl také typ CDA, jenž – rovněž v návaznosti na van Dijka – konceptualizoval Allan Bell. Stěžejní pro nás je, že sám svůj koncept označil jako předstupeň pro analýzu ideologie diskursu. Jeho postup je tak oproti tomu v tomto materiálu pojatý mnohem šířeji.

Ve stručnosti je možné říci, že Bell se rovněž ve vztahu ke struktuře zpravodajských textů zaměřuje (do značné míry analogicky s námi vymezenými diskursivními prvky) na jejich klíčové části (titulek či perex), zaznamenává však pro svoji analýzy v nich veškeré zmíněné segmenty/události popisovaného děje. Jinými slovy hledá zde zmínky o jednotlivých událostech, jež tak jsou stejně jako romské etnikum

²⁰⁷ Lapčík 2008a, s. 210.

²⁰⁸ Lapčík 2008a, s. 210.

reprezentovány danými lexikálními jednotkami. Stejně jako my se tak (byť s následně jinou koncepcí analýzy) soustředí na výskyt fyzických reprezentací (znaků) svého předmětu zájmu. Krom toho se dále zaměřuje i na samotný zdroj uvedených informací či na časovou strukturu příběhu.²⁰⁹

4.2.2.1.2. Bloky v tištěném zpravodajském diskursu MF DNES

Bloky jsou výstupem členění zpravodajského diskursu na menší, identifikovatelné a relativně konzistentní segmenty, jež obsahují několik zpravodajských příspěvků mapující například domácí či zahraniční dění.²¹⁰ V rámci zpravodajského sešitu A MF DNES jsou jednotlivé bloky rozlišeny nápisem v horním záhlaví stran, většinou²¹¹ jde o bloky označené jako „domácí“, „zahraniční“ ekonomika a komentáře.

I zde se projevuje diference mezi diskursem TV zpravodajství, jemuž se při konceptualizaci SDA věnuje Lapčík a diskursem tištěného deníku MF DNES, kde s ohledem na jeho materiální podstatu nemůže dojít k úplnému naplnění analytického potenciálu bloku coby diskursivního prvku analýzy.

Jde především o vygenerování tzv. storyline, která i za přispění moderátorů za využití nejrůznějších předělů či střídání zpráv ve formě headlines a standardní reportáže vytvoří „rytmický“ celek dané zpravodajské relace složený z jednotlivých a tematicky povětšinou nesouvisejících příspěvků. Vedle vlastní segmentace zpravodajství bloky v rámci linearit zpravodajského diskursu navozují sémantickou provázanost jednotlivých zpráv, kdy podobu interpretace daného komunikátu skrze kontextuální vazby na straně příjemce ovlivňují příspěvky odvysílané bezprostředně před a také po něm.²¹²

U tištěného zpravodajství takto dynamickou provázanost jednotlivé bloky díky materiálnímu charakteru papírových stran nenavodí. Dynamické předěly či verbální komentáře moderátorů ustanovující preferenční interpretační rámec zde nejsou možné. Navození určité provázanosti či hierarchie textů sice mohou editoři jednotlivých stran dosáhnout specifickým „zlomem“ (ve smyslu grafického zpracování) jednotlivých stran či dvoustran, dynamiky TV vysílání však nemohou dosáhnout.

²⁰⁹ Trampota 2010, s. 173–177.

²¹⁰ Lapčík 2008a, s. 205.

²¹¹ Rozdělení sešitu A deníku MF DNES na výše uvedené bloky není vždy direktivní. Poměrně častá je například situace, kdy ekonomické zpravodajství tvoří samostatný sešit, v případě výjimečných událostí je hlavička „domácí“ nahrazena souslovím rámuje popisované výjimečné dění.

²¹² Lapčík 2008a, s. 205.

Absolutně přenositelný je tak ve spojitosti s bloky coby DP z Lapčíkova TV diskursu do naší práce pouze koncept důležitosti, kdy publiku „podsouvaný“ význam jednotlivých prezentací událostí udává, samozřejmě s ohledem na zaměření či podstatu média, řazení jednotlivých zpravodajských příspěvků. Ty „nejdůležitější“ povětšinou médium odvysílá jako první.²¹³ Podobné je to v rámci struktury jednotlivých bloků tištěného novinového zpravodajství – viz výše DP top story.

4.2.2.1.3. Diskursivní prvky dané způsobem prezentace

Skromnější charakter diskursu tištěného zpravodajství oproti tomu televiznímu je z perspektivy SDA znatelný také při identifikaci jednotlivých DP spojených se způsoby a formou prezentace. Různorodou škálu jejich podoby a tedy i výskytu v tištěném zpravodajství eliminuje jeho absence širokého využití vizuální a kompletní auditivní roviny.²¹⁴ A to z toho důvodu, že DP, jež vymezují způsoby a formy prezentace užívané v TV zpravodajství, jsou spojeny s pro TV typickými studií osazenými moderátory a jednotlivými reportážemi založenými na viditelné a explicitně vystupující a zainteresované osobě redaktora.

To vše skrze styl moderování, vzhled studia či nejrůznější typy stand-upů, vytváří v diskursu TV specifické DP zahrnující způsoby a formy prezentace dále diferencované na konstitutivní a suportivní.²¹⁵ Pro potřeby naší práce se nám však tato stratifikace jeví jako předimenzovaná.

Konstatování, že v rámci novinových stran a zpravodajství se DP spjaté se způsoby a formami prezentace neobjevují vůbec, by však samozřejmě bylo mylné. Jde namátkou například o podobu užitých fotografií, otištění karikatury či další grafické prvky typu šipek, pytlů s penězi označenými symbolem dolaru, sloupců mincí anebo věžeňských mříží. Jde o nástroje, jež jednoznačně mají vliv na konečnou interpretaci daného zpravodajství. S ohledem na cíl naší práce a podobu analyzovaného diskursu však pro naši práci nemají žádný význam. Uvádíme je jen v rámci komplexnosti modifikace SDA pro potřeby rozboru tištěného zpravodajství.

²¹³ Lapčík 2008a, s. 205.

²¹⁴ Nový prostor pro další analýzu a popis „tištěného“ zpravodajství ovšem otevírá využití pro reálný tisk zpracovaných zpravodajských stran MF DNES v její verzi pro iPad či podobná elektronická zařízení. Zde totiž v rámci standardních novinových stran může dojít díky technologickému potenciálu a charakteru těchto elektronických nosičů zpravodajství k nárůstu využití a rozšíření auditivních a vizuálních rovin.

²¹⁵ Viz Lapčík 2008a, s. 205–206. I Lapčík zde přitom konstatuje, že tato klasifikace má pouze heuristický charakter.

4.2.2.2. Diskursivní strategie

Postupy výstavby a struktury jednotlivých výpovědí zpravodajského diskursu pak Lapčík označuje jako diskursivní strategie. Jejich podstatou je s přímou návazností na interpretaci recipienta výběr specifického způsobu prezentace dané události. A to za pomoci specifického operování se znaky či znakovými strukturami a také použitím a kombinací účinků diskursivních prvků.

Právě ty pak při analýze budeme interpretovat s odkazem na jednotlivé strategie, neboť při užití jednotlivých postupů a prvků může dojít „k vytváření významů, které z jeho obsahu samy nevyplývají“²¹⁶. Diskursivní strategie, coby specifické makrostruktury související s užitím a kombinováním diskursivních prvků, tak „mají konstruovat nebo akcentovat specifickou charakteristiku daného zpravodajského diskursu, usnadnit identifikaci preferované interpretace konkrétní události, případně zajistit její legitimitu, věrohodnost nebo relevanci“.²¹⁷

Právě s diskursivními strategiemi pak souvisí, coby specifický rys zpravodajského diskursu, ambivalentní charakter jejich praktického užití a povahy, kdy zpravodajský diskurs vzniká coby nová „forma“ diskursu. A to především na půdě diskursu každodenní komunikace, od níž se stručně řečeno musí jednak odlišit a přitom jí de facto zůstat nablízku.²¹⁸ V protichůdnosti nastavení těchto snach právě spočívá ona ambivalence. (více viz Ambivalentnost zpravodajského diskursu s. 21) Pro snazší a jistější uchopení role DS v tomto procesu zde proto uvádíme jejich diferenciaci na konvergentní a distinktivní strategie.

Úkolem konvergentních DS je při výstavbě diskursu zpravodajství (jak u jednotlivých komunikátů, tak i u zpravodajství jako celku) konstrukce rámce „samozřejmého sledování“ coby rámce po porozumění novým informacím o novým událostem. Díky němu je zpravodajství důležité, interpretovatelné, důvěryhodné a srozumitelné. Cesta k těmto kategoriím, jež obsah zpravodajství zpřístupní co nejširšímu spektru příjemců, vede přes přejímání prvků a postupů z diskursu každodenní komunikace.²¹⁹

²¹⁶ Lapčík 2008a, s. 202.

²¹⁷ Lapčík 2008b, s. 325. V této rovině je DS možno stratifikovat na atributivní, jež se mají podíl na (re)produkci základních charakteristik konkrétního zpravodajského diskursu, a na distributivní, díky nimž vznikají základní interpretační rámce pro prezentaci daných událostí. Lapčík 2008b, s. 325. Pro

²¹⁸ Lapčík 2008b, s. 320.

²¹⁹ Lapčík 2008b, s. 326–327.

Distinktivní strategie naopak mají za úkol zpravodajský diskurs od prostoru každodenní komunikace *de facto* co nejvíce vzdálit²²⁰, a tak ustanovit ve srovnání s ostatními nezaměnitelné, svébytné a exkluzivní postavení diskursu zpravodajství a dosažení statusu „*privilegovaného zdroje relevantních konstrukcí reality*“.²²¹

V kontextu popisu diskursu TV zpravodajství pak Lapčík vypočítává šest základních typů diskursivních strategií. Jde o legitimizaci, identifikaci, introducing, autentizaci, dramatizaci a entertaizaci.²²² Stejně jako v případě výše zmíněných diskursivních prvků, rovněž koncipovaných s ohledem na televizi, ovšem ani zde nemůžeme s „výrazově chudším“ diskursem tištěného zpravodajství tuto šestici DS bezvýhradně propojit. Je proto nutná jejich modifikace.

Vzhledem k provázanosti DP a DS však nejde samozřejmě o nikterak překvapivou skutečnost. S ohledem na cíle práce tak pro tento materiál v návaznosti na Lapčíka modifikujeme a později v rámci analýzy využijeme tyto typy diskursivních strategií:

4.2.2.2.1. Introducing

Na prvním místě stojí DS Introducing, Lapčíkem označená za tzv. metastrategii, jež vytváří prostor pro užití ostatních typů strategií.²²³ Redakce skrze ni ustanovuje primární interpretační rámec dané události, dosahuje toho ve vztahu k „jádrovým významům“ události skrze výběr a způsob prezentace informací, jež jsou v úvodu komunikátu (v podstatě již svým uvedením a použitím na tomto místě) pro recipienta označeny jako základní. Tato selekce tak čtenáři implikuje jejich důležitost.²²⁴

Projevy tohoto postupu tak identifikujeme v komplexu diskursu zpravodajství především v konkrétním užití DP typu ucho či modrého pásu na titulní straně, jež jsou prvními strukturami kontextu daného vydání, s nimiž recipient přijde (při pohledu na titulní stranu) do kontaktu. Právě těmito DP je „vtažen“ do daného interpretačního rámce a zároveň je skrze ně recipientovi ustanoveno, pozměněno anebo utvrzeno či připomenuto jeho takzvané před-vědění ve smyslu kontextu předcházejícího vědění²²⁵. Právě proto se i na tyto DP mimo jiné při naší analýze zaměřujeme.

²²⁰ Lapčík 2008b, s. 326.

²²¹ Lapčík 2008a, s. 212. a Lapčík 2008b, s. 326–327.

²²² Lapčík 2008a, s. 207–208.

²²³ Lapčík 2008a, s. 208.

²²⁴ Srov. Lapčík 2008a, s. 207–208.

²²⁵ Srov. Lapčík 2008a, s. 192.

V jednotlivých komunikátech pak naplnění Introducingu spatřujeme především při redakčním ustanovení podoby titulku, podtitulku, perexu a také prvního odstavce zprávy, jež právě coby DP ustanovují interpretační a kontextovou linii daného komunikátu. Právě proto se při analýze textů mimo jiné soustředíme na otázku, zda se v těchto částech komunikátu s romskou identitou operuje.

4.2.2.2.2. Kontextualizace

Diskursivní strategie navazující na výše popsany Introducing. Tak je možné ve stručnosti popsat soubor postupů, jež v rámci zpravodajského diskursu a v rámci jednotlivých textů implikují či rozšiřují a posilují hlavní kontury interpretačního rámce nastaveného při Introducingu. Lapčík pak kontextualizaci spojuje s především se konkrétní reportáží, jež v rámci diskursu TV zpravodajství navazuje na studiové uvození události.²²⁶

V tomto materiálu proto projevy kontextualizace zachycujeme především v jednotlivých komunikátech, kde se zaměřujeme na podobu odstavců a částí textů následujících po titulku, podtitulku, perexu a prvního odstavce, jež coby DP spojujeme především s DS Introducingu.

Její aplikaci však můžeme zachytit i v samotném diskursu tištěného zpravodajství jako celku, v němž jednotlivé texty mohou zafungovat jako segmenty, jež i svými titulky, perexy, mezititulky či popiskami u fotografií rozvíjejí základy interpretačního rámce ustanovené diskursivnímu prvky použitými na titulní straně analyzovaného vydání (ucho či modrý pás).

4.2.2.2.3. Identifikace

Cílem identifikace je za pomoci specifických postupů či prvků vykreslit zpravodajský tým daného média coby reprezentanta diváků. S tím je pak spojený předem daný souhlas recipientů s médiem předloženým interpretačním rámcem do zpravodajského komunikátu zpracované události.²²⁷

Na první pohled se tak zdá, že zahrnutí DS Identifikace do analytického aparátu naší práce, není v souladu s cíli a především nastavením našeho rozboru. Přesto tak činíme, a to především s ohledem na jednu z dvojice metod, kterých Identifikace, dle Lapčíka k dosažení svého záměru – v souvislosti s odstraněním opozice „my diváci“ a „oni osazenstvo redakce“ – používá.

²²⁶ Lapčík 2008a, s. 208.

²²⁷ Lapčík 2008a, s. 207.

Jde o strategii exkluze, při níž je díky kontradikčnímu vymezení vůči jednomu z aktérů interpretované události u diváků dosaženo jeho negativního vnímání a výkladu jeho jednání. Ten se tak dostává do opozici vůči díky tomu utuženému spojení diváků a redakci.²²⁸

Zahrnutí potenciálu výskytu aplikace této DS ve spojitosti s romskou identitou do optiky našeho rozboru tak rozšiřujeme její analytického portfolio. Vedle primárního monitorování reprezentace romské etnicity – lexikální jednotky „Rom“ v širším slova smyslu – jde však spíše o sekundární nástroj.

4.2.2.2.4. Dramatizace

Spektrum jeho uplatnění pak doplňuje naše zaměření na výskyt postupů či prvků spojených s DS Dramatizace, jež je primárně spojena se snahou osazenstva redakce o zatraktivnění daného sdělení. Stěžním je zde pro nás postup, jímž má být tohoto vnímání daného komunikátu dosaženo. Jde o použití vložených či zdůrazněných negativních konotací, přičemž základem této DS je, že negativní událostí či jejich prezentace laděné na negativní notu, jsou pro recipienty přitažlivější.²²⁹

S ohledem na výše uvedené se tak zaměříme na fakt, zda se nástrojem této DS nestává také reprezentace romské identity.

4.2.2.2.5. Entertainizace

Stejným způsobem pak posoudíme také zacházení média s romskou ideologií ve vztahu k DS Entertainizace. Jejím cílem je transformace zpravodajského žánru ve směru ke konturám zábavních žánrů. Výsledným produktem je tzv. infotainment, jež se vymyká nastavení zpravodajství coby (prostého) zdroje informací.²³⁰

4.2.2.2.6. Legitimizace

Jde o DS, jež sama o sobě nekonstituuje interpretační rámec daného komunikátu, uvádíme ji proto v závěru našeho výčtu. Pro naši analýzu má i přesto velký význam.

Prvky a struktury, jež zahrnuje, dokládají jeho relevanci a kredibilitu. Coby legitimizační nástroj pak tento typ DS slouží jak celému zpravodajskému diskursu – při vyhovění společenské poptávky na (alespoň zdání) dodržení společensky vyžadovaných

²²⁸ Lapčík 2008a, s. 207.

²²⁹ Lapčík 2008a, s. 208.

²³⁰ Lapčík 2008a, s. 208–209.

zásad zpravodajství – tak i jednotlivým textům, kde dodává punc věrohodnosti prvkům ustanovujícím preferovaný interpretační rámec.²³¹

V rámci diskursu tištěného zpravodajství nalézáme manifestaci této DS v jednotlivých textech, kdy například užití citací konkrétních osob, coby přímý přepis jejich vyjádření, čtenářům implikuje důvěryhodnost daného zpravodajského komunikátu.

Projevem legitimizace je pak použití citace tiskových mluvčích. Tito pracovníci veřejné i soukromé sféry jsou médiu obecně považováni za důvěryhodné a z pohledu výstavby textu relevantní a samonosné a své organizace plně reprezentující zdroje. Jinak řečeno je jejich tvrzení při konstrukci komunikátů samostatnou bernou mincí, ve významné části případů neověřují²³².

²³¹ Srov. Lapčík 2008a, s. 207.

²³² Platí to v případech, kdy novináři u mluvčích zjišťují informace a detaily k průběhu událostí. Charakterově jinou situací je ovšem případ, kdy má médium své informace k průběhu daného dění a u mluvčího je pouze ověřuje. Ten jedná v zájmu své organizace, a může tak zjištěním novináře (nejčastěji při investigativní práci) odporovat či je alespoň nepotvrdit. V každém případě ovšem platí teze o relevanci a nosnosti vyjádření tiskových mluvčích z hlediska konstrukce komunikátů, kde mluvčí plnohodnotně reprezentují jednu ze stran zainteresovaných do médiem popisovaného dění.

5. Romové

Vzhledem k tématu a cíli naší magisterské diplomové práce, jež se vztahují k romské identitě, je třeba v jejím rámci kvůli znalosti kontextu k diskursivní analýze přiblížit i její nositele – Romy. Naším úkolem je v této kapitole přinést krátký historický exkurz do dějin Romů a jejich života v prostoru České republiky. Poté v návaznosti na to a především v zájmu komplexnosti našeho materiálu pak ustanovíme jejich pozici coby reálně živoucího etnika, jehož reprezentace je v analyzovaných komunikátech MF DNES naším hlavním předmětem zájmu. Poté s odkazem na dřívější studie přineseme i nástin podoby jejich reprezentace v médiích.

5.1. Stručný exkurz do dějin a vnímání Romů

Při posledním sčítání lidu, domů a bytů se v roce 2011 se k romské národnosti přihlásilo 5135 lidí²³³ z celkových 10 436 560 obyvatel České republiky.²³⁴ Skutečnému počtu Romů v České republice to však s největší pravděpodobností neodpovídá. Romský aktivista Kumar Vishwanathan tuto skutečnost pro zpravodajský server iDNES.cz vysvětluje jednak strachem Romů přihlásit se ke své národnosti²³⁵ a také tím, že se příslušníci romského etnika snaží začlenit do majority Čechů.²³⁶

Toto stranění se romské národnosti pak odborná literatura zaznamenala již po roce 1991, kdy od konce druhé světové války²³⁷ proběhlo vůbec první sčítání, v němž měli jeho občané možnost se k romské národnosti přihlásit. Tehdy jich tak v prostoru budoucí České republiky učinilo 32 903, byť reálný počet Romů žijících v českých zemích demografové tehdy odhadovali na minimálně 151 000.

²³³ Z toho 2 876 mužů a 2 259 žen.

²³⁴ Dle posledních údajů Českého statistického úřadu. URL: <http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=30715&th=&v=&vo=H4sIAAAAAAAAAAGVPPU-DUBS9xSCI7VAd3PwLJGxu-logED4egVeMTD4tKRosCI-WycRFB1fdHRz7J4y_wNXJuDs76sNEHTzJvbn35pycc1fvIFYlbJzSBVVqdpIpJq1Slxai9PL4tHX4vAaCAB0sp1ODHrO8tEBmaZlUaZ5Nm2J3D1oMlI3eh7z6DORJqAcpBbncMFwD8ONJwUmnj_m8Sg4zGQTKx5mKCCwbqNtbEV8qmnIYIjFCKtvcshQRG2sWNxCeY7OfBjPApQzHfCdR4yHV1rPUUGYqQHsf77WkbnM8Was2S€WlJtv9w8fl9c7AnQsEBc0q5OmhOefz6vPjpLyanW33b9vRF44OKTg8GAWxqB--MqETSaODZi0LU03SN-xGNJmIwDVVWbLx3yu_tbAQAA&vseuzemi=null&void=>> [2013-03-09].

²³⁵ Nepřihlášení se ke svému romskému původu pak jako znak některých Romů popisuje i jedna z čelních představitelk české romistiky Eva Davidová. Srov. Davidová 2004, s. 189, 194.

²³⁶ Vishwanathan dle iDNES.cz uvedl: „*Lidé mají velký strach být identifikováni jako romská menšina. Je napětí, část majoritní společnosti si myslí, že mohou za vše špatné. Cítí se být Čechy, chtějí být vnímáni jako Češi, hlásí se k češství. Tady je jejich domov a nechťejí být vnímáni jako cizorodý prvek.*“ URL: <http://zpravy.idnes.cz/romove-se-nehlasili-k-narodnosti-citi-se-byt-cechy-rika-aktivista-pyn-/domaci.aspx?c=A111216_1702641_ostrava-zpravy_jog> [cit. 2013-03-09].

²³⁷ Skončila v květnu 1945.

Vysvětlením tohoto rozporu jsou neblahé zkušenosti Romů spojené s pořizováním jakýchkoli soupisů v minulosti a také nízký stupeň etnického uvědomění.²³⁸ Na vysvětlení je třeba dodat, že ony soupisy přitom souvisely mimo jiné i s nejrůznějšími zákony a výnosy danou evidencí za nacistické okupace v druhé světové válce, kdy po transportech v nejrůznějších koncentračních táborech při takzvaném romském holocaustu zahynuly tisíce Romů.²³⁹ Nešlo tehdy ovšem o první a ani poslední citelné zásahy do života této komunity.

Pro nástin jejího vnímání a přístupu ze strany majority v prostoru českých zemí je však třeba se vrátit do první poloviny 15., kdy se příslušníci Romského etnika na našem území objevili. Do samotné Evropy pak jejich skupiny při svém kočovném způsobu života pronikly během roku 1417.²⁴⁰ Jejich původ je pak třeba na základě lingvistických, antropologických a etnologických výzkumů hledat v Indii, přesněji v Rádžastánu, části střední Indie u západních hranic s nynějším Pákistánem. Odsud pak již ve druhém tisíciletí před naším letopočtem začal přesun a vytlačování Romů.²⁴¹

Neustálé putování se tak stalo jedním z jejich charakteristických znaků²⁴². Vztáhnuto k českým zemím, drželi se zde Romové kočovného způsobu života prakticky až do roku 1958, kdy československé Národní shromáždění 17. října schválilo Zákon o trvalém usídlení kočujících osob.

V návaznosti na něj pak skrze další nejrůznější nařízení a vyhlášky byla celková asimilace Romů do většinové společnosti spojená ve stručnosti řečeno s řízeným a kontrolovaným nástupem všech romských dětí do škol, jejich rodičů do práce a zdravotními prohlídkami doposud kočujících Romů. Při začleňování Romů pak tehdejší vedení československého státu počítalo i s jejich územním rozptýlením, které mělo přinést rozbití lokalit s hustým homogenním romským osídlením, především na (východním) Slovensku. Snahy o asimilaci Romů pak pokračovaly skrze vydávání nejrůznějších

²³⁸ Nečas, 2002, s. 104.

²³⁹ Nečas 2002, s. 66–83.

²⁴⁰ Nečas 2002, s. 19–21.

²⁴¹ S odkazem na odbornou literaturu jsme si vědomi, že tehdy šlo o různé skupiny, jejichž příslušníci byli označováni různými termíny, jež se poté dále vyvíjely (např. Dómové, Lomové, později pak Atsinganoi, z něhož pak bylo různými modulacemi v jednotlivých státech odvozeno v prostoru českých zemí pojmenování Cikán. Nečas 2002, s. 12–14. Srov. Davidová 2004, s. 18–19.), ovšem pro potřeby naší práce však postačí, budeme-li i při historickém výkladu užívat termín Rom. Ten coby jednotné pojmenování členů všech romských etnických skupin při založení Mezinárodní unie Romů ustanovil první celosvětový romský kongres v Londýně v roce 1971. Viz Nečas 2002, s. 14.

²⁴² Srov. Davidová 2004, s. 16.

nařízení i v pozdějších letech. Její základy však byly postavením kočovného způsobu života mimo zákon (násilně a protiústavně) položeny právě na konci padesátých let.²⁴³

5.2. Majoritní vnímání romského etnika

Stěžejní pro naši práci jsou důvody, proč vůbec v české společnosti potřeba asimilace Romů vyvstala. Ve stručnosti ji shrnuje Nečasovo konstatování o tom, že majoritní společnost Romům dávala „*různá apelativa, která měla v neromských jazycích a dialektech obvykle hanlivý přídech*“²⁴⁴. Příčiny tohoto dlouhodobého statu quo je třeba ve stručnosti hledat v etnických charakteristikách Romů, z nichž pak vyplývá „*v průběhu vývoje vytvořený soubor pravidel, vnitřních zákonů a norem, hodnotového systému a normativního chování, z něhož vyrůstá i jejich tradiční způsob života a kultura*.“²⁴⁵ Je třeba říci, že jde o segmenty odlišné od charakteristik a způsobu života majoritní evropské společnosti, v jejímž prostoru Romové ve středověku putovali.

Není bez zajímavosti, že ze začátku je tato společnost přijímala de facto s otevřenou náručí plnou finanční či materiální pomoci. S Romy totiž byla obecně spojována legenda poutníků egyptského původu, jejichž předci měli odpadnout od křesťanské víry. Oni tak, coby jejich potomci, byli považováni či se i vydávali za kajícíníky, kteří byli za tento hřích vyhnáni za svých domovů a pykají za něj svým putováním. Tato legenda tak v kontextu dobového vnímání hříchu a úcty k pokání, znamenala křesťanskou povinnost vůči kajícím otáčený klíč k nejruznější pomoci od starousedlíků.²⁴⁶

Na přelomu 15. a 16. století však tato legenda začíná ztrácet na účinnosti, navíc se objevují obvinění Romů z vyzvědačství pro Turky, což v kombinaci s jistou únavou obyvatelstva z neustálé pomoci parazitujícím kočovníkům a jejich drobných krádeží vede ke zhoršení vztahů a přístupu majority k romské minoritě. To je spojeno se vzájemným zhořknutím vztahů, averzí a strachem. Důsledkem pak byla i první protiromská nařízení týkající se jejich kočování a postavení ve společnosti. V její hierarchii tak Romům jak v Evropě, tak i v Čechách a na Moravě patřily ty nejnižší příčky. „*Přestávali být akceptováni a stávali se naopak čím dál méně vítanými a nakonec až nežádoucími*.“²⁴⁷

²⁴³ Nečas. 101–103.

²⁴⁴ Nečas 2002, s. 14.

²⁴⁵ Davidová 2004, s. 19.

²⁴⁶ Nečas 2002, s. 19.

²⁴⁷ Nečas 2002, s. 22–24.

Toto „stigma odlišnosti a společenských vyděděnců“ si pak Romové podle Davidové nesou dále, na obou stranách vztahu Romové a „Neromové“ jsou podle ní hluboké předsudky, jsou „někdy tak silné, že se staly vážnou překážkou možné koexistence těchto dvou odlišných kultur“²⁴⁸.

Romové pak v současnosti coby jedna z nejpočetnějších českých menšin „patří k vrstvám s nejhorsšími životními podmínkami, neboť se vyznačují podprůměrnou sociální a vzdělanostní úrovní, vysokou nezaměstnaností, špatnou bytovou situací, nepříznivým zdravotním stavem, neúměrnou kriminalitou a stále se zhoršujícím napětím mezi vlastní komunitou a ostatní českou společností“²⁴⁹.

Výše uvedené skutečnosti pak výraznou měrou určují časté celkové vnímání romské komunity z pozice majoritní společnosti. Její základní optikou jsou tak ustálené předsudky, jež vedou ke stereotypnímu a neustále zevšeobecňovanému a paušalizovanému vnímání Romů jako homogenní skupiny individuí, která nepracují, zneužívají systém sociálních dávek, nedodržují zákony a obecné principy chování, nejsou schopna „normálních“ sousedských vztahů či obvyklého stylu bydlení a přístupu ke vzdělání a vzdělávání dětí a nakonec mají sklon k nepoctivosti, podvodům a násilí. Náhodné setkání s Romem je tak u neromského obyvatelstva doprovázeno negativními pocity oscilujícími na škále od lhostejnosti až po nechut' a odpor.²⁵⁰

Výše popsané předsudky a s nimi související nazírání majoritní společnosti na Romy a její sociální distanc od romského etnika pak podle Davidové přetrvává dodnes. A to i u těch představitelů majority, jež s ním nemají přímou zkušenost, a jsou tak nositeli pevně zakořeněných předsudků, jež jsou „zafixované ve veřejném mínění velké části našeho obyvatelstva, které často nepromyšleně ztotožňuje v negativním smyslu všechny Romy.“²⁵¹

5.3. Sociální podstata snah o asimilaci Romů

Jak již bylo výše naznačeno, vycházejí ony negativní pocity příslušníka majoritní při interakci s Romem z jeho (a)sociálního jednání a způsobu života, které se majoritní společnost pokoušela při jejich asimilaci změnit. Charakteristika podoby těchto snah pak

²⁴⁸ Davidová 2004, s. 187.

²⁴⁹ Nečas 2002, s. 110.

²⁵⁰ Nečas 2002, s. 115.

²⁵¹ Davidová, s. 194.

pro komplexnost naší práce pomůže explicitně určit, zda je ono chování Romů dáno jejich rasovou či sociální stránkou.

Touto otázkou se zabývá Martin Fafejta, který v návaznosti na Foucaulta vychází z analýz důvodových zpráv a rozpravy, které v roce 1927 v Československu v jeho Národním shromáždění předcházely a vedly ke schválení Zákona o potulných cikánech a potulných tulácích. Ten měl preventivně zafungovat jako překážka pro kočovný a neřestný život tuláků v takzvané První československé republice. Klíčovou otázkou tak pro Fafejtu bylo, zda jsou zde Romové, coby nositelé tohoto způsobu života a tím pádem často před schválením zákona zmiňovaná skupina, proti níž je třeba zasáhnout, charakterizováni skrze svoji biologickou podstatu jako rasa, anebo jako sociální kategorie vymezená odlišným způsobem života.²⁵²

Přínosný pro naši práci je Fafejtův závěr, že *„poslanci a senátory byl termín „cikán“ vnímán spíše jako označení způsobu života (potulka, kočovnictví), tedy jako sociální termín. Pokud se objevoval v rasovém (biologickém) významu, oba významy, rasový i sociální splývaly“*.²⁵³

Zajímavý je pak také Fafejtův poznatek, že na začátku debaty poslanců a senátorů zazněla i premisa o tom, že kategorii „potulného cikána“ není třeba nijak specifikovat, neboť je rozeznatelná na základě dřívějších zkušeností, na základě jeho způsobu života, oděvu, stravování, jazyka či celkově vzhledu.²⁵⁴ Užity zde tak jsou primárně sociální prvky, v nichž se tehdejší romské obyvatelstvo od majority lišilo.

Souvisí s tím také samotná podstata snahy o asimilaci skrze školní docházku a zapojení do pracovního procesu. Těmito elementy by však případně geneticky daná, a s rasou tak související příčina romského způsobu života nebyla odstranitelná.²⁵⁵

Dlouhodobé vnímání (byť problematické) Romů a jejich života skrze sociální elementy a diferenci tak potvrzuje samotná podstata jejich navržené asimilace v roce 1927, ale také snahy vedoucí k jejich začlenění coby sociální skupiny. A to nejenom za První republiky na konci dvacátých let 20. století, ale také v době rakouské monarchie za

²⁵² Fafejta 2007, s. 93–97.

²⁵³ Fafejta 2007, s. 104.

²⁵⁴ Fafejta 2007, s. 94, s. 97. Srov. Fafejta 2007, s. 102.

²⁵⁵ Fafejta 2007, s. 99.

panování Marie Terezie a Josefa II. v 18. století²⁵⁶ či při již zmíněné snaze o asimilaci vyřešené romské problematiky na konci let padesátých.²⁵⁷

5.4. Nástin reprezentace kategorie Romů v médiích

V kontextu výše uvedeného tak romské etnikum jako celek pojmáme jako ve své podstatě homogenní a ve vztahu ke společnosti diferencovanou minoritu.²⁵⁸ Její charakteristiku v rámci tohoto materiálu je třeba pro představu a v návaznosti na cíle naší práce uzavřít nástinem podoby jejich reprezentace v mediálních komunikátech.

Je třeba doplnit, že v této kapitole není a ani nemůže být naším cílem úplný popis této reprezentace. Jde nám po potřeby naší charakteristiky romského etnika a v návaznosti na cíl naší práce o výčet a stručné přiblížení ukazatelů, jež jsou s mediálním obrazem Romů nejčastěji spojované.

Ctibor Nečas při hodnocení referování médií o romském etniku postrádá „*potřebnou míru vyrovnanosti a objektivitu.*“ Je toho názoru, že Romové jsou především spojováni se zpravodajstvím typu takzvané černé kroniky, v němž se „*pravidelně zdůrazňuje nebo naznačuje romský původ pachatelů trestných činů a narušovatelů dobrých sousedských vztahů*“. Vedle toho mu naopak v médiích chybí prostor věnovaný sociálním problémům romské menšiny a rasovému násilí na Romech. Své hodnocení tak uzavírá konstatováním, že „*média neprezentují romskou otázku jako obzvlášť aktuální a výsledný obraz Romů je v jejich podání spíše negativní*“²⁵⁹.

Nečasovy poznatky, byť je nedokládá provedením žádné z pohledu mediální teorie relevantní analýzy, však poté odpovídají i závěry jiných výzkumů.

Na prvním místě pro další nástin mediální reprezentace Romů je třeba zmínit poznatek Jiřího Homoláče, který hovoří o mediální kategorizaci Romů. Důsledkem je zde tak při vzniku dále nečleněné kategorie Romové vysoká míra zobecnění a zdůrazňování etnického aspektu událostí či jejich účastníků. Důležitý je ovšem i poznatek, že případnou kategorizaci majoritního bílého neromského etnika média použitím uvozovek spíše odmítají. (Srov. Poznámka k absenci explicitního jmenování bílého etnika s. 55)

²⁵⁶ Nečas 2002, s. 38–41.

²⁵⁷ Davidová 2004, s. 206–210.

²⁵⁸ Srov. Davidová 2004, s. 52.

²⁵⁹ Nečas 2002, s. 117. Srov. Fafejta 2007, s. 94. Fafejta zde zmiňuje roli tisku a jeho referování o lupičství a kanibalismu Romů, jež se tak stalo jednou z pohnutek ke vzniku a schválení Zákona o potulných cikánech a podobných tulácích v Československu roku 1927.

Dále je ovšem třeba doplnit, že proces kategorizace Romů Homoláč neodhalil jen ve spojitosti s prací médií, ale také s médii šířenými vyjádřeními samotných čelních představitelů tohoto etnika.²⁶⁰

Mediální kategorizaci Romů související se vznikem etnické kolektivity stírající diferenci jednotlivých sociálních aktérů pak zmiňuje ve své analýze také Daniel Topinka.²⁶¹

Doklad Nečasem zmíněné provázanosti Romů coby kategorie se zpravodajstvím tzv. černé kroniky pak dokládá i další analýza, v jejímž závěru Jiří Nekvapil a Ivan Leudar konstatují, že kategorie Rom je obecně v rámci společenské a médií prezentované debaty spojována s kriminálními aktivitami a že jsou tak příslušníci romského etnika vnímáni jako příčina společenského neklidu.²⁶²

Jiná studie pak dokládá, že kategorie Romů je nejčastěji spojována, skrze médii šířené a především selektované názory, s atributy „kriminálnost“, „chudoba“, „nezaměstnanost“ či „nedostatečné vzdělání“.²⁶³

Dalším rysem, jenž se v žurnalistických komunikátech objevuje, je produkce a reprodukce negativních stereotypů o Romech souvisejících s jejich kriminálním jednáním a obecně asociálním chováním. Paradoxem, na nějž upozorňuje další studie, je pak skutečnost, že se tematizace romské kriminality a ono upevňování stereotypního obrazu Romů objevuje i v těch komunikátech, v nichž jsou Romové v pozici oběti trestné činnosti. Připomenutí jejich asociálního jednání zde slouží jako vysvětlení pro protiromské postoje členů majority.²⁶⁴

Podobný rys pak zachytila studie věnující se vraždě takzvaného „slušného Roma“, který žil z pohledu většinové společnosti spořádaným způsobem života. I zde se však objevuje, například skrze vyjádření řadových občanů, obecný kontext romské kriminality. Dochází opět k upevnění tohoto romského stereotypu. Sama příslušnost k „problémovému“ etniku se pak navíc, navzdory spořádanému způsobu života konkrétního aktéra a v důsledku výše zmíněné kategorizace, stává v médiích motivem, jenž vysvětluje jeho napadení a smrt.²⁶⁵

²⁶⁰ Homoláč 2003a, s. 68–70.

²⁶¹ Topinka 2009, s. 272.

²⁶² Nekvapil, Leudar, 2003, s. 30.

²⁶³ Gál 2003, s. 179.

²⁶⁴ Šabatová, Homoláč, Karhanová 2003, s. 98–99.

²⁶⁵ Homoláč 2003b, s. 117.

Dalším médií nastaveným rysem reprezentace Romů je pak podle závěrů Šabatové, Homoláče a Karhanové opakující se motiv jejich pomsty vycházející z předpokladu, že jsou „emocionálnější než příslušníci majority a nerespektují stát jako vykonavatele práva, a proto berou právo do vlastních rukou“.²⁶⁶

Právě mediální ustanovení a reprodukci stereotypů spjatých s romským etnikem, jež je současně rovněž v médiích kategorizováno a spojováno s pomstychtivostí danou jeho vysokou emocionalitou, tak můžeme v kontextu výše uvedeného a coby výstup této podkapitoly považovat za obecné rysy nástinu mediální prezentace Romů.

5.5. Romové coby skupina skrze koncept „my“ a „oni“

Pro popis a teoretické ukotvení výše zmíněné kategorizace Romů ve zpravodajství a Romů celkově jako skupiny používáme koncept „my“ a „oni“ definovaný Zygmuntom Baumanem. „My“ v rámci našeho materiálu představuje většinovou společnost, rovněž také osazenstvo redakcí jednotlivých médií, „oni“ pak reprezentuje romské etnikum. Nejde tak pouze o dvě různá společenství lidí, nýbrž i s odkazem na výše popsanou historii a vnímání Romů ze strany majority o „rozdíle mezi dvěma naprosto protikladnými stanovisky – mezi citovou náklonností a antipatií, důvěrou a podezřením, jistotou a strachem, ochotou ke vzájemné pomoci a agresivitou“.²⁶⁷

Samotné vymezení a vnímání romského etnika coby samostatné kategorie je tak (i v rámci produkce, recepce a percepce zpravodajských komunikátů) možné jen díky vzájemnému protikladu „my“ a „oni“, kdy „svoji vlastní skupinu chápou jako „nás“ jedině díky tomu, že o nějaké jiné skupině uvažují jako o „nich“ [...] Cizí skupina je přesně onou imaginární opozicí, již k sobě vlastní skupina potřebuje pro svou sebeidentitu, soudržnost, vnitřní solidaritu a emocionální jistotu“.²⁶⁸

U Baumana poté v zájmu komplexnosti našeho výkladu o Romech nalézáme také definici předsudku, který pojímá jako „kategorické a paušální odmítnutí připustit, že by nepřítel (tj. „oni“ – pozn. autora diplomové práce) mohl mít nějakou ctnost.“ Samotné předsudky jsou poté spojeny se sklonem ze strany „nás“ zveličovat reálné i pouze

²⁶⁶ Šabatová, Homoláč, Karhanová 2003, s. 99.

²⁶⁷ Bauman 2000, s. 44.

²⁶⁸ Bauman 2000, s. 44 – 45.

imaginární vady, jimiž jsou „oni“ nositeli. Předsudek je tak chápán jako důsledek nedůvěry, nepřátelství či agresivity vůči cizí skupině.²⁶⁹

Kořeny těchto napjatých vztahů generujících předsudky pak Bauman spatřuje v teorii etablovaných a outsiderů. Jejím základem je narušení dosavadního způsobu života etablovaných příchodem outsiderů. Pro ty je třeba uvolnit doposud pro etablované vymezený prostor. Reálným naplněním této teorie, jež tak vysvětluje vznik napětí mezi „my“ a „oni“, vidí Bauman ve zrodu moderního antisemitismu vůči emancipujícím se Židům, kteří v 19. století v době industrializace opustili hranice svých ghett a uzavřených komunit a zapojili se se svými obchodními společnostmi a továrnami do konkurenčního boje.²⁷⁰

Velice podobnou situací tak s odkazem na výše popsany exkurz do dějin Romů spatřujeme v jejich příchodu (coby outsiderů) do Evropy a českých zemí. Také oni se při zabírání svého prostoru stali konkurenty a ohrožením (mimo jiné) pro tehdejší (etablované) řemeslníky.²⁷¹

²⁶⁹ Bauman, 2000, s. 50.

²⁷⁰ Bauman 2000, s. 52–53.

²⁷¹ Nečas 2002, s. 21.

6. Charakteristika deníku MF DNES

Posledním krokem před vymezením konkrétního vzorku analyzovaných textů je stručná charakteristika deníku Mladá fronta DNES (dále jen MF DNES). A to jak z hlediska její historie a současnosti, tak především z hlediska jejích vnitřních mechanismů při produkci konkrétního vydání s důrazem na vazbu mezi celostátní pražskou a regionální jihomoravskou redakcí. Právě jejich součinnost stojí za vznikem tematické provázanosti textů v rámci daného vydání MF DNES a dovolí nám blíže popsat vnitřní mechanismy práce redakce s reprezentací romské identity.

6.1. Stručný exkurz do historie MF DNES

Základ nynější MF DNES byl položen vznikem deníku Mladá fronta v období takzvané Třetí československé republiky, jež zabírá časovou periodu od roku 1945 po rok 1948. Jde o období, kdy správa veškerého tisku spadá pod tehdy nově ustanovené Ministerstvo informací, které řídil dlouholetý člen Komunistické strany Československa Václav Kopecký. Pro stručné a pro potřeby naší práce dostačující přiblížení jeho mediální politiky postačí říci, že vydávání periodik bylo skrze takzvanou přeregistraci povoleno pouze státem uznaným politickým stranám, státním úřadům či společenským organizacím celonárodního významu. Řada deníků spjatá s předválečnými prvorepublikovými a komunistům nevyhovujícími politickými stranami, organizacemi či podnikateli tak zanikla. Jiné ovšem vznikaly, což byl vedle deníku Práce či Zemědělských novin právě příklad Mladé fronty.²⁷²

Její první číslo vyšlo 9. května 1945 s podtitulem Deník mladých lidí²⁷³, v roce 1953 pak již Mladá fronta patřila do první poloviny deseti nejčtenějších československých deníků s průměrným nákladem 119 258 kusů.²⁷⁴ Po únorovém komunistickém puči v roce 1948 pak jako vydavatel Mladé fronty stejně jako u spektra periodik pro děti a mládež figuroval Ústřední výbor Československého (později socialistického) svazu mládeže.²⁷⁵ Po dalších změnách ve struktuře československého tisku, jimiž vedení KSČ na přelomu šedesátých a sedmdesátých let reagovalo na pro něj nežádoucí demokratizační proces

²⁷² Končelík, Večeřa, Orság 2010, s. 115 – 116.

²⁷³ Končelík, Večeřa, Orság 2010, s. XV.

²⁷⁴ Končelík, Večeřa, Orság 2010, s. 128.

²⁷⁵ Končelík, Večeřa, Orság 2010, s. 147.

spojený s rokem 1968, se pak Mladá fronta (stále se stejným vydavatelem) objevuje v šestici takzvaného ústředního tisku, tj. celorepublikově vydávaných deníků.²⁷⁶

Tento stav trval až do roku 1989, kdy v tehdejším Československu došlo ke změně společenských poměrů. Komunistický režim při takzvané Sametové revoluci v listopadu roku 1989 padl, celospolečenské změny se nevyhnuly ani mediální sféře. Ve vztahu k Mladé frontě pak můžeme hovořit o procesu takzvané spontánní privatizace. Tím obecně tehdy u redakcí došlo k odstřižení od ústředních výborů dosavadních vydavatelů. Spontánní privatizace tak coby proces vedený zdola od řadových zaměstnanců vyústila v ustanovení daných periodik coby akciových společností. Podílíky se obecně často nepřehledným způsobem díky chybějící legislativě stávali přímo dosavadní zaměstnanci redakcí. V případě Mladé fronty tak došlo i ke změně názvu, od soboty 1. září 1990 vychází jako Mladá fronta Dnes.²⁷⁷

Jejím vlastníkem pak byla dle sloupku tehdejšího šéfredaktora Libora Ševčíka akciová společnost MaF, jejímž akcionáři byli všichni redaktori „*rovným dílem*“. MF DNES tak tehdy deklarovala svoji přeměnu v „*moderní zpravodajský deník*“, jehož vydavatelé a redaktori v jedné osobě *udělali „tečku za svazáckou minulostí a získali tak de jure nezávislost a svobodu“*.²⁷⁸

6.2. Současnost deníku MF DNES

V současné době je MF DNES periodikem, které v České republice spadá do portfolia titulů Mediální skupiny Mafra. Jejím majoritním vlastníkem je od roku 1994 německý holding Rheinisch-Bergische Druckerei und Verlagsgesellschaft mbH založený v roce 1946 a vydávající deník Rheinische Post.

V rámci mediální produkce pak Mafra kromě MF DNES vydává také tištěné deníky Lidové noviny a Metro, provozuje internetové zpravodajské servery iDNES.cz a Lidovky.cz, rozhlasové stanice Classic FM a Expresradio či v neposlední řadě hudební televizní stanici Óčko. Dále pak Mafra zastřešuje provoz vlastních tiskáren. Samotnou MF DNES Mafra coby nejčtenější seriózní²⁷⁹ deník označuje jako svoji vlajkovou loď.²⁸⁰

²⁷⁶ Končelík, Večeřa, Orság 2010, s. 215.

²⁷⁷ Končelík, Večeřa, Orság 2010, s. 258.

²⁷⁸ Končelík, Večeřa, Orság 2010, s. XXXI.

²⁷⁹ V rámci tohoto materiálu samozřejmě nemůžeme nechat bez komentáře skutečnost, že vydavatel MF DNES označuje toto své periodikum za seriózní. Je třeba uvést, že k tomuto sdělení implikujícímu skutečnost, že MF DNES je objektivní deník, zde přistupujeme z pozice teorie masové komunikace, a nemáme tudíž tento fakt za takto jednoznačný. Otázka míry objektivity či serióznosti MF DNES ovšem není

Podle prozatím dostupných a tudíž neověřených dat české Kanceláře pro ověřování nákladu tisku (Audit Bureau of Circulations – ABC ČR²⁸¹) byl v lednu 2013 průměrný denní tištěný náklad deníku MF DNES 259 309 výtisků. Což je, pomineme-li náklad bulvárního, a proto ne zcela srovnatelného deníku Blesk, za toto období nejvyšší náklad na poli českých deníků.²⁸²

6.3. Regionální zpravodajství MF DNES na jižní Moravě

V Úvodu této diplomové práce jsme uvedli, že zpravodajské komunikáty, z nichž v následující kapitole vybereme korpus konkrétních textů k analýze, vyšly v rozmezí dubna až listopadu 2012 v deníku MF DNES v jeho hlavním zpravodajském sešitu označeném písmenem A a také v sešitu regionální přílohy jižní morava značeném písmenem B. Pro vymezení konkrétních textů k naší analýze je ovšem nutné přiblížit fungování a především vazbou regionální redakce, jež připravuje regionální sešit B, na celostátní redakci, jež produkuje hlavní zpravodajský sešit A. Právě to je naším úkolem v následující podkapitole.

Deník MF DNES má kromě centrální pražské redakce také regionální redakce ve všech krajských městech České republiky²⁸³. Jejich osazenstvo má pod dozorem třinácti takzvaných regionálních vedoucích²⁸⁴ na starosti produkci výše zmíněného sešitu B věnovaného regionálnímu zpravodajství z daného kraje.

V návaznosti na to, že se události, o nichž referují námi analyzované texty, staly ve městě Břeclav v nynějším Jihomoravském kraji, patří naše pozornost příloze jižní morava, jejíž redakce sídlí v Brně. Je třeba říci, že oproti ostatním krajům bylo v době referování o

obsahem naší práce, dále se jí tak mimo tuto poznámku nebudeme zabývat. Více k otázce objektivity například McQuail 2009, s. 367–369.

²⁸⁰ Portrét společnosti Mafra URL: <http://www.mafra.cz/cs/default.asp?y=mafra_all\cs_o-spolecnosti_portret-spolecnosti.htm&menu=> [cit. 2013-03-18].

²⁸¹ Kancelář pro ověřování nákladu tisku (Audit Bureau of Circulations ČR – ABC ČR) sleduje počet výtisků jednotlivých českých a moravských periodik od roku 1997, kdy tuto funkci převzala po Unii vydavatelů ČR. ABC ČR funguje jako nezisková organizace, v níž mají své zastoupení jednotliví vydavatelé, reklamní agentury a inzerenti. Viz URL: <<http://www.abccr.cz/o-nas/>> [cit. 2012-02-06]

²⁸² Na druhé příčce v průměrném denním nákladu skončil z českých deníků dle prozatím dostupných dat v lednu 2013 regionální Deník vydávaný společností Vltava-Labe-Press s denním průměrným nákladem 201 171 kusů, třetí pak byl s nákladem 157 862 kusů deník Právo společnosti Borgis. Již zmíněný bulvární deník Blesk dosáhl v lednu 2013 na průměrný denní náklad 367 945. Zdroj: URL <<http://www.abccr.cz/overovana-data/periodicky-tisk-1/?notVerified=1&filterMonth=1&filterYear=2013&filterNamePublisher=&filterType=periodicky-tisk-denik&filterNameTitle=&filterGenre=>> [cit. 2013-03-18].

²⁸³ O MF DNES URL <<http://epaper.mfdnes.cz/o-mf-dnes/kdo-jsme>> [cit. 2013-03-19].

²⁸⁴ Vedoucí regionálních redakcí MF DNES <<http://epaper.mfdnes.cz/o-mf-dnes/kdo-jsme/nasi-lide>> [cit. 2013-03-19].

událostech v Břeclavi jejím specifikem vydávání dvou samostatných příloh. Jedna z nich pod hlavičkou Brno byla zaměřená především na zpravodajství týkající se krajské metropole, druhá – aniž by ho samozřejmě pomíjela – přinášela oproti „brnu“ informace o dění ve zbývajících částech kraje.

Na základě letitého sledování a zájmu o tuto přílohu ovšem musíme konstatovat, že velice častým jevem je zde v případě komunikátů referujících o událostech, jimiž brněnská redakce MF DNES přikládá vysokou důležitost, stav, kdy recipient v obou přílohách nalezne ať už tytéž texty (co do rozsahu a grafického podoby – zlomu) anebo jejich zkrácené verze. Jen v případě událostí, k nimž se vztahuje korpus textů, z něhož jsme vybrali vzorek k analýze, došlo k této situaci v celkem osmadvaceti případech.²⁸⁵

Důležité je na tomto místě popsat ještě vztah regionální redakce, brněnskou samozřejmě nevylučuje, k celostátní redakci, coby producentovi hlavního zpravodajského sešitu A. Také v něm se texty o událostech v Břeclavi objevily.

Z pozice naší analýzy ponecháme stranou ty příklady, kdy se dané texty celostátního zpravodajství o břeclavských událostech v sešitu A objevily bez vazby na obsah regionálního sešitu B. Podstatné jsou pro z pohledu vymezení naší analýzy a cíle naší práce ty případy, kdy aktuální dění kolem Břeclavi celostátní redakce vyhodnotila jako natolik zajímavé či podstatné, že mu v přímé vazbě na obsah regionálního sešitu vymezila prostor i v celostátním sešitu A. Výsledkem jsou tak v tomto hlavním segmentu MF DNES texty, jež čtenáře odkazují na další komunikáty v regionální příloze.

Velice důležité je ovšem uvést fakt, že výsledná editorská úprava těchto „poutacích“ textů v sešitu A podléhá editorům, kteří mají ten den na starosti jeho produkci. Do naší analýzy tak vedle samotného autora a regionálních editorů vedení vstupuje další článek fungování ideologického rámce skupiny redakce média. Rozborem těchto textů v sešitu A tak z pozice v tomto materiálu ustanoveného analytického rámce a jejich srovnání s rozborem textů v regionální redakci se nám tak otevírá cesta k mnohem širšímu přiblížení a popisu mechanismů zpravodajské produkce MF DNES ve vztahu k zacházení s reprezentací romské etnicity.

²⁸⁵ Samozřejmě ve vztahu přílohy jižní morava coby primárního a dominantního zdroje textů o událostech v Břeclavi k příloze brno, jež zde byla de facto v roli příjemce těchto komunikátů. Nikdy tak nedošlo k situaci, kdy by v příloze brno ve vztahu k břeclavským událostem vyšel obsažnější text. Vždy šlo maximálně o identický text s komunikátem v sešitu jižní morava, anebo o jeho stručnější verzi.

Proto se tak při selekci konkrétního analyzovaného vzorku z celkového korpusu textů zaměřujeme z podstatné části právě na tyto celky vzájemně provázaných komunikátů v obou sešitech MF DNES. (viz Vymezení vzorku analyzovaných textů s.89)

7. Vymezení vzorku analyzovaných textů

Komunikáty, z nichž pro potřeby této práce vybíráme vzorek textů k samotné v tomto materiálu ustanovené analýze vycházely v MF DNES v rozmezí od 17. dubna 2012 do 9. listopadu téhož roku, kdy jsme za pomoci elektronického mediálního archivu Newton zaznamenali poslední zpravodajský komunikát vztahující se ke zranění patnáctiletého chlapce v Břeclavi.

Celkově jde v MF DNES v rámci zpravodajského sešitu A a sešitu regionálního zpravodajství pod hlavičkou B jižní morava o korpus sedmdesáti textů. Přičemž osmadvacet jich vyšlo v dubnu 2012, pětatřicet v květnu, pět v červenci a po jednom v říjnu a v listopadu.

Je ovšem zřejmé, že diskursivní analýza všech sedmdesáti textů dalece přesahuje rámec, rozsah a také možnosti naší diskursivní analýzy a této diplomové práce. Je tak nutné provést výběr samotného vzorku komunikátů. K jeho provedení ovšem musíme, vedle již uskutečněného nastavení rámce samotné analýzy, doplnit stručný popis reprezentace událostí v Břeclavi souvisejících se zraněním patnáctiletého chlapce, tak jak o nich MF DNES referovala.

7.1. Břeclavské události související se zraněním chlapce

První text, jež události v Břeclavi přibližuje, vychází v MF DNES v úterý 17. dubna 2012. Referuje o brutálním napadení patnáctiletého chlapce v jihomoravském městě Břeclav z předcházející neděle. Podle všeho za ním stojí trojice útočících mužů, podle chlapcova vyjádření Romů. Chlapcova zranění jsou vážná, po okamžitém převozu do nemocnice mu lékaři museli odebrat ledvinu, poškozená má také játra a slinivku.

Právě k romské identitě tehdy neznámých a především unikajících útočníků se vztahují další texty. Vedle rozhovorů s k médiím poměrně vstřícnou matkou napadeného či anket mezi místními osobnostmi na téma soužití s Romy či bezpečnosti ve městě, se pak MF DNES věnuje referování o přípravách a průběhu protiromského protestního pochodu, který Břeclaví krátce po medializaci útoku 22. dubna prošel. Jeho účastníky byli jak pravicoví extrémisté a priori skrze své názory zaměřeni proti Romům, tak i běžní breclavští občané. Celkem šlo o zhruba dva tisíce lidí.

Další texty se poté věnují sledování průběhu vyšetřování a hledání stále unikajících pachatelů, bezpečnostním opatřením v Břeclavi, zdravotnímu stavu napadeného chlapce

informacím o tom, že měl sám obchodovat s drogami či širším souvislostem ohledně soužití majoritní společnosti s Romy a také situaci a život romského etnika v České republice. Objevuje se také sdělení o koncertu českého zpěváka Michala Davida, jenž stotisícový výtěžek z této akce věnoval napadenému chlapci.

Zlom v celém případě přichází s texty vydanými dne 24. května 2012, kdy se podle informací zveřejněných vyšetřovateli ukazuje, že si zraněný chlapec celý útok trojice Romů vymyslel. Závažná zranění si měl způsobit sám při pádu na zábradlí po akrobatických kouscích o patro výše v jednom z břevlanských domů. Poté následuje další série textů přinášející omluvy matky zraněného chlapce či reakce romských představitelů.

V návaznosti na ně se pak v případě objevuje další tematická linka, jež se týká právního postihu napadeného chlapce za jeho několikrát zopakovanou nepravdivou výpověď v rámci vyšetřování. Prozatím a v tuto chvíli poslední text z 9. listopadu 2012 pak přináší informaci o obvinění dotyčného chlapce a o pokračování vyšetřování kvůli jeho křivé výpovědi.

7.2. Samotné sestavení vzorku analyzovaných textů

Náš postup pro samotné vymezení relevantního vzorku textů pro analýzu obnáší několik kroků. Tím prvním je vyřazení – z dosavadního korpusu sedmdesáti textů – všech komunikátů spadajících do názorových a publicistických útvarů MF DNES, a to s odkazem na předmět našeho zájmu, jímž jsou zpravodajské komunikáty MF DNES.

Dalším krokem k diskursivní analýzou „obsáhnutelnému“ vzorku je v kontextu nastavení naší analýzy vyřazení všech rozhovorů s hlavními aktéry mediální prezentace břevlanských událostí a také takzvaných anket, v nichž se k tomuto tématu na stránkách MF DNES vyjadřovaly místní osobnosti.

Dále, v reakci na skutečnost, kdy i po výše uvedených krocích pracujeme s řádově desítkami textů, musíme pozornost naší analýzy omezit jen na zpravodajské komunikáty spojené přímo s daným (domnělým) útokem. Zcela tak v návaznosti na nastavené cíle naší práce pomíjíme texty, jež přinášejí informace o změnách v obecném nastavení bezpečnostních opatřeních v Břevlavi následujících po (domnělém) útoku, zdravotním stavu zraněného chlapce, jeho případném obchodování s drogami, stotisícovém daru od Michala Davida či o soužití Romů a majority v rámci republiky a o zasedáních břevlanského krizového štábu.

Do této kategorie textů z pohledu našeho rozboru s nízkou vypovídající hodnotou pak spadají také ty, jež v návaznosti na výše popsany zlom v břevlavských událostech (tj. vyjádření vyšetřovatelů o pravé příčině chlapcova zranění – viz výše) referují o omluvě matky zraněného chlapce, reakcích romských představitelů na tento vývoj událostí a o organizaci a samotném průběhu/reportáži z pochodu na podporu zraněného chlapce či o posunech ve věci možného stíhání hlavního aktéra břevlavských událostí.

Je ovšem třeba říci, že do této skupiny komunikátů nepatří, navzdory informování o obvinění chlapce za křivé svědectví, poslední text našeho korpusu z 9. listopadu 2012. Jde o text, v němž jihomoravská redakce MF DNES s několikatydenním odstupem celý případ na velkém a významném prostoru svého sešitu shrnuje a po dlouhé době připomíná. Vzhledem k jasné dominanci reprezentace romské identity jde tak z hlediska naší analýzy o velmi cenný materiál, jež z časového hlediska celý korpus a vzorek analyzovaných komunikátů „rámuje“.

Konečný korpus textů, k jejichž analýze vzápětí přistoupíme, tak po výše popsané selekci obsahuje celkem deset textů, jež se objevily celkem v šesti vydáních MF DNES²⁸⁶. Z hlediska času vydání vymezují tento vzorek komunikátů texty ze 17. dubna 2012 a 9. listopadu 2012, tj. první a prozatím poslední text, který k tomuto tématu v MF DNES vyšel. Nabízejí nám tak zajímavé časové srovnání s operováním osazenstva redakce s reprezentací romské identity v tomto specifickém případě, kdy vyšetřovatelé sdělili, že útok Romů byl pouhou chlapcovou lživou fabulací. Právě proto je tak součástí našeho analytického postupu také komparace rozborů jednotlivých analyzovaných vydání MF DNES. Díky tomu, tak budeme moci popsat případný vývoj přístupu redakce k operování s materiální reprezentací romské identity.

Z hlediska cílů naší práce je důležitou charakteristikou našeho vzorku skutečnost, že v případě tří vydání MF DNES z celkových šesti se v celostátním sešitu A a regionální příloze B objevují již dříve zmíněné tematicky provázané texty, jejichž úkolem je (po redakčním vyhodnocení jejich důležitosti) čtenáře celostátní části MF DNES přivést i k četbě regionálního zpravodajství. Právě rozbor těchto komunikátů nám umožní detailnější vhléd do redakční práce s reprezentací romského etnika.

²⁸⁶ Jde o výtisky MF DNES, jež se vyšly v úterý 17.4., středu 18. 4., pondělí 23.4., středu 25.4., čtvrtek 24.5. a v pátek 9.11. roku 2012.

Jedinými dvěma vydáními, kde se tak k tématu břeclovských událostí v námi vymezeném vzorku textů objevuje jen jeden komunikát, jsou pak právě ta ze 17. dubna a 9. listopadu 2012.

V rámci vydání MF DNES, která obsahují námi k rozboru vybrané texty, se v návaznosti na nastavení naší analýzy zaměříme s ohledem na diskursivní prvky a strategie i na jejich titulní strany. A to jak u celostátního sešitu A, tak i regionální přílohy jižní morava.

8. Aplikace analýzy

V kontextu funkční provázanosti diskursivních prvků (DP) a diskursivních strategií (DS), kdy jsou tyto strategie při konstrukci specifické charakteristiky daného zpravodajského diskursu coby unikátní makrostruktury spojeny právě s užitím a kombinací DP, jsou tak zde základem naší aplikace v předcházejících kapitolách stanoveného analytického postupu dva na sebe navazující kroky.

Prvním je samostatný popis a rozbor v kontextu cíle naší práce relevantních diskursivních prvků a poté již analýza diskursivních strategií. Důležitou součástí analýzy je pak, jak již bylo řečeno, komparace výstupů z rozborů jednotlivých informování o břeclavských událostech provázaných vydání MF DNES, díky níž můžeme lépe přiblížit (kontinuální) práci redakce tohoto deníku s reprezentací romské etnicity.

Připojujeme zde ještě jednu poznámku technického rázu. Abychom zamezili nadměrnému odkazování nutného z podstaty věci v každém segmentu této kapitoly, odkazujeme zájemce o kompletní znění textů do sekce příloh na straně 116. K dispozici jsou zde vedle celého znění analyzovaných textů také, především kvůli představě o grafické stránce jednotlivých DP, náhledy všech novinových stran, na nichž se tyto komunikáty objevily, a také titulní strany příslušných vydání a sešitů MF DNES.

8.1. Vydání ze 17. 4. – Hocha brutálně zbili tři muži

V tomto vydání MF DNES nalézáme první text, jenž se břeclavským událostem věnuje. Jde o hlavní text (otvírák) na straně jedna regionální přílohy jižní morava, což ve spojitosti s konceptem DP top story implikuje důležitost sdělení tohoto komunikátu.

První zmínku o události však čtenáři redakce MF DNES předkládá přímo na hlavní titulní straně, kde v uchu červeným titulkem upozorňuje na „Brutální útok v Břeclavi“, který rozvádí větou „Muži mladíka zbili tak, že přišel o ledvinu.“. Spolu s takzvaným poutáním na regionální přílohu je tak redakcí využitím tohoto DP rovněž deklarována důležitost této události. Vyzdvihována je brutalita a následky.

Byť si uvědomujeme skutečnost, že zde coby pachatelé jsou zmiňováni (neznámí) muži a nikoli Romové, je pro naši analýzu a především komparaci s výstupy rozboru následujících vydání MF DNES tento poznatek důležitý.

V samotném textu, uvozeném titulkem „Hocha z Břeclavi brutálně zbili tři muži. Přišel o ledvinu“ se již zmínka o útočících Romech – skrze užití lexikální jednotky Rom

v širším slova smyslu – objevuje. Redakce ji ovšem nezařadila ani do titulku, ani do perexu či do prvního odstavce textu – tady je opakovaně vyzdvihována brutalita útoku – nýbrž až do šestého odstavce, kde o podrobnostech (domnělého) útoku hovoří chlapcova matka, která ho zraněného vezla do nemocnice. Na základě předcházejícího sdělení svého syna tak hovoří o třech romských občanech, kteří ho zbili.

Z pohledu DS *Introducing* zde dochází v rámci námi analyzovaného zpravodajského diskursu k ojedinělému ustanovení primárního interpretačního rámce. Za základní informace (a tím i důležité) je tedy primárně legitimizačním opakujícím se explicitním uvedením skrze DP ucho, titulku, perexu a prvního odstavce považována brutalita útoku a jeho následky.

V prvním odstavci, je ovšem zmíněno, že útočila „*trojice mužů*“, což je poznatek, jež pochází právě z vyjádření chlapcovy matky. Byl tak v rámci DS *Introducing* vybrán coby základní do rámce preferované interpretace události. Romská etnicita pachatelů nikoli.

Důvod pro tuto selekci spatřujeme s odkazem na naši redakční praxi a námi pro tištěné zpravodajství modifikovanou DS legitimizace. Pro dané umístění reprezentace romské identity tak hovoří jistá „informační“ nouze redakce²⁸⁷, kdy jediným zdrojem hovořícím o romské etnicitě pachatelů je chlapcova matka. Její vyjádření ovšem MF DNES jak uvádí v analyzovaném textu převzala od agentury Mediafax, nejde tak o její vlastní zjištění. Navíc ho redakci ani nepotvrdila ani policejní mluvčí, s níž redakce (na základě jejích dalších vyjádření v analyzovaném textu) hovořila.

Další a poslední zmínku o romském etniku to však nevylučuje. Zazní v desátém předposledním odstavci při připomínce dva roky starého případu „podobného násilí“, kdy Romové shodili ze schodů a poté zkopali dalšího člověka. Jakékoli podrobnosti chybí. Spolu s dalším případem násilí – ovšem již bez uvedení etnicity případných viníků – jde o doklad série násilí zmíněné v perexu článku. Právě toto napadení chlapce, jež přišel o ledvinu má být jejím pokračováním.

Vidíme zde tak v rámci konkrétního naplnění DS Kontextualizace, Identifikace – exkluze a Dramatizace Nekvapilem, Leudarem a Gálem zmiňovanou reprodukcí negativních stereotypů souvisejících s kriminálním a asociálním jednáním spjatých

²⁸⁷ Která navíc – dle poznámky u podpisu autora „s využitím ČTK“ – daný text sestavila i díky informacím, jež získala z placeného agenturního zpravodajství České tiskové kanceláře (ČTK).

s příslušníky romského etnika. (viz kapitola Nástin reprezentace kategorie Romů v médiích s. 80) A to i v opozici ke skutečnostem, že samotnou romskou etnicitu pachatelů MF DNES v tomto textu nezařadila do základního interpretačního rámce.

8.2. Vydání z 18. 4. – Romové zbili chlapce, Břeclav se bojí

Nastavení preferencí při sestavování interpretačního rámce se výrazně mění hned v následujícím vydání, kdy na druhý den coby otvírák strany jedna v regionální příloze vychází text s titulkem „*Romové zbili chlapce, Břeclav se bojí radikálů*“.

Je třeba říci, že jde o první explicitní zmínku o Romech v některém z námi vymezených DP, ucho titulní strany hlavního zpravodajského sešitu sice další posun ohledně dění v Břeclavi v tomto vydání zmiňuje, o Romech se zde však napíše.

Ti jsou ovšem, jak již bylo řečeno, uvedeni v DP titulek. Trojice Romů je ve spojitosti s brutálním napadením chlapce, který přišel o ledvinu, zmíněna i v bezprostředně následujícím DP perex. Explicitně je dále „*trojice místních Romů*“ spolu se surovým útokem zmíněna také vzápětí v prvním odstavci.

Nastavení primárního interpretačního rámce skrze DS Introducing je tak ve spojitosti s užitím romské identity zcela zřejmé. Etnicita útočníků je jedním z jádrových významů tohoto analyzovaného textu. Etnický aspekt zpravodajství zde tak zcela i v návaznosti na „otvírákový“ charakter daného textu coby DP top story dominuje.

Výrazný prvek redakčního zacházení s reprezentací romské etnicity ovšem nabízí náhled na daný komunikát skrze optiku DS Legitimizace, neboť zde v návaznosti na výše popsany posun při užití DS Introducing musíme konstatovat absenci jakéhokoli prvku dokládajícího jeho relevanci a kredibilitu.

Konkrétní analýza segmentů, jež nejsou v nyní zkoumaném textu uvedeny, není s odkazem na koncepční základy naší analýzy (viz např. Osm principů CDA dle Fairclougha a Wodakové s. 58) předmětem našeho zkoumání, pro ilustraci ovšem s odkazem na naši redakční praxi můžeme hovořit například o vyjádření policejní mluvčí, jež by na základě dosavadních výsledků vyšetřování etnicitu pachatelů potvrdila.

Toto naplnění DS legitimizace však daný text ani vydání neobsahuje, romská etnicita pachatelů je zde nikterak nezrelativizovaným a několikanásobným opakováním z hlediska důležitosti legitimizovaným faktem. Jeho zdrojem tak stále od předcházejícího

vydání zůstává (avšak v daném textu uvedeno není) vyjádření matky zbitého chlapce z předcházejícího dne (viz výše).

Výše uvedené skutečnosti tak z hlediska redakčního operování s reprezentací romské identity dokládá platnost předpokladu a v teoretické části tohoto materiálu nastaveného konceptu ideologického rámce či filtru souvisejícího s podobnou znalostí daného média coby skupiny (viz *Ideologie a médium* s. 31). Podoba těchto znalostí pak při práci s reprezentací romské identity při konstrukci daného zpravodajského diskursu odpovídá již zmíněnému stereotypnímu propojení Romů s kriminálním či asociálním jednáním.

Opakované potvrzení tohoto spojení pak ve spojitosti s DS Kontextualizace nalézáme ve třetím odstavci, kde při zmínce o redakci připomenutých dlouhodobých problémech a napětí do kategorie problémového obyvatelstva spadají lidé „*převážně romského původu*“. Práce redakce s romskou ideologií zde opět potvrzuje výše uvedený dílčí závěr o nastavení podoby ideologického rámce redakce, z něhož postupy při operování s fyzickou reprezentací romské identity – lexikální jednotka „Rom“ v širším slova smyslu – vycházejí.

Druhý text, jenž jihomoravská redakce břeclovským událostem věnovala, je pak zároveň místem vymezeným pro první vyjádření zástupce samotného romského etnika. Na rozdíl od zmínek o romské etnicitě pachatelů „*brutálního napadení chlapce*“, jež zde opakovaně zmíněno na čelních místech daného komunikátu, je vyjádření reprezentanta Romů umístěno až do odstavce posledního.

V něm pak od dalšího mluvčího (advokátka Klára Samková) zaznívá také další vyjádření týkající se „*dvacetiletého neřešení romské otázky*“ coby příčiny útoku. I tento segment textu tak implikuje jistou negativní konotaci „*problémovosti*“ spojená dlouhodobě právě s romským etnikem.

Krom DP spjatých se samotným textem je v jeho rámci užít také takzvaný citát. Graficky je zde nastavením redakce vyzdvíženo vyjádření matky zbitého chlapce, která zde pod vlastním snímkem v rámci otvíráku strany jedna hovoří o tom, že „*Chtěli mého syna jen zbít, ukojit svoji agresivitu. Měl u sebe peníze, ty mu nevzali.*“ Toto, opět třeba zdůraznit, že redakci cíleně vybrané sdělení pro „naplnění“ DP citát, je pak dalším prvkem spadajícím do spektra negativních konotací spojovaných s Romskou menšinou.

8.2.1. Text v sešitu A z 18. 4. – Břeclav se bojí rasových bouří

Výše popsaný text pak měl ve vydání MF DNES z 18.4. svůj stručnější odraz také hlavním zpravodajským sešitu A na straně tři. Jde o text o rozsahu tří sloupců s titulkem Břeclav se bojí rasových bouří, nejde o hlavní („otvírákový“) text strany.

V titulku romské etnikum zmíněno není, samotného napadení a útočníkům se však věnuje už jeho podtitulek, kde již Romové zmíněni jsou - „*Na podporu Romy brutálně zmláceného chlapce projde městem protestní průvod*“. Opět ve spojitosti s brutálním útokem se pak Romové objevují také hned vzápětí následujícím prvním odstavci a také ve druhém odstavci textu. I v jeho rámci je tak ve spojitosti s Romy znatelná dominance etnického aspektu ve zpravodajství MF DNES.

Opodstatněním pro toto konstatování, jehož potvrzení bude záležet na komparaci s dalšími výstupy naší analýzy, přináší přímo prozatím tento první text o břeclavských událostech v hlavním celostátním sešitě A. Jak již bylo zmíněno (viz Regionální zpravodajství MF DNES s. 86) je jeho výsledná editace a kontrola záležitostí členů celostátní redakce, kteří tak podobou, v níž vyšel, stejně jako zodpovědná a kompetentní část osazenstva regionální redakce, deklarují souhlas a potvrzují dominanci romského etnického aspektu coby součástí zpravodajského diskursu MF DNES.

Vyjádření samotných Romů poté v tomto komunikátu přichází, identicky s „mateřským“ textem v regionální příloze ze stejného dne, až v jeho posledním odstavci. Předseda Celostátní asociace Romů zde romský útok odsuzuje, „*ať byl pachatelem kdokoli. V případě, že se prokáže, že útočníky byli Romové, budeme se od těchto kriminálníchků distancovat.*“

Je pak třeba říci, že část tohoto vyjádření se zde objevuje i citátu, který coby diskursivní a grafický prvek zabírá střední část textu. Jde o první DP, jež je v námi analyzovaném zpravodajském diskursu využit jinak než coby prostředek stereotypizace vnímání Romů coby problémových jedinců a jejich propojení s negativním jednáním a konotacemi. Tento prvek zobrazování romského etnika se zde ovšem na druhou stranu objevuje při stručné zmínce o Břeclavi jako o „*městě dlouhodobě zmítaném problémy s Romy*“.

8.3. Vydání z 23. 4. – Útoku na Romy bránili těžkooděnci

Největší prostor z analyzovaných vydání dostali sami Romové v pondělí 23.4., kdy MF DNES referovala o protestním pochodu dvou tisíc lidí, kteří na podporu zraněného chlapce prošli Břeclaví. Byli mezi nimi i pravicoví extrémisté, což se při komparaci s výstupy z analýz předcházejících vydání projevilo obratem v redakční práci s reprezentací romské identity. Ta je poprvé zmíněna až u samotných textů, DP ucho či modrý pás na titulní straně hlavního sešitu A obsadily jiné segmenty dění spojeného s břeclavskými událostmi a další informace k jiným tématům.

K první zmínce o romském etniku tady redakce MF DNES využila titulek otvírákového textu – opět „naplnění“ DP top story implikujícího důležitost tohoto komunikátu jako celku – na titulní straně regionální přílohy: *„Útoku na Romy bránili v Břeclavi těžkooděnci“*. Vzápětí se lexikální jednotka „Rom“ v širším slova smyslu objevuje také v rámci DP perex, kde jsou zmiňováni romští aktivisté, kteří spolu s antikonfliktním týmem uklidňovali vášně při popisovaném pochodu.

Ve spojitosti se samotným útokem jsou pak Romové zmiňováni oproti všem předcházejícím textům až ve čtvrtém odstavci textu. Primárně zde redakce ovšem píše o tom, že se hněv pochodujících obrátil především proti Romům, protože *„někteří z útočníků totiž podle prvních informací byli Romové“*. Spojitost mezi Romy a samotnými agresory, jež mají stát za chlapcovými zraněními, tak zde poprvé není pojmána jako daný fakt, tak jako tomu bylo v předcházejících komunikátech.

Na doplnění je třeba říci, že samotný útok je v tomto článku zmíněn o odstavce výše, s výjimkou úplně prvního textu tohoto zpravodajského diskursu se zde o ovšem hovoří o na chlapce útočící trojici *„násilníků“*.

V návaznosti na redakční využití DP v rámci DS Introducing dochází v této zprávě ke zlomu při nastavení interpretačního rámce, a to přesněji při vymezení a aplikaci konceptu „my“ a „oni“.

Již samotným titulkem jsou zde Romové postaveni do pozice těch, kteří se mohou potencionálně dostat do pozice napadených (ze strany neonacistů a vášněmi ovládaných lidí v davu). Toto pojetí v rámci DS Kontextualizace předložené v již zmíněném čtvrtém odstavci je doloženo také v přímo následujícím pátém a šestém odstavci. Zde se píše o demonstrantovi, který se netají úmyslem napadnout obuškem Roma, kterého případně potká, a také o vyhrocené situaci, kdy dvě stě pravicových radikálů zamířilo do ulic, kde

žijí Romové. Tento motiv ohrožení Romů přímo v místech jejich bydliště pak redakce zdůrazňuje také skrze DP popiska pod fotkou. Hovoří v rámci DS Kontextualizace o tom, že nespokojení obyvatelé a extremisté prošli městem, a že „*ti radikálnější po skončení protestu zamířili k domům, kde žijí Romové*“. K čemuž je vedle celkového snímku onoho pochodu doložená další fotografie jednoho z jeho rozčilených účastníků, kterého uklidňují členové antikonfliktního týmu. (viz Přílohy - Plnohodnotné náhledy stran s analyzovanými texty s. 132)

Romové jsou tak v textu ze dne 23. 4. v pozici těch, kteří jsou chráněni těžkooděnci, tj. policií coby segmentem státní moci a de facto oné správné strany „dobra“, na níž coby skupina „my“ musíme v návaznosti na DS Identifikace stát v opozici proti zástupcům opozitní a odmítané skupiny „oni“ – neonacisté – proti nimž je zasahováno.

Romové jsou zde navíc v tuto chvíli těmi, kteří po boku antikonfliktního týmu uklidňují negativně konotované vášně. Stojí nyní poprvé v rámci tohoto zpravodajského diskursu na straně – na naší“ straně – skupiny „my“.

Tento status příslušnosti pak dokládá (nezapomínejme, že redakcí při konstrukci reprezentace těchto událostí do tohoto článku vybrané a zařazené) vyjádření jedné z romských žen, která se v den pochodu zúčastnila setkání Romů s vedením města. Pozastavila se nad tím, že policie stále vyslýchá jejich děti. „*Kdyby to byl někdo z nás, dávno už by se to vědělo. Kdysi jsme pachatele podobného útoku mezi sebou našli za osm hodin,*“ zlobila se dotyčná. Poprvé zde tak Romové od redakce dostali prostor pro vyjádření se ke spojování vlastní komunity s útočníky.

V analyzovaném textu je tak ve spojitosti s romským etnikem implikován náznak deklarace ochoty vydat případného pachatele z vlastních řad, ovšem opět zde lehce paradoxně (stejně jako je po rozboru jiných mediálních reprezentací událostí popsáno ve studii Šabatové, Homoláče a Karhanové srov. Nástin reprezentace kategorie Romů v médiích s. 80) dochází k připomenutí a upevnění stereotypu Romů coby pachatelů kriminální činnosti a také jejich emocionality, kdy nerespektují stát jako vykonavatele práva, a proto jej berou do vlastních rukou.

8.3.1. Text v sešitu A z 23.4. – Pochod proti Romům přilákal

Méně zřetelná je ovšem změna v perspektivě vymezení „my“ a „oni“ v tomto zpravodajském diskursu v textu, který o okolnostech protestního pochodu pod titulkem „*Pochod proti Romům přilákal dva tisíce lidí. Policie ho zvládla*“ referuje ve stejný den

na stránkách celostátního zpravodajského sešitu A. Konkrétněji v podobě drobného textu v rozsahu dvou sloupců s drobnou fotografií ve spodní části (podvalu) strany čtyři.

Především samotný DP titulek, za nějž je zde primárně zodpovědný jeden z editorů této celostátní části vydání, tj. jiná osoba než v regionu, nastavuje interpretační rámec události opět v opozici vůči Romům. Již nejsou primárně skupinou, kterou před útokem chrání „náš“ stát reprezentovaný policejními těžkooděnci, nýbrž je celostátní redakcí vyzdviženo to, že Romové zde byli skupina proti níž pochodovali lidé (tedy i „naši“) a nikoli extrémisté či neonacisté coby pro své názory „námi“ odmítaná skupina.

Další část textu jsou již identické s aplikací DS Introducing při nastavení daným regionální redakcí. Ve stručnosti jde v prvním odstavci o označení (domnělých) původců chlapcových zranění za útočníky a nikoli jako doposud za Romy. Ti jsou pak při konceptualizaci zmíněni ve čtvrtém odstavci, coby cíl hněvu pochodujících lidí, a to „i když policie zatím neví, kdo na chlapce zaútočil“. Častokrát v předcházejících komunikátech zmíněná informace, že šlo o Romy, zde nyní úplně chybí.

Motiv Romů, jež bylo – coby příslušníky skupiny „my“ - spolu s jejich bydlištěm třeba ochránit státními těžkooděnci před částí demonstrujících lidí – „oni“ – se pak oproti původnímu otvíráku regionální přílohy objevuje, z hlediska důležitosti kterou mu redakce skrze DS kontextualizace přikládá, upozaděn až v posledním odstavci tohoto textu.

8.4. Vydání z 25. 4. – Břeclav doutná

Otvírací text jihomoravské přílohy z následujícího dne (DP top story) opět definitivně vrací vymezení opozice „my“ a „oni“, tj. majorita a Romové, do původního stavu. V DP ucho titulní strany hlavního sešitu A Romové zmíněni nejsou, silnou dominanci etnického aspektu však můžeme opět konstatovat ve spojitosti s DP titulek – „*Břeclav doutná. Ted' plánují průvod Romové*“, perex a první odstavec. Romové jsou zde opět pojímáni jako skupina „oni“, přímo v titulku spojená v rámci DS dramatizace s negativní konotací hořícího města „*Břeclav doutná*“.

Také v prvním odstavci jsou Romové spojováni s negativním prvkem „*dalších brutálních útoků*“, byť je ihned řečeno, že jde o „*dezinterpretace a nepravdivé fámy*“. Rozdělení „my“ a „oni“ je zde skrze DS identifikace explicitně doloženo připodobněním ke dvěma stranám barikády, na nichž lze nalézt „*nevraživost a nenávistné pohledy*“. V hojném měřítku využitá DS dramatizace je uplatněna i při označení pochodu, o jehož

plánování mezi břeclavskými Romy v reakci na nedávný pochod místních a extremistů text informuje, za odvetu.

Přímo explicitně zde Romové za agresory zodpovědné za chlapcovo zranění označeni nejsou, doslova je zde konstatováno, že „*není ani jisté, zda útočníci byli tmavé pleti*“. Teprve podruhé zde břeclavští Romové v rámci dosavadního vývoje tohoto zpravodajského dostali od redakce prostor vyjádřit se k spojování své komunity s agresory: „*Stojí za tím Romové ze Slovenska nebo bílí útočníci.*“

Je ovšem třeba konstatovat, že se změnila optika náhledu redakce na skupinu „oni“ Romové, sousloví „břeclavští Romové“ a „Romové ze Slovenska“ dokazuje, že se v tomto textu rozbila jejich (mediální) homogenita v kontextu ostatních analyzovaných textů téměř absolutní kategorizace coby skupiny „Romové“.

V rámci DS kontextualizace je zde ovšem poté opět zmíněno dlouhodobě problematické soužití s Romy. Dochází tak opět ke stereotypizaci jejich problémovosti.

Sedmý odstavec je poté opět věnovaný vyjádření zástupce romského etnika, který plánování „jejich“ pochodu – v pojetí redakce odvety – vysvětluje jako reakci na nedávný pochod místních a extrémistů, který v očích Romů nebyl na podporu zraněného chlapce, nýbrž byl právě protiromský. Také toto vyjádření poté upevňuje a dokládá vymezení „my“ a „oni“.

To je pak užito i v titulku, jímž redakce osadila DP box, který připomíná datum (domnělého) útoku na chlapce. V titulku boxu je na titulní straně regionální přílohy uvedeno „*Útok, který rozdělil obyvatele Břeclavi*“. V samotném textu boxu se poté píše o trojici útočníků, z nichž „*minimálně jeden byl podle svědectví Rom*“. Ovšem ani zde stejně jako ve výše analyzovaných textech není toto tvrzení nijak skrze realizaci DS Legitimizace – exkluze doloženo.

Další části textu jsou poté věnovány kritice vedení města a městské policie za bezpečnostní situaci ve městě. Z pohledu naší analýzy jsou však již marginální.

8.5. Vydání z 24. 5. – Břeclav zmrazila pravda o „zbitém“

Texty ve vydání MF DNES z 24. 5. 2012 přinášejí již výše popsany zlom celého případu, kdy vyšetřovatelé zveřejnili informaci o tom, že si zraněný chlapec útok na svoji osobu vymyslel. Svá vážná zranění si měl způsobit sám při akrobatických kouscích na

zabradlí v panelovém domě. Důvodem pro jeho lež pak měly být obavy z reakce jeho matky na pravý důvod jeho poranění.

Romové jsou v otvíráku regionální přílohy jižní morava zmíněni poprvé v perexu v rámci konstatování, že dotyčného nepřepadli. Lexikální jednotka Rom se vzápětí objevuje i v prvním odstavci, kdy je nyní popřená informace upřesněna na fakt, že hoča měli zbít tři útočníci, „z nichž *nejméně jeden byl Rom*“.

Navzdory tomu, že Romové tedy při zranění chlapce nijak nefigurovali, zmiňuje je redakce při své kontextualizaci textu i v následujícím druhém odstavci, kde konstatuje, že za zranění „*nemohli Romové ani drogy*“, v nářážce na to, že s napadeným hochem byl v jedné etapě tohoto zpravodajského diskursu spojován prodej marihuany.

Můžeme tak konstatovat, že navzdory zlomu v případě stále trvá dominance užívání a vyzdvihování etnického aspektu celé události. V rámci DS dramatizace jsou pak Romové bez jakékoli legitimizace spojování s drogami. Zmínka o nich není v tomto textu nijak vysvětlena, v dalších odstavcích nejsou drogy již zmíněny.

Čtvrtý odstavec textu pak patří vyjádření předsedy romské asociace, který hovoří o tom, že Romové byli poškozeni. Další zmínka o Romech poté přichází v devátém odstavci, kde je při rekapitulaci případu zmíněna údajná trojice útočících Romů. Platí to i pro DP box, který je k článku připojen. Etnický aspekt je tak přítomen i v závěru textu.

8.5.1. Text v sešitu A z 24.5. – Napálil celou zemi

Zlomu v případě břeclavských událostí věnovala celostátní redakce poprvé od jejich začátku hlavní (otvírací) text celostátního sešitu A. První zmínky o romském etniku se objevují v DP perex pod titulkem „*Napálil celou zemi*“. Kromě popisu nyní již zneplatněné příčiny chlapcových zranění („*si příběh [...], že ho kvůli cigaretě zbili Romové, vymyslel*“) a konstatování, že jeho vyjádření „*vyvolalo silné protiromské nálady*“ zde redakce na čelním místě textu v rámci DS introducing uvádí, že „*Romové teď zuří a chtějí, aby se jim rodina omluvila*“.

Vedle dominance etnického aspektu zde tak můžeme popsat s odkazem na v této práci zmíněnou dřívější studii (viz Nástin reprezentace kategorie Romů v médiích s. 80), že je zde romské etnikum při nastavení interpretačního rámce komunikátu spojováno s vysokou emocionalitou a také (oproti otvíráku v regionální příloze, kde zástupce Romů „*vyjádřil zklamání*“) s prvky DS dramatizace také s negativní konotací zuřivosti.

Dominance etnického aspektu je pak na čelních místech textu znatelná v DP první odstavci a v následujícím třetím odstavci. Vedle zmínky o stoupající nenávisti k Romům, kterou vymyšlené napadení vyvolalo a vyjádření předsedy asociace Romů o plánované sbírce pro zraněného hochy, je zde opět redakcí konstatováno, že „*nejen Romové jsou neskutečně naštvaní*“. Zmínka o protiromských náladách se poté objeví ještě v části retrospektivy případu v šestém odstavci. Dále se zde s reprezentací Romské identity nepracuje.

Důležitost, jíž redakce při nastavení interpretačního rámce tohoto vydání přikládala zlomu ve vývoji břelavských událostí, pak podtrhuje také dvojnásobné užití „otvírákového“ typu textu. A to jak v hlavním zpravodajském sešitě A, tak i v regionální příloze. Z pohledu tohoto vydání tak ve vztahu k námi vymezenému vzorku a analýze můžeme hovořit o maximálně možném uplatnění DP top story, kdy součástí jeho interpretačního rámce v rámci titulní strany celostátního sešitu A redakce ustanovila stereotypizaci emocionalitu Romů a jejich spojení s negativní konotací zuřivosti.

8.5.2. Text v sešitu A z 24.5. – Detektivka končí hořce

Do korpusu námi analyzovaných textů patří z tohoto „zlomového“ vydání z pohledu břelavských událostí také text nadepsaný „*Detektivka končí hořce, byla jen v hlavě oběti*“. Jde o přehled jednotlivých verzí původu zranění chlapce, jenž uvedl, že jej napadla trojice Romů.

Lexikální jednotka „Rom“ v širším slova smyslu je zde poprvé zmíněna v DP podtitulek daného komunikátu. Na jeho začátku redakce konstatuje, že za zraněním chlapce „*nestojí ani Romové, Ukrajinci ani drogy*“. Přičemž občané Ukrajiny jsou zde zmíněni kvůli verzi, že za útokem kvůli původu hochovy matky stojí ukrajinské podsvětí. Drogy pak redakce zmiňuje ve spojitosti s další tentokrát dále v tomto textu vysvětlenou linkou, v níž zraněný chlapec vystupoval jako prodejce marihuany.

Za použití DS dramatizace je tak redakcí opět připomenut a posílen stereotyp spojitosti romského etnika s problematickými jevy, neboť je zde kladeno na stejnou úroveň s ukrajinskou mafií a drogami.

V prvním a ani druhém odstavci textu romské etnikum zmiňováno není, objevuje se v třetím, čtvrtém, pátém a šestém odstavci při rekapitulaci jednotlivých verzí případu. Zmíněna je tak trojice útočících Romů či také na chlapcově výpovědi založená možnost, že romské národnosti byl jen jeden z agresorů.

Do svého přehledu pak redakce zařadila také připomínku jednání Romů, kteří v Břeclavi kvůli uklidnění emocí a v reakci na jednání extrémistů začali hledat viníka mezi sebou. Oproti valné části předcházejících textů jsou zde Romové opět stratifikováni na břeclovské a slovenské, kteří podle nich měli být za útok zodpovědní.

Opět tak při této rekapitulaci vývoje břeclovských událostí dochází ke změně nastavení konceptu „my“ a „oni“, kdy v opozici tentokrát stojí extrémisté, kteří vykřikovali „nenávistná hesla“, zatímco břeclovští Romové „intenzivně“ pomáhali s hledáním viníků.

8.6. Vydání z 9. 11. – Lhal o útoku Romů

Posledním analyzovaným komunikátem je text, jenž v MF DNES vyšel s několikátýdenním odstupem po stěžejním výše popsáném zlomu v břeclovských událostech. Přináší informaci o policejním obvinění zraněného chlapce z křivé výpovědi.

V tomto vydání je romská identita zmíněna ve spojitosti s tímto textem již na titulní straně hlavního zpravodajského sešitu A v DP ucho. Je zde pod titulkem „*Lež o útoku v Břeclavi*“ konstatováno, že „*policie obvinila chlapce, který si vymyslel napadení Romů.*“ V rámci DS Introducing je tak opět (oproti celému spektru jiných možností vyjádření a informací) zmíněn na čelním místě nastavení interpretačního etnický aspekt události.

S tím pak redakce pracuje také v titulku hlavního textu (tj. uplatnění konceptu DP top story) regionální přílohy jižní morava z toho dne: „*Lhal o útoku Romů. Ted' chlapci hrozí vězení*“. Romové jsou poté ve stejné spojitosti zmíněni také přímo následujícím perexu a také bezprostředně v prvním odstavci daného článku, byť je třeba uvést, že otázka, kdo za domnělým útokem měl stát, není pro informaci o trestním stíhání nikterak podstatná.

V tomto kontextu tak zde musíme – při komparaci s výstupy analýz předcházejících vydání – konstatovat opět jasnou dominanci etnického aspektu událostí, kterou redakce při DS Introducingu v rámci prezentace posledního vývoje týkajícího se břeclovských událostí pracuje. Vyzdvihování etnického aspektu je tak kontinuální součástí tohoto zpravodajského diskursu.

Lež o „*útoku Romů*“ je pak také připomenuta ve třetím odstavci, v osmém odstavci jsou pak Romové zmíněni ve spojitosti s jim adresovanou omluvou matky zraněného chlapce.

Již v rozborech předcházejících textů jsme několikrát upozornili na redakci nastavený a opakováním legitimizovanou podobu vymezení konceptu „my“ a „oni“, tj. majorita a Romové. Další reprezentaci tohoto přístupu pak přináší DP box, jenž pod titulkem „*Jak se vyvíjela břeclavská kauza*“ tento článek doplňuje. Romové se zde opět objevují coby vyfabulovaní agresori, při připomínce omluvy matky zraněného chlapce po zlomu v celém případě je zde také uvedeno, že se dotýčná „*veřejně omluvila Břeclavanům i Romům*“.

9. Závěr

Cílem této magisterské diplomové práce bylo zachycení a popis pracovních postupů redakce MF DNES souvisejících s užíváním a pojmáním reprezentace romského etnika v konstrukci zpravodajských komunikátů a jejího zpravodajského diskursu. Nyní je na místě shrnout poznatky, jež zde naše analýza přinesla a vymezit jejich místo v námi popsaném teoretickém rámci reality vlastního fungování média coby skupiny s vlastním ideologickým nastavením.

Ve spojitosti s užíváním fyzické reprezentace romské identity – zastoupené lexikální jednotkou „Rom“ v širším slova smyslu – prokázala naše analýza její jednoznačnou dominanci a zastoupení při nastavení produkce a podobě médiem předkládaného interpretačního rámce daného zpravodajského diskursu. Etnický aspekt událostí tak ve valné části zkoumaných případů zaujímá čelní místo na - z pohledu struktury zpravodajského diskursu a vlastních textů – nejvýznamnějších pozicích daných komunikátů a vydání MF DNES.

Jde především o přímo s jednotlivými texty spjaté a z prostorového hlediska na sebe přímo navazující diskursivní prvky titulek, podtitulek, perex či první odstavce. V rámci diskursivních strategií Introducing a navazující kontextualizace jde tak při ustanovení primárního interpretačního rámce o hojně využívaný „jádrový význam“. Z hlediska otázky stylistiky analyzovaných textů se nabízí otázka jeho nadužívání. Ta ovšem s nastavením naší analýzy nesouvisí, můžeme ji tak ponechat otevřenou.

Výše popsaná dominance etnického aspektu tak v hierarchii daného zpravodajského diskursu implikuje jeho důležitost, jež pak ve výsledku při následné konstrukci dalších komunikátů legitimizuje jeho další (nad)užívání a marginalizuje další segmenty popisovaného dění a především jeho interpretačního rámce. Tento poznatek, který je možno přirovnat k roztáčející se spirále nastavení podoby diskursu zpravodajství MF DNES, má pak v širším sociálním rámci a v návaznosti na teoretickou část této práce souvislost s v naší společnosti reálných ustanovením podoby typizace „Rom“ a následného průběhu typizačních schémat při konkrétní interakci individuí v prostoru symbolické konstrukce sociálního světa.

V rámci komplexu zpravodajského diskursu vymezeného jednotlivými analyzovanými vydáními MF DNES dominovaly komunikáty referující o břevlavských událostech především v rámci struktury regionálního sešitu B jižní morava. Analyzované

komunikáty vždy tvořily hlavní sdělení daného vydání v podobě otvíracího textu titulní strany. Jednalo se tak o naplnění DP top story. Zde tak v návaznosti na dominující etnický aspekt spatřujeme z hlediska mechanismů produkce zpravodajství z hlediska regionální redakce udělení břevlavským událostem v rámci struktury tamní regionální přílohy status velké důležitosti.

Nutno tak ovšem konstatovat, že tak zde z hlediska našeho rozboru zůstal nevyužit DP modrý pás, který je rovněž součástí titulní strany a odkazuje pouze na texty uvnitř daného sešitu.

V rámci struktury hlavního zpravodajského sešitu již tak výrazné znaky důležitosti pro tento zpravodajský diskurs (pomineme-li jeho samotné zařazení do komplexu celostátního zpravodajství) s jedinou výjimkou otvíracího textu (DP top story) „*Napálil celou zemi*“ ze dne 24. 5. 2012 nenalézáme. Ve zbytku případů jde o texty menšího rozsahu, byť v jednom případě na zpravodajsky cenné a privilegované straně tři. I v těchto komunikátech ovšem romská etnicita tvořila dominantní prvek při nastavení interpretačního rámce.

Jako vysvětlení tohoto „rozprostření“ zpravodajského diskursu mezi regionálním a celostátním sešitem MF DNES pak nabízíme s ohledem na naši redakční praxi k úvaze konstrukt editorské snahy o jistou zpravodajskou vyváženost celku daného vydání, v němž již na „otvírákových“ pozicích stály břevlavské události v rámci regionální přílohy. Navíc je třeba uvědomit si „atraktivitu“ zpravodajství z jihomoravské Břevlavi v kontextu celé České republiky.

V jistém protikladu k výše zmíněné dominanci etnického segmentu v analyzovaném zpravodajském diskursu je pak coby další prvek přibližující aspekty práce redakce MF DNES s reprezentací romské identity její využití v souvislosti s DS legitimizace, jež slouží pro doložení relevance, kredibility a věrohodnosti zpravodajství. Na základě výstupů naší analýzy musíme konstatovat, že využití lexikální jednotky „Rom“ v širším slova smyslu je v rámci této DS téměř nulové. Toto zjištění považujeme za nejzávažnější výstup naší diplomové práce (viz dále).

O romské identitě útočníků tak pouze v prvním textu na základě chlapcova svědectví hovoří jeho matka, v podstatné části navazujících analyzovaných textů poté s touto informací redakce MF DNES pracuje jako s již daným faktem. V rámci optiky DS

legitimizace není v ani jednom případě doložena například důvěryhodnost implikující vyjádřením policejní mluvčí či například zdroje blízkého vyšetřování.

Tento rozpor – posílený výše popsanou dominancí etnického aspektu – v rámci zde analyzovaného zpravodajského diskursu potvrzuje a dokládá, že konstrukt příslušníků romského etnika, coby pachatelů brutálního – intenzita a následky útoku byly rovněž často vyzdvihovány – napadení jiného člověka je pevnou součástí skupinových znalostí redakce MF DNES.

V zájmu komplexnosti našeho popisu je pak třeba dodat, že na základě komparace analýz jednotlivých vydání kontinuální dominanci etnického aspektu v tomto zpravodajském diskursu neměl vliv ani informační zlom týkající se nepravdivé výpovědi zraněného chlapce o samotném útoku. (viz Vydání z 24. 5. Břeclav zmrazila pravda o „zbitém“ s. 101)

V návaznosti na teoretickou část naší práce vycházející s odkazem na teorii ideologie van Dijka tak máme s odkazem na výstupy naší analýzy za potvrzené, že spojení „brutálně útočící Romové“ a jeho vyzdvihování v komunikátech obstálo před institucionálními kontrolními mechanismy a také sociálním a kognitivním sítím skupiny redakce MF DNES. Ihned je však třeba zopakovat podstatu námi zjištěného rozporu, že k jeho cestě na její zpravodajské strany není – jak opět dokládá naše analýza – třeba žádných relevantních a především legitimačních diskursivních prvků.

Tento fakt tak v souhrnu ve spojitosti s romským etnikem modeluje naši představu o (opět v návaznosti na van Dijkovu teorii) znalostech (knowledge) a na ně navázaných stanoviscích (opinions) skupiny (group) redakce MF DNES.

Výše uvedené skutečnosti potvrzuje optika naší analýzy, jež se nesoustředila jen na samotné texty v regionální příloze B MF DNES jižní morava, ale také na jejich modifikace v hlavním zpravodajském sešitu A tohoto deníku.

Do portfolia naší analýzy jsme tak začlenili mnohem širší a v kontextu analyzovaného zpravodajského diskursu maximálně možný podíl osazenstva redakce zodpovědný za celkovou konstrukci zpravodajských komunikátů referujících o dění v Břeclavi, neboť za podobu textů v sešitu A zodpovídají další pracovníci redakce MF DNES (viz Regionální zpravodajství MF DNES s. 86). Je nutno říci, že pojetí přístupu těchto dvou segmentů redakce, a tudíž ne pouze osoby jednotlivých redaktorů podepsaných

pod jednotlivými komunikáty tohoto deníku, se od sebe při zacházení s reprezentací romské etnicity zásadně nelišilo.

Pro komplexnost našich závěrů je ovšem třeba také říci, že jsme v kontextu nastavení naší analýzy ve spojitosti s reprezentací romského etnika nenalezli žádné zacházení s jeho reprezentací v mantinelech vymezených DS entertainizace, jejímž cílem je transformace zpravodajského žánru ve směru k podobě zábavních žánrů.

Jako stěžejní se po posouzení aspektů reprezentace romského etnika ve zpravodajském diskursu MF DNES ukázal v teoretické části naší práce použitý koncept „my“ a „oni“ (viz kapitola Romové coby skupina skrze koncept „my“ a „oni“ s. 82). Musíme konstatovat, že vymezení Romů jako reprezentantů odmítané skupiny „oni“ v opozici k „my“ coby majoritě bylo ve valné části textů konzistentní a potvrdilo tak vymezení v rámci teoretických základů této práce.

Výjimkou ovšem byla situace, kdy se mezi dosavadními skupinami majorita a Romové objevila v kontextu mediální reprezentace břevclavských událostí skupina extrémistů a neonacistů, kteří zde vedli protestní pochod. Práce s reprezentací romské identity se oproti ostatním textům změnila. (viz Vydání z 23. 4. – Útoku na Romy bránili těžkooděnci s. 98) Svojí oproti předcházejícím textům novou pozicí extremisty ohroženou a těžkooděnci coby zástupci státu majority chráněné komunity, jež aktivně přispívá k hledání pachatelů útoku se tak Romové dostávají po bok majority, tj. do pozice „my“.

Tato změna pojetí DS identifikace při reprezentaci Romů jednak dokládá možné spektrum různého pojetí konstrukce jejich mediálního obrazu a na druhou stranu skrze svoji platnost omezenou (s výjimkou letmých „nedominantních“ zmínek v následujících textech) jen na jedno vydání MF DNES pak implikuje stálost a dominanci výše popsané podoby skupinových znalostí ve spojitosti s romským etnikem.

Pro komplexní popis zde převažující mediální reprezentace Romů coby skupiny „oni“ je pak třeba zmínit jejich téměř konzistentní kategorizaci. Homogenní označení „Romové“ se poté v druhé části produkce analyzovaného zpravodajského diskursu rozštěpí na rozlišení z hlediska (domnělého) útoku na chlapce „spíše nevinné“ břevclavské Romy a vedle nich „více podezřelé“ Romy ze Slovenska.

Romové – coby typizace v pro nás výchozím konceptu Bergera a Luckmanna – jsou pak v rámci přínosu DS dramatizace pro zatraktivnění daného mediálního sdělení (viz Dramatizace s. 73) spojování především s negativními konotacemi. Ve výčtu lze

s odkazem na naši analýzu hovořit o opakovaném připomínání dřívějších (blíže nespecifikovaných) incidentů, problémů a dlouhodobě napjaté situace spojených s romským etnikem a v neposlední řadě také položení Romů na stejnou úroveň s ukrajinskou mafií či drogami.

Na doplnění našich závěrů tak s odkazem na dříve zmíněné studie (viz Nástin reprezentace kategorie Romů v médiích s. 80) tak můžeme hovořit také o naší analýzou potvrzené časté stereotypizaci spojení Romů s kriminálním a problematickým asociálním jednáním či s negativní výraznou emocionalitou a s ní souvisejícím motivem pomsty.

10. Seznam použité literatury a pramenů

10.1. Použitá literatura

- BARTHES, R. *Mytologie*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2004. ISBN 978-80-7363-359-2.
- BAUMAN, Z. *Myslet sociologicky*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. ISBN 80-85850-90-7.
- BERGER, P. – LUCKMANN, T. *Sociální konstrukce reality*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. ISBN 80-85959-46-1.
- CEJPEK, J. *Informace, komunikace a myšlení*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1037-X.
- ČAPEK, K. *Jak se dělají noviny*. Brno: Lidová tiskárna, 1937.
- DAVIDOVÁ, E. *Romano drom Cesty Romů 1945 – 1990*. 2. přep. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. ISBN 80-244-0524-5.
- DIJK, T. van Critical Discourse Analysis. In *The Handbook of Discourse Analysis*. Oxford: Blackwell, 2001, s. 352 – 371. ISBN 978-0-631-20596-8. Dostupné z <<http://www.discourses.org/OldArticles/Critical%20discourse%20analysis.pdf>> [cit. 2013-02-10]
- DIJK, T. van *Ideology. A Multidisciplinary Approach*. 1. vyd. London: Sage Publications, 1998. ISBN 0 7619 5654 9.
- DIJK, T. van The interdisciplinary study of news as discourse. In *Handbook of Qualitative Methods in Mass Communication Research*. 1. vyd. London: Routledge, 1991, s. 108 – 120. ISBN 0-415-05405-2. Dostupné z <<http://www.discourses.org/OldArticles/The%20interdisciplinary%20study%20of%20news%20as%20discourse.pdf>> [cit. 2013-02-17]
- FAFEJTA, M. „Cikáni“ – rasa, nebo způsob života?. In *Sociální studia* 4/2007. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, s. 93 – 111. ISSN 1803-6104. Dostupné z <<http://www.socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080710104354.pdf>> [cit. 2013-02-24]

- FAIRCLOUGH, N. – WODAK, R. Critical Discourse Analysis. In *Discourse as Social Interaction, Discourse Studies 2 – A multidisciplinary introduction*. London: Sage Publications, 1997, s. 258 – 284. ISBN 0-7619-5321-3.
- FAIRCLOUGH, N. *Analysis Discourse: Textual Analysis for Social Research*. 1. vyd. London: Routledge, 2003. ISBN 0-415-25893-6.
- FOUCAULT, M. *Archeologie vědění*. 1. vyd. Praha: Herrmann & synové, 2002. ISBN 80-239-0124-9.
- FOUCAULT, M. *Diskurs, autor, genealogie*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1994. ISBN 80-205-0406-0.
- FOUCAULT, M. *Myšlení vnějšku*. 2. vyd. Praha: Herrmann & synové, 2003. ISBN 80-239-2454-0.
- GÁL, E. Romové v maďarském tisku – „případy“ Kétegyháza a Tura. In *Obraz Romů ve středoevropských masmédiích po roce 1989*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2003. s. 163 – 183. ISBN 80-7239-137-2.
- GIDDENS, A. *Důsledky modernity*. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7419-035-3.
- HOFFMANNOVÁ, J. *Stylistika a...*. 1. vyd. Praha: Trizonia, 1997. ISBN 80-85573-67-9.
- HOMOLÁČ, J. „Ukázková rasová vražda“ (Vražda Tibora Berkiho v českém tisku) In *Obraz Romů ve středoevropských masmédiích po roce 1989*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2003b. s. 102 – 120. ISBN 80-7239-137-2.
- HOMOLÁČ, J. Jedna podoba mediálního diskursu o Romech (Na příkladu zpráv o událostech v Klatovech v únoru 1991). In *Obraz Romů ve středoevropských masmédiích po roce 1989*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2003a. s. 62 – 79. ISBN 80-7239-137-2.
- JÍLEK, V. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-1246-2.
- JÍLEK, V. *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. ISBN 978-80-244-2218-3.

- KABELE, J. *Přerody, principy sociálního konstruování*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-359-8.
- KAISEROVÁ, I. Sociální konstruktivismus Petera Bergera a Thomase Luckmanna (v zrcadle české sociologie). In *Soudobá sociologie II (Teorie sociálního jednání a sociální struktury)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1413-7.
- KMENTA, J. *Superguru Bárta*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství JKM – Jaroslav Kmenta, 2011. ISBN 978-80-87569-03-0.
- KONČELÍK, J. – VEČEŘA P. – ORSÁG, P. *Dějiny českých médií 20. století*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8.
- LAPČÍK, M. Ambivalentní charakter TV zpravodajství jako „intermediálního textu“. In *Intermedialita: slovo – obraz – zvuk Sborník příspěvků z mezinárodního sympozia*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008b, s. 319 – 330. ISBN 978-80-244-2054-7.
- LAPČÍK, M. Diskurs jako téma diskursu: O diskursu bez Habermase i bez Foucaulta? Poznámky ke konceptualizaci pojmu. In *Kultura – Média – Komunikace svazek I*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. s. 93 – 116. ISSN 1804-0365.
- LAPČÍK, M. Diskursivní kontury televizního zpravodajství. In *Média dnes. Reflexe mediality, médií a mediálních obsahů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008a, s. 189 – 214. ISBN 978-80-244-2023-3.
- MACHÁČEK, D. Tužka jako spojka mezi hlavou a papírem. In *Mediální praxe-základy žurnalistických profesí*. 1. vyd. Olomouc: Katedra žurnalistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 2008. s. 5 – 18.
- McQUAIL, D. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-574-5.
- NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 5. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. ISBN 80-244-0497-4.
- NEKVAPIL, J. – LEUDAR, I. Diskuse o migračním zákonu v českých masmédiích na počátku roku 1993. In *Obraz Romů ve střeoevropských masmédiích po roce 1989*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2003. s. 8 – 35. ISBN 80-7239-137-2.

- SAUSSURE, F. de *Kurs obecné lingvistiky*. 2. vyd. Praha: Academia, 1996. ISBN 80-200-0560-9.
- ŠABATOVÁ, A. – HOMOLÁČ, J. – KARHANOVÁ, K. Je trestné topit Roma? In *Obraz Romů ve středoevropských masmédiích po roce 1989*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2003. s. 80 – 101. ISBN 80-7239-137-2.
- TOPINKA, D. Analýza vývoje etnizujícího diskursu v lokálních novinách: Reprezentace/zobrazení přerovských Romů v Přerovském deníku. In *Kultura-Média-Komunikace svazek II*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. s. 261 – 292. ISSN 1804-0365.
- TRAMPOTA, T. – VOJTĚCHOVSKÁ, M. *Metody výzkumu médií*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-683-4.
- ZÁMEC, R. Kritická analýza diskursu: Lexikálně-sémantický přístup. In *Kultura – Média – Komunikace svazek II*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. s. 137 – 164. ISSN 1804-0365.

10.2. Prameny a zdroje

- Internetový archiv České televize – <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1126672097-otazky-vaclava-moravce/>
- Server Youtube - www.youtube.cz
- Webové stránky týdeníku Respekt – <http://respekt.ihned.cz/>
- Newton – elektronický archiv médií
- Eman – interní elektronický archiv mediální skupiny MAFRA a. s.
- Data Audit Bureau of Circulations – Kanceláře ověřování nákladu tisku (ABC ČR) – <http://www.abccr.cz/>
- BOLDIŠ, P. *Bibliografické citace dokumentů podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2. Část 1 – Citace: metodika a obecná pravidla*. Verze 3.3 (2004) Dostupné z <<http://www.boldis.cz/citace/citace1.pdf>> [cit. 2013-02-22]
- BOLDIŠ, P. *Bibliografické citace dokumentů podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2. Část 2 – Modely a příklady citací u jednotlivých typů dokumentů*. Verze 3.1 (2004) Dostupné z <<http://www.boldis.cz/citace/citace2.pdf>> [cit. 2013-02-22]

- FILKA, J. *Metodika tvorby diplomové práce*. 1. vyd. Brno: Knihař, 2002. ISBN 80-86292-05-3.
- PETRÁČKOVÁ, V., KRAUS, J. *Akademický slovník cizích slov*. 1. vyd. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0497-1.
- REIFOVÁ, I. a kol. *Slovník mediální komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-926-7.

11. Přílohy

V přílohách této magisterské diplomové práce uvádíme na prvním místě plné znění rozhovoru s Michalem Hanákem, šéfredaktorem zpravodajského serveru iDNES.cz pro český týdeník Respekt ze 27. května 2012. Server iDNES.cz rovněž stejně jako MF DNES spadá do portfolia společnosti Mafra (viz kapitola Současnost deníku MF DNES 85). Důvodem zařazení rozhovoru do naší práce je jeho obsah, jež v souvislosti s našimi cíli ilustrativně dokresluje „zacházení“ médií s reprezentací romského etnika při produkci zpravodajských komunikátů. Samotný rozhovor v naší práci zmiňujeme v poznámce pod čarou číslo 2.

Další součástí příloh této práce je kompletní znění všech námi analyzovaných textů, a to v pořadí, v němž k nim v našem rozboru přistupujeme.

Poslední část příloh pak tvoří plnohodnotné náhledy novinových stran MF DNES, na nichž vyšly námi analyzované texty. Při dodržení jejich posloupnosti odpovídající pořadí v naší analýze k nim kvůli možnosti posouzení využití DP ucho a modrý pás či názornosti umístění jednotlivých textů v rámci zpravodajského diskursu jednotlivých vydání připojujeme i související titulní strany MF DNES.

Na závěr je třeba připojit technickou poznámku týkající se formátování níže uvedených komunikátů. Jeho podoba je bohužel odlišná od zbytku práce. Příčinou ovšem není liknavý přístup autora, nýbrž formátování elektronického archivu Newton, z něhož byly tyto komunikáty abstrahovány. Při převedení textů do grafické formy této diplomové práce tak v jejich rámci vznikaly neúměrně velké mezery, jež komplikovaly samotné čtení. Proto bylo od tohoto kroku v zájmu snadné recepce těch komunikátů upuštěno.

11.1. Rozhovor s Michalem Hanákem ze serveru iDNES.cz

Břeclav není na naši omluvu,

říká k poslední "romské" kauze šéf nejsledovanějšího zpravodajského serveru

Minulý týden došlo k nečekanému zvratu v případě patnáctiletého chlapce, kterého měli v dubnu v Břeclavi napadnout a těžce zranit tři Romové. Policie zjistila, že školák se zranil sám při pádu ze zábradlí a útok si vymyslel, protože se bál reakce své matky. Závěr policie

stočil pozornost k médiím, z nichž mnohá naskočila na “romskou linku“ a psala o ní jako o samozřejmosti, aniž by šlo o ověřenou informaci. O břeclavském poznání mluví šéfredaktor serveru iDNES.cz Michal Hanák.

Tvrdíte, že iDNES.cz informoval o břeclavské kauze nestranně. Sedmnáctého dubna, dva dny po domnělém útoku, jste ale v titulku na své hlavní stránce psali o případu chlapce “brutálně zbitého Romy“, ačkoli nebylo k dispozici více svědectví, vše stálo na výpovědi jen toho chlapce. Kde je v tom nestrannost?

Nestrannost je v tom, že jsme se nespokojili jen s chlapcovým tvrzením. Jeli jsme do Břeclavi, snažili se dobrat podstaty případu, a to i přímo uvnitř tamní romské komunity. Tak jsme mohli později jako první zpochybnit věrohodnost chlapcovy výpovědi. Upozornili jsme, že měnil popis událostí a že policie má více vyšetřovacích verzí. Ve vámi zmiňovaném článku ze 17. dubna jsme se dopustili editorské chyby. Setřeli jsme rozdíl mezi chlapcovým tvrzením a holými fakty. Jeho tvrzení jsme podali, jako kdyby to byl fakt. To byla chyba, ale byl to případ jednoho článku.

Kde se ale bere ta lehkost nebo ochota bez ověřování uvěřit a napsat, že něco udělali Romové?

My lehce a bez ověřování žádné informace nepouštíme. Ale když oběť útoku řekne, že ji zbili Romové, policie hledá tři snědé muže, jak to sama formulovala, a nejsou žádní další svědci, nemáte možnost to nějak víc ověřit.

Nenapadlo vás, že si to mohl ten chlapec vymyslet a že rozrušená matka není ten nejlepší zdroj objektivního podání události?

Ted' po bitvě je každý generál. Nebavme se ale o citově vypjaté matce, důležitější bylo, že o Romech mluvila sama oběť - ten chlapec. A koho by to tehdy napadlo, že si to celé vymyslel?

Proč je v Česku vůbec důležité napsat, že pachatel byl Rom? V západních novinách se etnicita uvádí výjimečně, zpravidla jen když je to ve prospěch oběti.

Naše redakční pravidlo je etnický původ neuvádět, ale jsou případy, kdy hraje roli, a tehdy je namístě udělat výjimku a uvést jej. Z našeho pohledu, a řešili jsme to v redakci, byla tím případem právě břeclavská kauza, protože matka a chlapec ukázali na Romy, v Břeclavi se kvůli tomu zvedla protiromská vlna, město a potažmo celá česká veřejnost řešily údajný

útok na jednoho chlapce právě kvůli etnickému původu domnělých pachatelů. To jsme nemohli zamlčet.

Ta vlna ale vznikla i díky médiím. Zvažovali jste, že tohle nepodložené obvinění může vyvolat rasové nepokoje?

Samozřejmě že jsme si vědomi naší odpovědnosti vůči společnosti a rozhodně jsme se nechtěli vézt na nějaké protiromské vlně, která se tady začala rozjíždět. Zpočátku jsme řešili, jestli břeclavský útok na naše stránky vůbec dávat. Shodli jsme se ale s kolegy, že ve chvíli, kdy údajná oběť mluví o Romech, matka mluví o Romech, kdy k tomu dojde ve městě s početnou romskou menšinou, že to tam patří.

Nicméně odmítám, že by zrovna naše zpráva mohla rozdmýčkovat rasové napětí.

Zpravodajské servery ve věku internetových sociálních sítí nemají monopol na informace, které modelují život společnosti.

Liší se čteností text s titulkem “Chlapce zbili Romové” od textu uvozeného jen “Neznámí pachatelé zbili chlapce”? Byl by druhý případ zprávou na hlavní stranu?

My si nevedeme žádné statistiky o tom, o kolik jsou čtenější “romské” články než “neromské”. To je nám podsouváno zvenčí. Nicméně je jasné, že v poslední době tak společensky citlivé téma musí být čtené. Když jsme jako jediní dali prostor samotným Romům, dostali jsme stovky ohlasů - vesměs byly zlé, část čtenářů nás označila za proromskou agitku.

My jsme ale břeclavskou zprávu nedali na hlavní stranu proto, že šlo o Romy, ale proto, že to byla společensky důležitá věc, z důvodů, které jsem popsal výše. Vy nevidíte ty případy, v nichž měli také figurovat Romové, ale o kterých jsme nepsali, protože byly nedůležité a měla je “ozvláštnit” romská linka.

Když jste sám přiznal chybu v podávání informací, proč jste ji nepřiznali veřejně? Necítíte, že to byl průšvih médií a nesete díl odpovědnosti za protiromskou masáž, která po Břeclavi následovala?

My jsme se nedopustili žádné protiromské masáže ani žádného průšvihů. Nemáme problém veřejně se přihlásit k chybě a už jsme to udělali. Omluvili jsme se za kauzu ztraceného pokladníka fiktivní romské strany, kterou jsme převzali, a byla to kachna.

Břeclav však není ten případ. Pochybili jsme editorsky, ale my jsme nikoho nemystifikovali. Chlapcovu výpověď z nemocnice viděla v televizním zpravodajství půlka národa. My jsme napsali, co říkal.

Vzhledem k tomu, že Břeclav není jediný případ sporného informování o Romech, jak se s podobnými zkušenostmi chcete dále vyrovnat?

Být maximálně přesní, nestranní, ověřovat a rozlišovat. Nic víc, nic míň.

11.2. Hocha v Břeclavi brutálně zbili tři muži

Nebývale brutální útok na patnáctiletého chlapce se v neděli večer odehrál přímo v centru Břeclavi. Policie hledá trojici mužů, kvůli kterým hoch přišel o ledvinu. Událostí pokračuje série násilí v posledních letech.

Trojice mužů zastavuje v neděli večer uprostřed Břeclavi patnáctiletého hocha.

Zanedlouho poté chlapce v kritickém stavu operují lékaři v břeclavské nemocnici. Podle všeho přišel o ledvinu a má také poškozená játra a slezinu.

Co se odehrálo mezi těmito dvěma okamžiky, zatím policie s jistotou neví. Pátrá ale po neznámých mužích, kteří zřejmě mladíka velmi brutálně zbili.

„Podle informací, které jsme do teď shromáždili, mělo k útoku v Břeclavi dojít mezi dvacátou až jednadvacátou hodinou. Chlapec šel od mostu, kde začíná ulice Jana Palacha, k shopping centru,“ popsala mluvčí břeclavské policie Kamila Haraštová.

Zbitý mladík zůstal poté ležet právě v ulici Jana Palacha nedaleko hotelu Terežka.

V té chvíli měl na těle vážná zranění. „Hocha převezla do nemocnice jeho matka, kterou si předtím přivolal telefonem. Byl ihned operován, ale jeho stav zůstává velmi vážný,“ konstatovala Haraštová.

Důvody napadení policie zatím neoznámila. Matka napadeného chlapce agentuře Mediafax ale řekla, že jí syn událost popsal. „Přišli k němu tři romští občané a chtěli po něm cigaretu. Když řekl, že nemá, povalili ho na zem a zbili,“ uvedla žena.

Po útočnících nyní pátrají policisté i břeclavští strážníci. „Žádáme občany, kteří večer v okolí místa útoku byli, a mohli by tak poskytnout jakékoliv informace k události, aby se s námi spojili prostřednictvím tísňové linky 158,“ vyzvala Haraštová. K události se vyjádřil také břeclavský starosta Oldřich Ryšavý (ČSSD). „Jsem přesvědčený, že policie, státní zastupitelství i soudy budou postupovat stejně razantně, jak tomu bylo v předešlých podobných případech. Zvyšujeme hlídkovou činnost strážníků ve městě a neustále se snažíme hledat peníze na lepší kamerový systém, který by umožnil lépe dohlížet na situaci,“ zdůraznil břeclavský starosta.

Kvůli útoku už Ryšavý jednal s vedoucím břeclavské policie Františkem Klimusem.

„Kriminalisté se od nedělního večera případem intenzivně zabývají a ke spolupráci přizvali i městskou policii,“ uvedl Klimus.

V Břeclavi přitom nejde o první podobný případ násilí za poslední roky. V září 2010 shodili ze schodů kulturního domu Delta v Břeclavi dva romští mladíci muže a na zemi ho brutálně zkopali. Jeden z útočníků dokonce napadenému opakovaně dupal po hlavě.

V dubnu stejného roku se zase zábava v místním kulturním domě proměnila v pranci asi stovky lidí.

11.3. Romové zbili chlapce, Břeclav se bojí radikálů

Nedělní brutální napadení patnáctiletého chlapce trojicí Romů, po kterém mladík přišel o ledvinu, nezůstane v Břeclavi bez odezvy. Městem projde protestní průvod. Radnice se ale obává extremismu.

Protestní pochod městem proti násilí a na podporu hochy, který kvůli surovému útoku trojice místních Romů přišel v neděli v noci o ledvinu a stále leží v nemocnici, chystají nyní v Břeclavi. Na sociální síti Facebook přislíbilo účast na akci Pochod za Petu a naši bezpečnost už přes tisíc lidí.

Patnáctiletého Petra Zhyvachivského brutálně zkopali nedaleko břeclavského obchodního centra tři agresori poté, co jim odmítl dát cigaretu. Břeclavská radnice útok ostře odsoudila, obavy má ale i z protestního pochodu. Totiž z toho, že do města sužovaného dlouhodobými incidenty s problémovými obyvateli převážně romského původu přitáhne chystaný protest i pravicové extremisty. A že se tím ještě více vyhroťí dlouhodobé napětí.

„Ačkoliv věřím v dobrý záměr pořadatelů, bojím se, že situaci mohou zneužít extremisté,“ řekl starosta Břeclavi Oldřich Ryšavý (ČSSD).

Pochod, který má být symbolickým vyjádřením podpory brutálně zbitému chlapci i jeho rodině a také apelem na město a policii, aby začala bezpečnost v Břeclavi lépe řešit, organizátoři avizovali původně na neděli 22. dubna. Termín budou muset ale o pár dní odsunout.

„Nestihli jsme totiž požádat radnici v zákonné lhůtě pět dní předem,“ oznámil včera vpoledvečer jeden z pořadatelů Jakub Kasala. A přiznal, že tak masivní podporu své akce studenti a kamarádi zmláceného Petra, který žije v Břeclavi šest let, vůbec nečekali.

„Organizaci pochodu tak chceme předat zkušenějším kolegům,“ uvedl Kasala. A dodal, že v žádném případě nesmí mít akce rasistický podtext.

Bezpečnost v Břeclavi sleduje nyní více než kdy jindy státní i městská policie. „Břeclav je plná policajtů. Konečně, byla otázka času, než se něco stane. Projít večer kolem shopping centra bylo o hubu,“ kritizovala jedna z obyvatelky města.

Speciální tým kriminalistů nyní po útočnících po celé Břeclavi pátrá, policie využívá i kamerový systém a vyslýchá svědky.

„Zároveň posílili strážníci v součinnosti se státní policií dohled v exponovaných místech,“ uvedl k opatřením po brutálním útoku mluvčí břeclavských strážníků Zdeněk Novák.

A policisté se už chystají i na manévry při plánovaném pochodu městem. Varují před ním totiž i politologové.

„Je velmi pravděpodobné, že se na něm přiživí extremistické skupiny typu Dělnická strana,“ naznačil brněnský politolog Michal Pink.

Útok odsoudili i romští aktivisté. „Přeji si, aby útočníky co nejdříve vypátrali a aby dostali tvrdé tresty,“ tlumočil jejich stanovisko břeclavský romský asistent Jaroslav Danihel. Podle advokátky Kláry Samkové se budou podobné útoky v zemi ještě více stupňovat. „Je to důsledek dvacetiletého neřešení romské otázky a politiky české vlády vůči Romům.

Neomlouvám individuální násilí, ale to se odněkud bere. Podle mého názoru z naprosto zoufalé situace, ve které se ti útočníci nacházejí,“ tvrdí Samková.

11.4. Břeclav se bojí rasových bouří

Na podporu Romy brutálně zmláceného chlapce projde městem protestní průvod
BŘECLAV V neděli večer napadli v centru Břeclavi tři Romové patnáctiletého hochu. Kvůli cigaretě. Brutálně zbitý chlapec přišel o ledvinu a leží na jednotce intenzivní péče. „Zítra se to může stát dalšímu. Brečet v koutě nepomůže, musí se s tím něco dělat,“ říká jeho matka Oksana Zhyvachivska. Starosta Břeclavi Oldřich Ryšavý označil útočníky za bestie.

Podle mladíka vznikl konflikt poté, co si Romové řekli o cigaretu. Tu neměl. Srazili ho na zem a začali ho kopat. „Stočil jsem se do klubíčka a chránil si hlavu. To už do mě kopali všichni tři,“ vzpomíná na osudové chvíle.

Na podporu Petra i proti neúnosné bezpečnostní situaci se nyní v Břeclavi chystá dokonce protestní pochod.

„Nechceme ale, aby měl jakýkoli rasistický podtext,“ nabádá jeden z organizátorů akce, student Jakub Kasala. I když byl na sociální síti facebook protestní pochod avizován na tuto neděli, termín se zřejmě odsune. „Nestihli jsme jej totiž ohlásit radnici v zákonné lhůtě pět dnů předem,“ vysvětlil Kasala. Protestního průvodu městem a radikalizace pravicových extremistů se nyní obává vedení Břeclavi. Na sociální síti facebook přislíbilo totiž účast na protestním pochodu už přes tisíc lidí. „Ačkoliv věřím v dobrý záměr pořadatelů, bojím se, že situaci mohou zneužít extremisté,“ uvedl starosta.

Napadení ve městě dlouhodobě zmítaném problémy s Romy ostře odsoudilo vedení města i romští aktivisté. „Podobný útok na tak mladého chlapce nemá na jihu Moravy v posledních letech vůbec obdoby,“ komentovala krajská policejní mluvčí Petra Vedrová.

Policie ustavila tým kriminalistů a po trojici Romů intenzivně pátrá. Zatím marně.

Napadení hochů ostře odsoudil také předseda Celostátní asociace Romů České republiky Vladimír Galbavý. Podle něho jde o naprosto nepřijatelný útok. „Odsuzujeme tento hanebný kriminální čin, ať byl pachatelem kdokoli. V případě, že se prokáže, že útočníky byli Romové, budeme se od těchto kriminálníků jasně distancovat,“ uvedl.

11.5. Útok na Romy bránili v Břeclavi těžkooděnci

Pochodu na podporu zbitého Petra se včera zúčastnily přibližně dva tisíce lidí z Břeclavi a okolí. Přijeli i nacionalisté. Vášně musel uklidňovat nejen antikonfliktní tým, ale také romští aktivisté.

BŘECLAV Podobně horký den zažila jižní Morava naposledy loni 1. května, kdy Brnem prošla přibližně pětistovka neonacistů.

Tentokrát proti nim nestála masa lidí. Naopak. V Břeclavi šli včera všichni stejným směrem.

Rozčilený dav držela na uzdě přítomnost stovek policistů a strážníků. A vášně byly velké. Pochodu za větší bezpečnost v Břeclavi, o které se poslední týden diskutuje hlavně kvůli napadení patnáctiletého chlapce skupinkou tří násilníků, se zúčastnily přibližně dva tisíce lidí.

Jejich hněv se obrátil především proti Romům – někteří z útočníků totiž podle prvních informací byli Romové. Do Břeclavi proto dorazily i téměř dvě stovky příznivců Dělnické strany sociální spravedlnosti v čele s Tomášem Vandasem, který akce využil k propagaci

své krajně pravicové strany před podzimními krajskými volbami.

Ve městě se nakonec podařilo udržet klid. „Nasazení byli také kolegové z jiných krajů, antikonfliktní tým i policejní vrtulník,“ uvedl jihomoravský policejní ředitel Tomáš Kužel. Za celou dobu řešili policisté jen jediný přestupek. Jeden z účastníků akce se netajil tím, že u sebe má obušek a hodlá ho použít, pokud potká Roma. Zbraň mu policisté zabavili, nechali ho ale jít.

Nejvíce se situace vyhrotila po skončení oficiální části. Přibližně dvě stovky pravicových radikálů se totiž vydaly do ulic kolem náměstí Svobody, kde žije řada břeclavských romských rodin. Útoku na Romy, kteří raději celý den moc nevycházeli z domů, se kordonu těžkooděnců podařilo zabránit.

„Extremisté odejdou, ale my budeme spolu dál žít“

V místech, kde se včera málem odehrál největší konflikt, se v předvečer demonstrace sešlo vedení města s místními Romy. Akci v evangelickém kostele zorganizovala břeclavská pobočka organizace IQ Roma servis, jejíž pracovníci chtěli co nejvíce utišit vášně před nedělním pochodem.

„Považuji za nespravedlnost, že se hněv lidí obrátil proti vám, i když viníky brutálního útoku kriminalisté ještě nenašli. Nenechte se prosím zítra vyprovokovat. Ti, kteří sem přijdou pochodovat, večer odejdou, ale my tady budeme muset vedle sebe žít dál i v dalších dnech,“ vyzýval několik desítek přítomných Romů starosta Břeclavi Oldřich Ryšavý (ČSSD).

Emoce však davem cloumaly i při tomto poklidném setkání. Přítomní se zlobili, že pochod extremistů město nezakázalo. Část Romů dokonce kvůli tomu z kostela rozčileně odešla v půli debaty. „Potřebuji zítra jet z města pryč a budu se bát dojít i na nádraží. Co je to za svět, ve kterém je tohle možné? A proč policisté pořád dokola vyslýchají naše děti? Kdyby to byl někdo z nás, dávno už by se to vědělo. Kdysi jsme pachatele podobného útoku mezi sebou našli za osm hodin,“ zlobila se jedna z žen. Dohady, zda pachatelé byli, či nebyli z Břeclavi, však zatím policie nekomentuje. Žádné informace o útočnících nemá ani matka zbitého chlapce, který přišel o ledvinu a od minulé neděle leží v nemocnici. „Už je na tom naštěstí lépe, už sám chodí a sám jí. A byl překvapen, kolik lidí ho přišlo podpořit,“ poděkovala účastníkům akce žena, která se pochodu také zúčastnila. K lidem promluvila jen před radnicí, k řečníkům kolem Tomáše Vandase se nepřipojila.

11.6. Pochod proti Romům přilákal dva tisíce lidí

Přes dva tisíce lidí se včera zapojily do průvodu, který prošel Břeclaví na podporu patnáctiletého Petra. Toho minulou neděli ve městě napadli tři útočníci a chlapec po jejich útoku přišel o ledvinu.

Před víkendem panovaly velké obavy, zda se ohlášené demonstrace nezmění v nepokoje. Nakonec se během nich nic vážnějšího nestalo.

Průvod podpořila i chlapcova rodina. „Jeho stav se zlepšuje a je velice rád, že ho přišlo podpořit tolik lidí,“ poděkovala včera demonstrantům před radnicí jeho matka.

I když policie zatím neví, kdo na chlapce zaútočil, hněv místních se obrátil proti Romům. Toho využila Dělnická strana sociální spravedlnosti v čele s Tomášem Vandasem, která pod hlavičkou Dělnické mládeže průvod oficiálně svolala.

Starosta Oldřich Ryšavý (ČSSD) lidi vyzýval, aby se k radikálům nepřidávali, ale neuspěl. Na dvě skupiny se dav rozdělil až na centrálním náměstí TGM poté, co starosta odmítl vystoupit společně s Vandasem.

Policisté nakonec řešili jen drobné incidenty. Někteří lidé sice po skončení akce zamířili do lokality, kde bydlí několik romských rodin, zastavil je však kordon těžkooděnců.

11.7. Břeclav doutná. Ted' plánují průvod Romové

Zhruba pět stovek členů má nyní na sociální síti Facebook skupina s názvem Romská demonstrace Břeclav, která se ustavila po nedělním pochodu vedeném krajní pravicí. Břeclavští Romové tvrdí, že pochod byl silně protiromský.

Dezinformace a nepravdivé fámy o dalších brutálních útocích Romů. Nevraživost a nenávistné pohledy na obou stranách „barikády“. A dokonce i prosakující zprávy o tom, že břeclavští Romové uspořádají v nejbližších dnech odvetu za nedělní dvoutisícový protestní pochod centrem města vedený nacionální Dělnickou mládeží.

Tak napjatá je situace v Břeclavi jen dva dny po obávané akci, která podle odborníků na extremismus mohla snadno přerůst ve vlnu násilností. Hrozil scénář podobný tomu na severu Čech před půl rokem. Městem přitom prošel průvod sršící emocemi za masivní účasti místních lidí na podporu nedávno surově zmláceného, patnáctiletého mladíka.

Útočníci jej brutálně zkopali tak, že přišel o ledvinu a měl zraněné i další vnitřní orgány. Napadení nemá podle policie brutalitou na jihu Moravy obdoby.

„Zatím pachatele stále nemáme,“ opakuje od minulé neděle krajská policejní mluvčí Petra Vedrová. A není ani jisté, zda útočníci skutečně byli tmavé pleti. Břeclavští Romové se veškerým nařčením z nebývale surového útoku brání. „Stojí za tím Romové ze Slovenska nebo bílí útočníci,“ tvrdí.

A ačkoli ven nikdo z břeclovských Romů v neděli z obavy o svou bezpečnost raději vůbec nevycházel, ihned po odjezdu radikálů z města se začali ti hlasitější ozývat. Na sociální síti Facebook se tak ještě v neděli v noci objevila výzva, která Romy svolává k demonstraci. A to právě do Břeclavi. Naštvaní lidé v průvodu totiž poukazovali na dlouhodobě problematické a neřešené soužití většiny obyvatel s tamní romskou komunitou. Romové se ale provolávanými hesly jako „Cikáni do práce“ cítí nyní hluboce dotčení.

„To nebyl pochod na podporu zmláceného Petra, to byl protiromský pochod. Břeclavané šli přímo proti nám. Byla tam spousta našich kamarádů a známých a křičeli protiromská hesla. Jak my se teď máme v tomto městě, kde žili naši rodiče a žijí naše děti, cítit? Máme také svá práva,“ vysvětlovala včera Romka Květoslava Gorolová z Riegrovy ulice, proč s myšlenkou uvažovaného romského pochodu souhlasí. Romského muže z Břeclavi, který událost na Facebooku vytvořil, policie podle komentářů jeho ženy včera ráno „sbalila“ a odvezla k výslechu. „Zebrali mi muže, už se bojijů,“ objevilo se doslova v komentáři na Facebooku.

„Tuto informaci nemohu potvrdit,“ uvedla břeclovská policejní mluvčí Kamila Haraštová s tím, že se situaci pokouší nyní policie zklidnit, jak jen to jde.

Podle policejní mluvčí se nicméně po městě šíří pod tlakem událostí řada dezinformací.

„Od nedělního pochodu jsme ale řešili pouze jeden slovní konflikt mezi oběma skupinami obyvatel,“ uklidňuje Haraštová.

Avízo na romskou demonstraci v Břeclavi, které visí na Facebooku od nedělní noci, znepokojilo i starostu města Oldřicha Ryšavého (ČSSD). Právě ten se stal v neděli terčem ostré kritiky kvůli špatné bezpečnostní situaci ve městě.

„My tu věc sledujeme, zatím nikdo o povolení té akce nezažádal. Pouze jeden občan požádal o diskusi, a to v neděli. Jsem pro, stejně tak uvažuji o pravidelných diskusích na téma bezpečnost,“ uvedl Ryšavý s tím, že kromě toho finišuje projekt Okrskář. Ten spustí radnice k posílení bezpečnosti v ulicích od května.

Ostré kritice ale dva dny po pochodu nečelí jen břeclovský starosta. Pod její palbu se dostala i státní a zejména městská policie. Ta podle kritiků už zase jen „obouvá auta“, místo aby hlídkovala v problémových lokalitách, jak sliboval naštvanému davu starosta Ryšavý. „Občas se tady sice mihne hlídka, ale je to naprosto nedostatečné, a navíc přes den

zbytečné. Tady to ožívá až v noci, to tady musí hlídka být nepřetržitě. A ne městská policie, která se bojí vylézt z auta, ale policisté státní,“ rozčiloval se jeden z obchodníků v shopping centru, který prý kvůli problémovým lidem má zákazníků čím dál méně.

Jeho kolegyně z vedlejšího krámu pod podmínkou anonymity prohlásila, že beztak všechna opatření radnice za pár dnů vyšumí do ztracena, až se z Břeclavi stáhnou policisté z kraje. S kritikou břeclavských strážníků nesouhlasí jejich mluvčí Zdeněk Novák. „Tak to vůbec není. Strážníci jsou opravdu v těchto dnech v ulicích více a nejezdí v autech, ale více chodí pěšky. My ale nemůžeme nasadit všechny síly jen k shopping parku, nádraží, do ulice Jana Palacha či sadů 28. října. Musíme lidi operativně přesunovat tam, kde jsou aktuálně třeba,“ hájí strážce pořádku Novák.

11.8. Břeclav zmrazila pravda o „zbitém“. Spadl sám

Rozpaky, šok, rozčilení, bezradnost. Tak se dají popsat nejčastější reakce obyvatel Břeclavi, když zjistili, že jejich hrdina – patnáctiletý Petr – lhal. Nepřepadli jej Romové, ale zřítíl se ze zábradlí.

Nečekanou informaci zveřejnili včera kriminalisté o případu patnáctiletého Petra z Břeclavi. Chlapce, kvůli kterému vyšly před měsícem tisíce obyvatel do ulic. Někteří nesli transparenty typu „Zastavme cikánský teror“. Věřili tomu, že chlapce přepadli a brutálně zbili neznámí útočníci, z nichž nejméně jeden byl Rom.

Jaký je výsledek vyšetřování? Za zlomená žebra, vnitřní zranění a odoperovanou ledvinu nemohli Romové ani drogy. Způsobil je pád ze schodů.

„Cítím velkou úlevu, že je to konečně uzavřené, a jsem rád, že se neprokázalo cizí zavinění. Petr nebyl obětí,“ uvedl bezprostředně po policejním odhalení břeclavský starosta Oldřich Ryšavý a dodal, že zraněnému chlapci přeje brzký návrat do života. Předseda Celostátní asociace Romů České republiky Vladimír Galbavý neskrýval překvapení z nového vývoje případu. „Jsem zaražený a nestačím se divit. Dokud nebyl případ vyšetřen, neměl se k tomu nikdo vyjadřovat. Petrova matka by se měla omluvit,“ vysvětlil Galbavý. Vyjádřil i zklamání nad tím, že celá kauza velmi poškodila Romy. Jako první viníky svých zranění totiž označil mladík právě Romy.

Věřila mu do poslední chvíle

Zdaleka ne všichni ale novou policejní verzi přijali. „Nevím, co si o tom mám myslet. Média už to jednou překroutila. Petr mi řekl, že to bylo napadení. Dokud mi neřekne jinou verzi, budu mu věřit,“ přiznal kamarád zraněného Petra Jakub Kasala.

Petrovi věřila až do poslední chvíle i jeho matka Oksana Zhivachyvska. Ta je z nových informací podle šéfa vyšetřovacího týmu Lud'ka Blaháka zdrcená. „Ačkoliv zranění si přivodil pádem ze schodů, z domu pak odešel. Matka ho našla venku a odvezla do nemocnice,“ popsal vyšetřovatel.

Na začátku nešťastné události přitom stála jen touha dospívajícího chlapce se předvést. Na své kamarády chtěl mladý sportovec zapůsobit jízdou po zábradlí v osmém patře. „Při tom spadl a zachytil se o patro níž. Zranění si způsobil nárazem,“ řekl Blahák. Následkem pádu utrpěl Petr četné zlomeniny a přišel o ledvinu. „Kdyby spadl až na zem, mohlo dojít i k vážnějšímu poranění,“ dodal vyšetřovatel.

Celý případ kriminalisté odložili, protože se nestal trestný čin. Policie ale zvažuje, jestli nebudou Petra stíhat za křivou výpověď.

Pravdu o svém zranění neprozradil hoch kvůli strachu z reakce matky. Vymyslel si proto příběh o tom, že ho zbila trojice Romů, protože jim odmítl dát cigaretu.

Událost v Břeclavi vyvolala vlnu emocí a nevole proti tamní romské komunitě, která vyvrcholila protestním pochodem. Vedení města se také lidem zavázalo, že v Břeclavi bude bezpečněji. Radnice plánuje modernizaci kamerového systému a v ulicích slibuje více městských policistů. „Teď si přeji, aby celá situace neskončila kocovinou a opakováním. Nechci, aby celá věc eskalovala, a věřím v klidné soužití,“ upozornil starosta Ryšavý.

11.9. Napálil celou zemi

Všechno je jinak. Patnáctiletý Petr z Břeclavi, který přišel o ledvinu, si příběh o tom, že ho kvůli cigaretě zbili Romové, vymyslel. Po pravdě spadl z výšky, když se předváděl před kamarády. Svou lží vyvolal silné protiromské nálady. Romové teď zuří a chtějí, aby se jim rodina omluvila.

Kvůli té otřesné příhodě pochodovaly Břeclaví tisíce protestujících, v celé zemi stoupala nenávist k Romům, zpěvák Michal David uspořádal dobročinný koncert a poslal zraněnému chlapci sto tisíc korun. Patnáctiletému Petrovi museli lékaři v polovině dubna

vzít ledvinu. Údajně ho zmlátila trojice Romů kvůli cigaretě. To tvrdil matce, vypověděl to na policii, opakoval novinářům.

Celou dobu lhal.

Ted' vyšlo najevo, že spadl z výšky. Včera to oznámili detektivové, kterým se hoch přiznal. Nejen Romové jsou neskutečně naštvaní. „Je to hrůza, my jsme se k celé věci postavili fér, a dokonce chtěli uspořádat sbírku, pokud by se potvrdilo, že útočníci byli Romové. Rodina by se nám měla omluvit,“ reagoval včera na zprávu předseda asociace Romů Vladimír Galbavý.

Hoch se podle policie zranil, když se vytahoval před kamarády. „Předváděl gymnastické cviky na zábradlí v osmém patře domu. Přitom spadl a zachytil se o patro níž. Vážné zranění si způsobil právě nárazem,“ prohlásil šéf vyšetřovacího týmu Luděk Blahák. Petr přiznal, že lhal, protože se bál reakce matky. Jeho kousku přihlíželi podle policie kamarád a dvě dívky. Všichni celou dobu mlčeli.

Případ z 15. dubna vyvolal vlnu emocí a protiromských nálad. O týden později se ve městě uskutečnila masová demonstrace, jíž se zúčastnili také extremisté z dělnické strany. V rámci krizového štábu vznikl ve městě zvláštní tým s cílem zvýšit bezpečnost ve městě. Chlapcova verze postupně dostávala trhliny. Měnil svou výpověď, dokonce se objevila spekulace, že teenager prodával marihuanu a neznámí útočníci ho zbili kvůli sporu o nekvalitní drogu.

„Bude to pěkný ptáček. Děcka, co ho viděla v televizi, říkala – to je ten, co prodává trávu,“ řekl nedávno MF DNES Josef Polák, místní autorita mezi Romy.

Petr dokázal skrývat pravdu dlouho a s klidem přijímal projevy solidarity. Právě včera mu odeslal populární zpěvák Michal David sto tisíc korun – výtěžek ze vstupného ze svého koncertu v Břeclavi. „Pokud si to celé vymyslel, budu je určitě požadovat zpět,“ reagoval na zprávu David. Dodal, že peníze nejspíš věnuje nemocnici, kde se Petr léčil.

Sám Petr se ještě nedávno svěřil MF DNES, jak se těší na skok padákem, který mu jako bolestné slíbili v prostějovském klubu. „Hned bych to vzala místo něj. Na Ukrajině jsem měla čtyři seskoky padákem,“ komentovala to s úsměvem chlapcova matka Oksana Zhyvachivska. Je samoživitelka a po příchodu do Česka před třinácti lety se musela hodně ohánět, aby uživila oba syny. Bývalý manžel sice také žije na Břeclavsku, ale nemá práci a neplatí výživné. Dvaadvacetiletá tlumočnice držela své dva syny zkrátka. Dokonce jim třeba namátkově dělala testy na drogy. Včera už telefon nezvedala. Rozuzlení ji nepochybně těžce zasáhlo.

Policie zatím neví, zda bude chlapce stíhat za křivou výpověď.

11.10. Detektivka končí hořce, byla jen v hlavě oběti

Za zraněním patnáctiletého Petra nestojí Romové, Ukrajinci ani drogy. Jak se celý případ vyvíjel směrem k rozuzlení?

Vyšetřovatelé v kauze takzvaného „břeclavského útoku“ neměli lehkou práci. Od začátku se na ně valily různé verze toho, jak se případ, který málem skončil smrtí patnáctiletého chlapce, odehrál. Až včera, po pěti týdnech, se ukázalo, že si mladík způsobil úraz sám a útok si vymyslel. Zpočátku tomu přitom nic nenasvědčovalo.

Verze 1: Cigareta a Romové 16. dubna začala policie vyšetřovat brutální napadení chlapce kvůli cigaretě, které se podle jeho výpovědi událo předešlý den. „Přišli k němu tři romští občané a chtěli po něm cigaretu. Když řekl, že nemá, povalili ho na zem a zbili,“ popsala tehdy Oksana Zhivachyvska první výpověď svého syna Petra. Kvůli slovu „romští“ se kromě policistů začali o případ zajímat i extremisté. Zatímco členové Dělnické mládeže svolávali do Břeclavi protestní pochody a vykřikovali nenávistná hesla, břeclavští Romové začali mezi sebou intenzivně hledat viníka, aby emoce zklidnili.

Verze 2: Útočníci ze Slovenska S policií začal spolupracovat i podnikatel Josef Polák, autorita mezi místními Romy. „Já byl osloven policií, protože jako podnikatel, který zaměstnává Romy, znám ve městě všechny Cikány. Policii jsem navedl na stopu, která vede na Slovensko,“ uvedl Polák. A i další břeclavští Romové mu dávali za pravdu, že z místních to nikdo nebyl.

Verze 3: Jeden Rom Postupně začal chlapec měnit svou výpověď. Místo trojice romských násilníků byl prý Rom s určitostí jenom jeden. Ostatním dvěma agresorům prý do tváře neviděl, takže to možná Romové nebyli...

Verze 4: Ukrajinské podsvětí Teorie se šířily i mezi lidmi v Břeclavi. Třeba jezuitský mnich Marek Jonas se divil, že útočníci nevzali Petrovi peníze. „Možná bych nevylučoval možnost, zda někdo z ukrajinského podsvětí nechtěl maminku varovat nebo se pomstít,“ řekl mnich v narážce na matčinu národnost.

Verze 5: Marihuana Podle jedné z posledních verzí byl mezi útočníky a napadeným vztah. Zdroj blízký vyšetřování uvedl, že Petr přiznal, že prodává marihuanu. Jeden z kupců nebyl s její kvalitou spokojen a svému překupníkovi se pomstil. Oficiálně to policisté nikdy nepotvrdili.

Závěr: Zranil se sám Podle policie vyšetřování odhalilo, že si chlapec vše vymyslel. Zranil

se při pádu ze zábradlí, propadl z 8. patra paneláku do 7. a bál se reakce matky. Petr se k tomu nakonec přiznal.

11.11. Lhal o útoku Romů. Ted' chlapci hrozí vězení

Až rok a půl za mřížemi může za svou lež o brutálním napadení Romy strávit šestnáctiletý mladík z Břeclavi. Ten si totiž útok, který vyvolal ve městě rasové nepokoje, vymyslel. Zranil se při pádu.

V Z křivé výpovědi obvinili včera břeclavští kriminalisté šestnáctiletého chlapce, který si letos začátkem dubna vymyslel brutální napadení trojicí Romů. Vážné zranění, kvůli němuž mu lékaři museli dokonce okamžitě odebrat ledvinu, si totiž způsobil sám. „Poranil se pádem ze zábradlí v osmém patře činžovního domu v centru Břeclavi,“ oznámili po prověření chlapcovy výpovědi na detektoru lži několik týdnů po neštěstí překvapivý výsledek vyšetřování kriminalisté. Chlapcova lež o útoku Romů ovšem tehdy působila věrohodně a vyvolala ve městě rasově motivovaný pochod. Do břeclavských ulic se na podporu údajně zmláceného hochy vydalo více než dva tisíce nespokojených lidí v čele s pravicovými radikály. Hochovi tak jako mladistvému hrozí nyní za opakovanou křivou výpověď a nepravý znalecký posudek trest v polovině sazby – tedy v extrémním případě až rok a půl vězení. „Mladík několikrát nepravdivě uvedl, že byl fyzicky napaden na ulici neznámými pachateli, kteří ho surovým způsobem vážně zranili. K této skutečnosti podával opakovaně lživá vysvětlení a nepravdivě vypovídal i v procesním postavení svědka, a to za účasti soudce,“ uvedla mluvčí břeclavské policie Kamila Haraštová. Poznamenala, že chlapec tak jednal i přes poučení, že mu případně hrozí stíhání za křivou výpověď.

Policisté vyslechli řadu svědků a musela být ustanovena nutná obhajoba. „Bylo zřejmé, že chlapec jednal v přímém úmyslu. Obvinili jsme ho po konzultaci s okresním státním zástupcem,“ doplnila Haraštová. Břeclavská státní zástupkyně Anežka Forstová ovšem zdůraznila, že věc je zatím stále v šetření. O možném trestu tak nechtěla vůbec spekulovat. „Policie podá do měsíce, maximálně měsíce a půl návrh na konečné opatření a my se k tomu pak nějak postavíme. Je to ještě kluk,“ uvedla Forstová.

Matka chlapce je na zhroucení

Chlapcova matka, která za něj celou dobu bojovala, nese čerstvé obvinění syna velmi těžce. „Je mi strašně, chce se mi brečet a jsem zase tam, kde jsem byla před půl rokem. Možná mě ale někdo pochopí,“ uvedla v pláči pro MF DNES žena, která se po provalení chlapcovy lži veřejně omluvila Romům. Věc již také předala právnímu zástupci, který bude jejího syna zastupovat.

„Jak to dopadne, nevím. Je zahájeno trestní stíhání. Nicméně myslím, že vzhledem k okolnostem nepodmíněný trest nehrozí,“ věří obhájce Vratislav Tauber. Policie ještě doplnila, že křivého vysvětlení se dopustili také dvě dívky a hochův kamarád, kteří byli svědky jeho nebezpečného pádu.

„Podle přestupkového zákona lze za křivé vysvětlení uložit pokutu až do výše padesáti tisíc korun. S jakým potrestáním od přestupkové komise vyjdou, bude záležet na správním orgánu,“ uzavřela Haraštová.

11.12. Plnohodnotné náhledy stran s analyzovanými texty